

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ในบทนี้จะเสนอผลการวิจัยออกเป็น 2 ตอน ตอนที่ 1 จะเป็นการเสนอข้อมูลเกี่ยวกับบริบททางกายภาพและทางสังคมของชุมชน และตอนที่ 2 เป็นการเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชุมชนในประเด็นด้านต่าง ๆ

ตอนที่ 1 ลักษณะทั่วไปของชุมชน

ลักษณะทางกายภาพ

บ้านเบือเป็นชุมชนหนึ่งในจำนวน 3 ชุมชนของหมู่ที่ 5 ตำบลสันผักหวาน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ติดทางหลวงหมายเลข 108 สายเชียงใหม่-ฮอด ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ ประมาณ 7 กิโลเมตร หรือก่อนถึงตัวอำเภอหางดงประมาณ 4 กิโลเมตร ชาวบ้านส่วนหนึ่งสร้างบ้านอยู่ติดถนนดังกล่าวและกระจายไปตามซอยต่าง ๆ แยกจากถนนใหญ่ทางเข้าหมู่บ้านเป็นถนนลูกรังตลอด สามารถติดต่อกันได้ทั่วถึง ปัจจุบันถนนในบ้านเบือเปลี่ยนจากทางเดินเท้าแคบ ๆ เป็นถนนที่ปรับเรียบเหมาะสำหรับพาหนะสมัยใหม่ หมู่บ้านมีลำเหมืองชลประทานแม่แดงผ่าน ชาวบ้านที่ทำการเกษตรอาศัยน้ำจากระบบชลประทานนี้ ซึ่งบางปีก็เพียงพอ บางปีก็ไม่เพียงพอ ถ้าหากปีใดมีน้ำเพียงพอ ชาวบ้านจะทำการปลูก ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ทอม และกระเทียม เป็นต้น ถ้าหากปีใดมีน้ำไม่เพียงพอก็จะงดการปลูกพืชนอกฤดูดังกล่าว ดังนั้นน้ำจึงเป็นตัวแปรที่มีผลต่อการผลิตทางด้านเกษตร ชาวบ้านจะปลูกบ้านอยู่ใกล้ ๆ กัน เป็นกลุ่ม ๆ ทำயหมู่บ้านออกไปจะเป็นที่นาผืนเดียวติดต่อกัน ต่อจากนั้นก็จะเป็นที่ตั้งของชุมชนอื่น ในอดีตบ้านเรือนมีไม่หนาแน่นเหมือนในปัจจุบัน แต่ละครอบครัวจะปลูกบ้านอยู่ห่างกัน ถึงแม้ว่าจะอยู่ในกลุ่มเดียวกัน แต่ในปัจจุบันเมื่อมีลูกหลานเพิ่มขึ้นก็ขยายปลูกบ้านเพิ่มเติมทำให้บ้านเบือหนาแน่นมากขึ้น ส่วนที่นาในอดีตชาวบ้านบ้านเบือเป็นเจ้าของปัจจุบันเปลี่ยนมือเป็นของนายทุนไปเสียเกือบหมดแล้ว

บ้าน बै่อ เป็นพื้นที่ราบ มีลำเหมืองธรรมชาติและเหมืองชลประทานแฉ่งแดงผ่านเข้ากลางหมู่บ้าน น้ำจะไหลผ่านกลางหมู่บ้านจากทางตะวันตกไปบริเวณทุ่งนาท้ายหมู่บ้านทางทิศใต้ชาวบ้านอาศัยน้ำจากระบบชลประทานและน้ำฝนเพื่อใช้ในการเกษตร ส่วนแหล่งน้ำกินน้ำใช้นั้น ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนจะขุดบ่อน้ำไว้สำหรับใช้ในครอบครัว บ่อมีจำนวนน้อยต้องใช้ร่วมกันบ่อละหลายครอบครัว ปัจจุบันการนำน้ำขึ้นมาใช้จะใช้ปั๊มสูบน้ำขึ้นมาแทนการตักด้วยมือ นับว่าสะดวกและรวดเร็วมาก น้ำบ่อมีปริมาณพอเพียงสำหรับการอุปโภคบริโภคแต่ปัจจุบันส่วนใหญ่จะซื้อน้ำดื่มจากพ่อค้าที่นำไปส่งให้ถึงบ้าน ซึ่งสะดวก ชาวบ้านคิดว่าสะอาดกว่าน้ำบ่อซึ่งจะมีกลิ่นและรสเผื่อนเล็กน้อย ในหมู่บ้านชาวบ้านไม่นิยมมีโอ่งน้ำหรือถังไว้รองรับน้ำฝนไว้ใช้ เป็นเพราะว่าน้ำในบ่อมีปริมาณมากพอที่จะใช้ได้ตลอดปีแม้ในช่วงฤดูแล้ง

บ้าน बै่อ มีประชากรทั้งหมด 408 คน 120 ครัวเรือน แยกตามเพศและอายุดังตารางที่ 1 พื้นที่ที่ใช้ปลูกสร้างที่อยู่อาศัยมีประมาณ 70 ไร่ พื้นที่นาประมาณ 471 ไร่ (ข้อมูลจาก กชช.2 ค. ปี พ.ศ.2536) จากการสังเกตและพูดคุยกับชาวบ้านนั้นทราบว่า การใช้พื้นที่บริเวณทุ่งนานั้นไม่ถูกต้อง เนื่องจากได้ถูกเปลี่ยนมือไปเป็นของนายทุนเป็นจำนวนมากและกลายเป็นบ้านจัดสรร ที่นาที่เหลือจำนวนหนึ่งถูกทิ้งไว้เฉย ๆ ไม่ได้ทำการเพาะปลูกหรือประกอบกิจการอย่างอื่นแต่อย่างใด เพราะเจ้าของที่นาเหล่านั้น ส่วนใหญ่ไม่ใช่คนในหมู่บ้าน แต่เป็นคนท้องถิ่น เช่น คนในเมืองเชียงใหม่ และคนจากกรุงเทพฯ ปัจจุบันชาวบ้านยังทำสวนผัก ผลไม้ และปลูกต้นไม้ต่างๆ แต่ก็มีเพียงเล็กน้อยเท่านั้นเมื่อเทียบกับในอดีต เนื่องจากพื้นที่ถูกใช้เป็นที่สร้างบ้านสำหรับลูกหลานที่มีครอบครัวแล้ว ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะติดกัน บางบ้านอาจจะมีรั้วกันเล็กน้อยพอเป็นแนวเขตสามารถเดินติดต่อกันได้ด้วยทางเดินเท้าแคบ ๆ สภาพส่วนที่เป็นทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ในอดีตได้กลับกลายมาเป็นชุมชนที่หนาแน่นดังกล่าว ชาวบ้านที่ยังมีส่วนเหลืออยู่ มีเพียงประมาณ 3-4 ครัวเรือนเท่านั้น ชาวบ้านในบ้าน बै่อ ในปัจจุบันยังต้องพึ่งพาตลาดภายนอกในการซื้อหาเครื่องอุปโภคบริโภค

ศูนย์รวมของบ้าน बै่อ ได้แก่ วัด ในอดีตเคยมีโรงเรียนประถมศึกษาตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกับวัดในหมู่บ้าน แต่โรงเรียนดังกล่าวได้ถูกยุบไปพร้อมกับโรงเรียนบ้านป่าตาลในหมู่บ้านติดกัน

เมื่อปี พ.ศ. 2530 เนื่องจากจำนวนนักเรียนลดน้อยลงมากจนไม่สามารถทำการเรียนการสอนได้ สาเหตุของการลดลงของนักเรียนมี 2 สาเหตุใหญ่ ๆ คือ อัตราการเกิดของประชากรต่ำลง ชาวบ้านมีการคุมกำเนิดกันมากขึ้น ส่วนใหญ่นิยมมีบุตรครอบครัวละ 1-2 คน เท่านั้น อีกสาเหตุหนึ่งคือ ผู้ปกครองหลายคนส่งลูกหลานของตนเข้าไปเรียนในโรงเรียนในอำเภอหางดงและในเมืองเชียงใหม่ เพราะเชื่อว่าเด็กจะมีโอกาสรับการศึกษาที่ดีกว่า ประกอบกับผู้ปกครองหลายคนต้องเข้าไปทำงานในเมืองอยู่ทุกวันอยู่แล้ว การนำลูกไปเรียนในเมืองด้วยไม่ได้เป็นการเพิ่มภาระขึ้น อิทธิพลของการศึกษา ได้ขยายไปถึงชานเมืองและชนบท ชาวบ้านต่างให้ความสำคัญแก่การศึกษาของลูกหลาน เด็กที่อยู่ในวัยเรียนทุกคนได้รับการเล่าเรียนอย่างทั่วถึง

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรแยกตามเพศและอายุ

อายุ (ปี) \ เพศ	0-12	12-14	14-25	25-50	50-60	60 ขึ้นไป	รวม
ชาย	26	4	26	100	6	32	194
หญิง	22	6	50	92	12	22	214
รวม	58	10	76	192	18	54	408

แหล่งที่มา : ข้อมูลจาก จปฐ.1 สัรววปี พ.ศ.2535

Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 2 แสดงวุฒิการศึกษาของประชากร

เพศ \ วุฒิ	ต่ำกว่า ป.4	ป.4	ป.6	ม.3	ม.6	อนุปริญญา/ เทียบเท่า	ปริญญาตรี
ชาย	16	99	56	12	4	12	2
หญิง	18	84	61	8	8	22	6
รวม	34	183	117	20	12	34	8

แหล่งที่มา : ข้อมูลจาก จปฐ.1 สํารวจปี พ.ศ.2535

ตารางที่ 3 แสดงอาชีพของประชากร

เพศ \ อาชีพ	รับจ้าง	รับราชการ	ทำนา	ค้าขาย	นักเรียน	หมายเหตุ
ชาย	116	8	8	18	24	รับจ้าง ได้แก่ รับจ้างทั่วไป หัตถกรรม ช่าง ก่อสร้าง เป็นต้น
หญิง	120	2	6	24	26	
รวม	236	10	14	42	50	

แหล่งที่มา : ข้อมูลจาก จปฐ.1 สํารวจปี พ.ศ.2535

ตารางที่ 4 แสดงรายได้ของครอบครัว/ปี

รายได้ (บาท)	20,000- 40,000	40,001- 60,000	60,001- 80,000	80,001- 100,000	100,001- 120,000	120,001- 140,000	140,001 200,000
จำนวน ครอบครัว	8	62	26	10	10	2	2

แหล่งที่มา : ข้อมูลจาก จปฐ.1 สํารวจปี พ.ศ.2535

ตารางที่ 5 แสดงการถือครองที่ดิน (ไม่รวมที่อยู่อาศัย)

พื้นที่ (ไร่)	จำนวนครอบครัว
1 - 5	1
6 - 10	3
11 - 20	2
21 - 30	1

แหล่งที่มา : ข้อมูลจาก จปฐ.1 สํารวจปี พ.ศ.2535

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

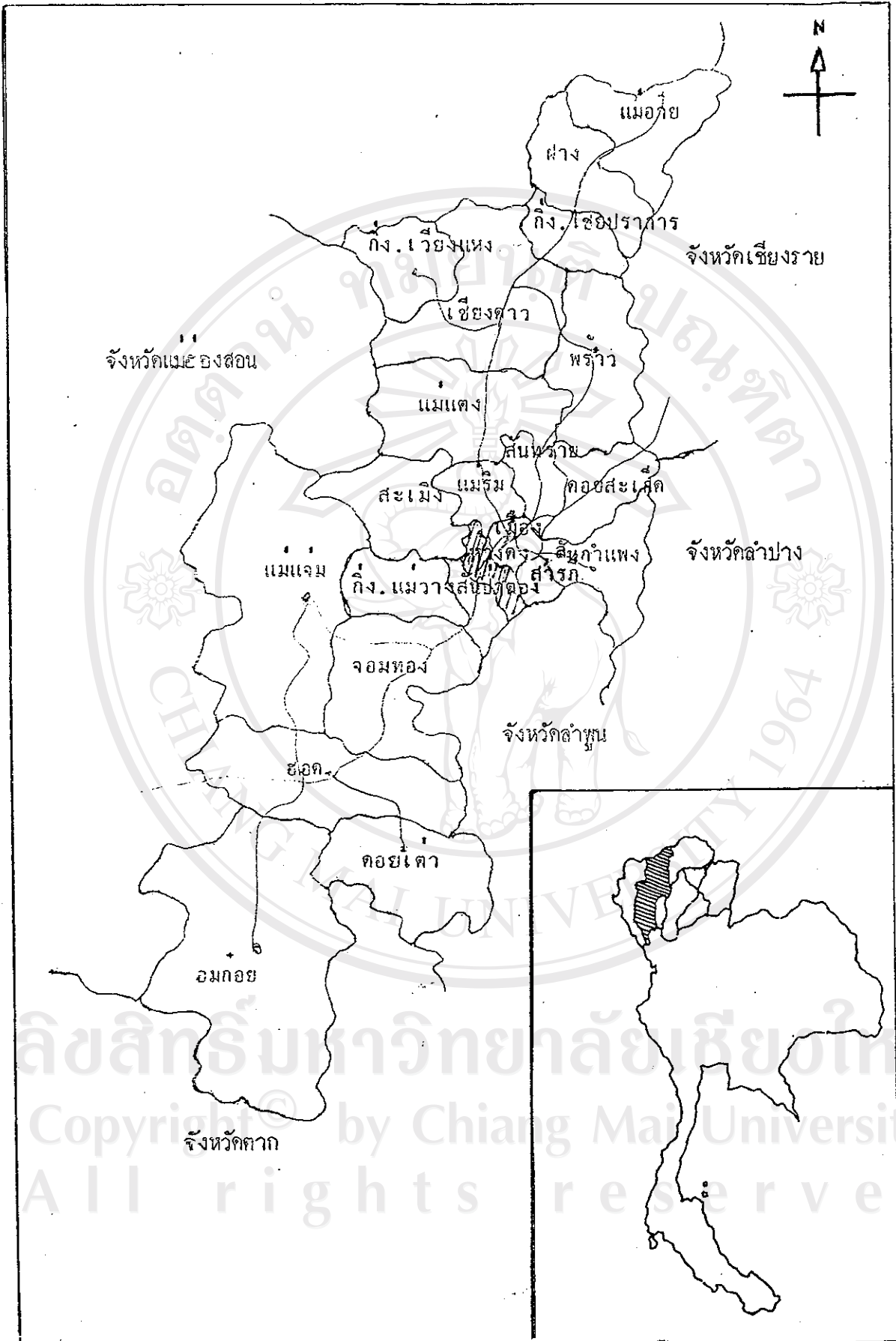
ตารางที่ 6 แสดงครอบครัวที่ประกอบอาชีพทำนา

พื้นที่ (ไร่)	จำนวนครัวเรือน
ต่ำกว่า 1 ไร่	0
1 - 5	3
6 - 10	2
11 - 20	1
21 - 30	1
มากกว่า 30 ไร่	0
รวม	7

แหล่งที่มา : ข้อมูลจาก จปฐ.1 สสำรวจปี พ.ศ.2535

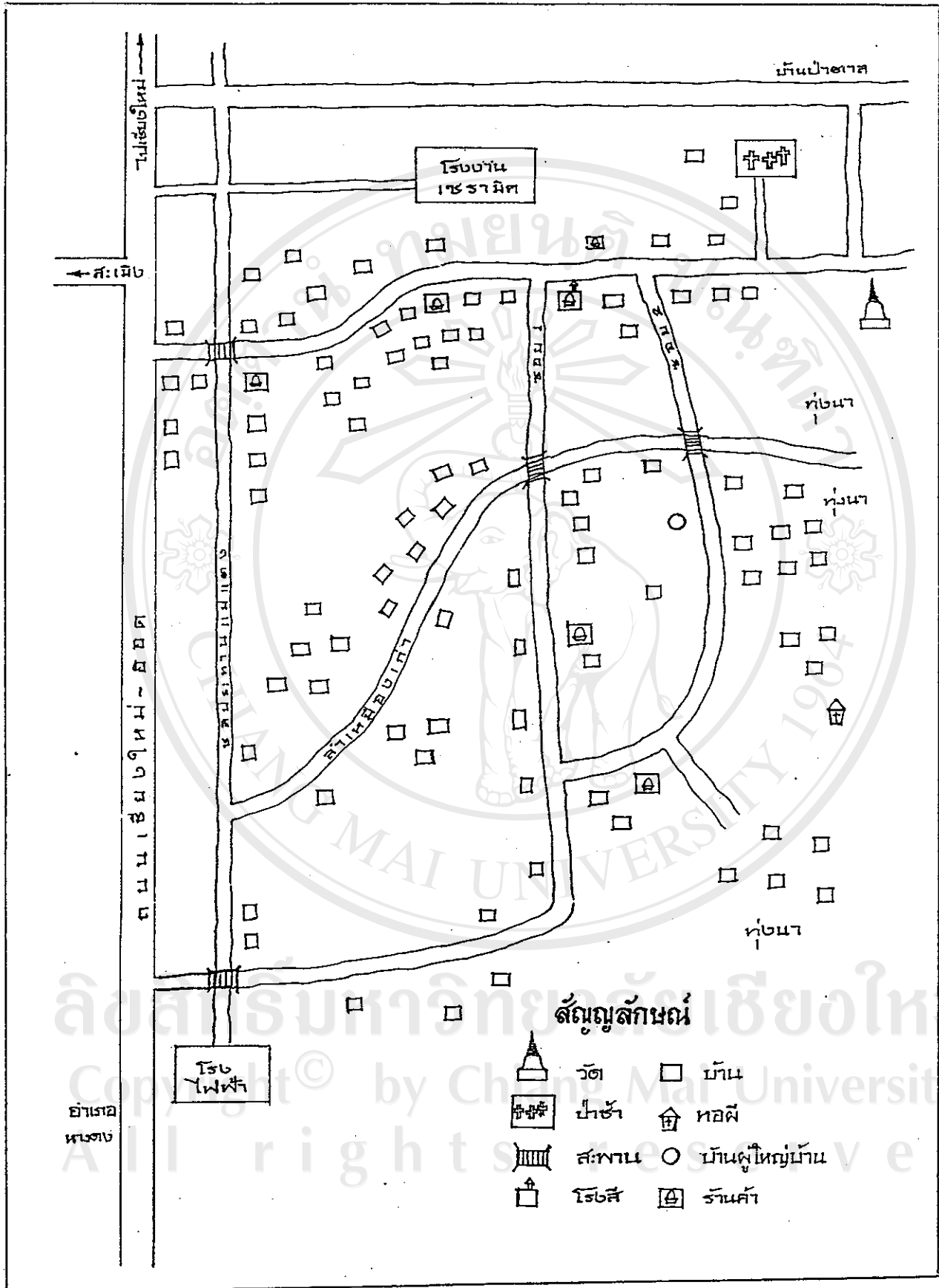
บ้านเบ็ญมีการคมนาคมติดต่อกับสถานที่อื่น ๆ ได้สะดวกมาก เนื่องจากตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่ (ประมาณ 7 กิโลเมตร) และตั้งอยู่ระหว่างตัวเมืองเชียงใหม่กับอำเภอหางดง (อีก 4 กิโลเมตร จะถึงตัวอำเภอหางดง) ตามทางหลวงหมายเลข108 เชียงใหม่-ฮอด ซึ่งเป็นทาง 4 เลน ทำให้บ้านเบ็ญได้รับความสะดวกสบาย คล่องตัวมาก ในการเดินทางไปยังที่ต่างๆ ไม่ว่าจะโดยรถโดยสารหรือรถส่วนตัว ชาวบ้านส่วนใหญ่มีรถส่วนตัวใช้ การคมนาคมภายในหมู่บ้านถนนยังเป็นลูกรังตลอดหมู่บ้าน มีซอยตัดผ่านไปยังบ้านของชาวบ้านอย่างทั่วถึง จากความสะดวกในด้านคมนาคมขนส่งเหล่านี้เอง ส่งผลให้ชาวบ้านเบ็ญมีการเคลื่อนตัวสูงและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้านตามมา

แผนที่ 1 แสดงจังหวัดเชียงใหม่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

แผนผังที่ 1 แสดงลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชน

ประวัติชุมชน

ประวัติความเป็นมาของบ้านเบือ เป็นอย่างไร ไม่มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ผู้สูงอายุในหมู่บ้านได้เล่าให้ฟังว่า ตั้งแต่เกิดมา ก็เห็นพ่อและปู่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้แล้ว แสดงว่าหมู่บ้านนี้ตั้งมานานมาก ในอดีต พื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ ทำการเกษตรได้ผลดี มีต้นไม้ ดอกไม้ มีแมลงประเภทผีเสื้อเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านเบือ ซึ่งเป็นภาษาเหนือที่ใช้เรียกชื่อผีเสื้อว่า แมงก่าเบือ

จากการศึกษาประวัติหมู่บ้านของทางสำนักงานเกษตรอำเภอหางดง มีปรากฏว่า เดิมทีแถบนี้ไม่มีผู้คนอยู่อาศัย ในอดีตประมาณ 100 ปีมาแล้ว (พ.ศ. 2439) ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณอำเภอหางดงในปัจจุบันมักจะประสบปัญหาเรื่องน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี ทำให้มีชาวบ้านส่วนหนึ่งต้องอพยพไปหาที่อยู่ใหม่ และได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณนี้และหมู่บ้านใกล้เคียงในตำบลสันผักหวาน เนื่องจากเป็นที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง บ้านเบือตั้งเป็นหมู่บ้านบริวารของบ้านมะม่วงหวาน (มะปรางหวาน) ต่อมาแผลงมาเป็นสันผักหวาน ซึ่งเป็นชื่อตำบลในปัจจุบัน

ในอดีตบ้านเบือมีคนอาศัยอยู่อย่างเบาบาง ต่อมาได้เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรและการย้ายเข้าของบุคคลภายนอกซึ่งเข้ามาอาศัยอยู่ในบ้านจัดสรร และเข้ามาตั้งร้านค้าขายของบริเวณริมถนน

ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านเบือ แบ่งได้เป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคผลิตแบบพอเพียงขึ้น ยุคผลิตเพื่อขายและยุคการผลิตแบบหลากหลายและขายบริการ

บ้านเบือในยุคผลิตแบบพอเพียง (อดีต - พ.ศ. 2500)

ระบบการผลิตในบ้านเบือในระยะแรก เป็นการผลิตแบบพอเพียงขึ้นมากกว่าเพื่อการค้า เพราะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ เอื้ออำนวยต่อการผลิตแบบพึ่งตนเอง มีการทำนาเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีการปั้นหม้อ คนโทใส่น้ำ ภาชนะต่าง ๆ ใช้เอง มีการเลี้ยงสัตว์ หาอาหารตามแหล่งธรรมชาติและปลูกไว้บริโภคเอง

วิธีการทำน้ายังอาศัยแรงงานคน แรงงานสัตว์ ใช้เครื่องมือและวิธีการง่าย ๆ เช่น ไถ จอบและคราด เป็นหลัก ส่วนน้ำสำหรับการเพาะปลูกก็อาศัยน้ำฝนและน้ำจากเหมืองฝายภายใน หมู่บ้าน กระบวนการผลิตข้าว จะเริ่มต้นจากการไถพลิกดินในนา การคราด การหว่านกล้า การ ปักดำ การดูแลน้ำสำหรับหล่อเลี้ยงต้นข้าวในระยะก่อนแตกรวง และการเก็บเกี่ยว เครื่องมือที่ใช้ เกี่ยวข้าวคือ เคียว เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว ก็จะลำเลียงข้าวเข้าสู่ลานนวด ชำรอนในบ้านเพื่อ ไม่นิยมนวดข้าวกับพื้นดินเหมือนชาวภาคเหนือบางท้องที่ แต่จะใช้การตีข้าวในภาชนะไม้ไผ่สาน ขนาดใหญ่มาก สูงระดับอกผู้ใหญ่ กว้างประมาณ 2 เมตร และแข็งแรงทนทาน เรียกว่า คู เมื่อตี ข้าวและแยกส่วนเมล็ดข้าวที่สมบูรณ์ได้แล้วก็จะขนเก็บในยุ้งฉาง โดยมากจะใช้วิธีทาบ แต่บาง คราวเรือนก็อาจจะใช้เกวียน ซึ่งชาวบ้านทางภาคเหนือเรียกว่า ล้อ ก่อนที่จะนำข้าวมาบริโภค จะใช้วิธีสีข้าวเปลือกหรือตำโดยใช้ครกกระเดื่อง ชาวบ้านเรียกเป็นภาษาพื้นเมืองภาคเหนือว่า มองตำข้าว หรือ มอง เนื่องจาก กระบวนการสีข้าวด้วยแรงคนดังกล่าว ต้องใช้แรงงานมากกว่า หนึ่งคน และได้ปริมาณน้อย การสีและการตำข้าว จะใช้เวลาเย็นถึงพลบค่ำ

ชาวบ้านบ่อเลี้ยงสัตว์ไว้ในบ้าน เช่น หมู เป็ด ไก่ ซึ่งเป็นพันธุ์พื้นเมือง วิธีเลี้ยง คือ ปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติบ้าง ดูแลให้อาหารเองบ้าง ชาวบ้านนิยมเลี้ยงหมูไว้ได้ทุนเรือน หรือกั้นคอกให้อยู่ต่างหาก ส่วนเป็ด ไก่ ก็จะทำเล้าไว้ในบริเวณใกล้บ้าน ส่วนสัตว์เลี้ยงไว้ใช้งาน คือ วัว ควาย จะกั้นคอกไว้อีกต่างหาก อาจเป็นได้ทุนบ้าน หรือได้ทุนยุงข้าว วัว ควาย จะได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ เพราะเป็นเครื่องมือผลิตที่สำคัญ

อย่างไรก็ตาม แม้นบ้านบ่อจะมีการเลี้ยงสัตว์ไว้เป็นอาหารดังกล่าว แต่ชาวบ้านก็ไม่นิยม ใช้เป็นอาหารหลัก นอกจากในโอกาสพิเศษ เช่น งานแต่งงาน งานศพ หรืองานบุญ หรือมีความ จำเป็นจริงๆ เท่านั้น อาหารโปรตีนที่ชาวบ้านบ่อรับประทานมากที่สุดได้แก่ ปลา และสัตว์น้ำอื่นๆ เนื่องจากบ้านบ่อ อยู่ในทำเลที่ต่างจากหมู่บ้านอื่น คือ อยู่ไกลจากป่า จึงไม่อาจหาของป่ามา รับประทานได้ ชาวบ้านบ่อจะหาปลาจากลำเหมือง หนองน้ำกลางทุ่งนา และในทุ่งนาฤดู เพาะปลูก เครื่องมือจับสัตว์น้ำได้แก่ ยอ แห ไซ เบ็ด และ แซะ (สวิงไม้ไผ่แบบพื้นบ้านภาค เหนือ) นอกจากนี้ยังใช้วิธี "งมปลา" หรือจับปลาด้วยมือเปล่า ซึ่งจะทำให้ในระยะน้ำแห้งขุด

หรือใช้วิธีกันแล้ววิดน้ำออก เด็กจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการหาอาหารประเภทสัตว์น้ำ ด้วยการใช้เครื่องมือขนาดเล็กกว่าผู้ใหญ่ โดยเฉพาะเด็กหญิงนั้นจะใช้ขอและแฉะขนาดเล็กพอเหมาะกับตัว ซึ่งเป็นเครื่องมือจับปลาสำหรับเพศหญิง โดยเฉพาะ ชาวบ้านจะสานเครื่องมือเหล่านี้เอง นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีการเพาะปลูกพืชผักสวนครัวไว้เป็นอาหารด้วย และมีการซื้อขายอาหารบริโภคที่ผลิตได้เองเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ก็มีไม่มากนัก

ด้านแรงงานทำการผลิต แรงงานในครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตทั้งชาย หญิง เด็กและผู้ใหญ่ มีส่วนในการผลิต ผู้ใหญ่มักจะทำเครื่องมือเครื่องใช้ขนาดเล็ก ๆ พอเหมาะกับวัยของเด็ก เพื่อฝึกทำงานไปด้วย เช่น จอบ เสียม มีด ขอบ หน้าที่สำคัญของเด็กที่โตกว่าคือ การเลี้ยงวัว ควาย จนมีคำใช้เรียกเด็กกลุ่มที่ทำหน้าที่นี้ว่า "ละอ่อนเลี้ยงควาย" (เด็กเลี้ยงควาย) ซึ่งเทียบได้กับคำใช้เรียกเด็กในปัจจุบันว่า "ละอ่อนนักเรียน" (เด็กนักเรียน)

นอกจากแรงงานในครอบครัวแล้ว บ้านเข็ยังได้มีระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานในหมู่เครือญาติและในหมู่บ้านด้วย การแลกเปลี่ยนแรงงานจะเกิดขึ้นในตอนปลูกข้าวและเก็บเกี่ยว และมีการปฏิบัติกันจนเป็นประเพณีเรียกว่า "เอามือเอาแรง" (เอามือเอาแรง)

บ้านเข็ในยุคผลิตเพื่อขาย (พ.ศ. 2501-พ.ศ. 2523)

ช่วงที่ภาคเหนือมีการเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจพอเพียงชีพเข้าสู่เศรษฐกิจเพื่อขาย ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อมีการสร้างทางรถไฟไปถึงภาคเหนือ ในปี พ.ศ. 2459 ถึงลำปาง และใน พ.ศ. 2465 ถึงเชียงใหม่ทำให้เริ่มมีการผลิตข้าวเพื่อขายส่งขึ้นรถไฟไปกรุงเทพฯ เกิดโรงสีขึ้นใกล้สถานีรถไฟเชียงใหม่ การเปิดเส้นทางรถไฟมาถึงเชียงใหม่เป็นการเปิดทางให้เชียงใหม่และภาคเหนือถูกดึงเข้าไปผูกพันกับเศรษฐกิจแบบตลาดมากขึ้น มีการผลิตข้าวเพื่อขาย และมีการใช้เงินตราซื้อสินค้าอุตสาหกรรมจากกรุงเทพฯ เช่น จำพวกเสื้อผ้าสำเร็จรูป น้ำมันก๊าด และน้ำตาลทราย เป็นต้น โดยเฉพาะภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งได้มีการสะสมทุนของกลุ่มพาณิชย์ และการก่อตั้งธนาคารพาณิชย์หลายแห่ง ทั้งมีการส่งเสริมการลงทุนอุตสาหกรรมในประเทศมากขึ้นเป็นลำดับ แต่ชาวนาในบ้านเข็ยังผลิตแบบพอเพียงชีพไม่ได้ผลิตตามกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเต็มรูปแบบสักเท่าใด การทำนาของชาวบ้านในบ้านเข็ในยุคนี้ ยังคงใช้กรรมวิธีแบบ

ตั้งเดิม ต่อมาในระยะปลายของยุค ประมาณปีพ.ศ. 2520-2524 จึงเริ่มมีรถแทรกเตอร์เข้าไปรับจ้างไถ มีการใช้ครกกระเดื่องตำข้าวน้อยลงและเลิกใช้ไปในที่สุดเมื่อมีการตั้งโรงสีข้าวขึ้นในหมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2499 (สัมภาน์ ลุงแก้ว เจ้าของโรงสี) แต่อย่างไรก็ตามในด้านอื่นๆ เช่น การเลี้ยงสัตว์และการทำมาหากินตามแหล่งธรรมชาติ ก็ยังคงเป็นวิถีที่ชาวบ้านใช้นิยมปฏิบัติกันอยู่

ด้านแรงงานของบ้านเบือ ส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นแรงงานในครอบครัวและการพึ่งพาอาศัยเพื่อนบ้านในรูปแบบการแลกเปลี่ยนแรงงานเช่นเดียวกับช่วงแรก ในช่วงนี้ได้เกิดแรงงานรับจ้างขึ้นในหมู่บ้าน โดยการจ่ายค่าจ้างเป็นข้าวเปลือก 1 ถัง ต่อ 1 วัน หรือคิดเป็นเงิน 6 บาท ต่อวัน (สัมภาน์ นางบานเย็น น้อยแดง อายุ 37 ปี เป็นผู้ที่เคยใช้แรงงานรับจ้าง) นอกจากนี้ ผลจากการก่อตั้งโรงเรียนขึ้นในตำบลสันผักหวาน ในปี พ.ศ. 2477 ตามนโยบายการจัดการศึกษาแผนใหม่ และพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 และต่อมาได้ตั้งโรงเรียนขึ้นในบ้านเบือเองในปี พ.ศ. 2512 ทำให้แรงงานเด็กเริ่มถูกแยกออกจากกระบวนการผลิต เด็กมีเวลาช่วยพ่อแม่เลี้ยงวัว ควาย หรือทำการผลิตอื่น ๆ น้อยลง นอกจากทำงานในบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ หลังจากเลิกเรียน อย่างไรก็ตามในช่วงนี้ชาวบ้านเบือยังไม่มีความคิดที่จะเพิ่มผลผลิตหรือพลังงานในการผลิตและมักหนีออกไปกับลือตเตอร์ของรัฐบาล ซึ่งชาวบ้านจะฟังได้จากวิทยุทรานซิสเตอร์ ซึ่งมีอยู่สองเครื่องในหมู่บ้าน (ชาวบ้านคนหนึ่งที่มีลักษณะเป็นผู้เฒ่าตามธรรมชาติและยังจำเหตุการณ์ในอดีตได้เล่าให้ฟัง) การเปลี่ยนแปลงภายในหมู่บ้านอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตอีกด้านหนึ่ง ได้แก่ การเกิดขึ้นของระบบการค้าขายแลกเปลี่ยนภายในหมู่บ้านทั้งโดยพ่อค้าจากในเมือง และชาวบ้านเป็นผู้ค้าเอง มีพ่อค้าชาวจีนและอินเดีย นำสินค้าเข้าไปขายและเปิดร้านค้าในหมู่บ้าน 2 แห่ง ในประมาณปี พ.ศ. 2500 ทำให้ชาวบ้านซื้อสินค้าจำเป็นในชีวิตประจำวันได้สะดวกขึ้น นอกจากนี้ ยังมีรถบรรทุกของพ่อค้าขายยาเข้าไปขายถึงหมู่บ้าน และบางครั้งก็ใช้จักรยานเป็นพาหนะ พ่อค้าเหล่านี้มีบทบาทอย่างสำคัญในการสร้างความต้องการสินค้าให้แก่ชาวบ้าน และขณะเดียวกันชาวบ้านก็ได้ขายสินค้าผลผลิตของตนแก่พ่อค้าที่เข้ามาค้าขายในหมู่บ้านด้วย เช่น ข้าว ถั่วเหลือง เครื่องปั้นดินเผา

ยุคการผลิตแบบหลากหลายและชายแรงงาน (พ.ศ. 2524-ปัจจุบัน)

บ้านเบื้อในยุคการผลิตแบบหลากหลายและชายแรงงาน นับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2524 จนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านในบ้านเบื้อแทบจะเรียกว่าชาวบ้านไม่ได้แล้ว เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนละทิ้งอาชีพทำนาไปประกอบอาชีพอย่างอื่นกันเป็นส่วนใหญ่ เริ่มต้นจากการรับจ้างในโรงงาน เชรามิค ซึ่งขยายตัวจากในเมืองเข้ามาตั้งถึงในหมู่บ้านเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2516 ชาวบ้านต่างเห็นว่า อาชีพรับจ้างไม่ต้องเสี่ยงกับภาวะขาดทุน มีรายได้แน่นอน ไม่ต้องลงทุน ค่าตอบแทนเร็วและบ่อย (เดือนละ 2 ครั้ง) ค่าแรงงานรับจ้างถึงแม้จะไม่มาก ประมาณวันละ 60-70 บาท แต่พวกเขาบอกว่า ไม่ต้องทำงานหนักตากแดดตากฝนและสามารถวางแผนได้ว่า เมื่อเงินเดือนออกเขาจะสามารถทำอะไรได้ โดยเฉพาะเครื่องอำนวยความสะดวก เครื่องไฟฟ้าที่ทุกบ้านซื้อหาไว้ใช้กันอย่างครบครัน สิ่งของเหล่านี้เป็นตัวดึงดูดให้ชาวบ้านมีความขยันขันแข็งที่จะทำงานเพื่อจะได้เงินมาซื้อ ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมซื้อของเงินผ่อน มีทั้งผ่อนจากร้านในเมือง เชียงใหม่ ในตัวอำเภอหางดง และจากพ่อค้าที่นำเข้ามาขายให้ถึงหมู่บ้าน ถึงแม้พวกเขาจะรู้ว่าราคาที่ผ่อนนั้นแพงกว่าซื้อด้วยเงินสดมากมายก็ตาม แต่พวกเขาไม่สามารถหาเงินเพื่อมาซื้อด้วยเงินสดได้ มีชาวบ้านส่วนน้อยมากที่พยายามเก็บเงินให้ได้ครบตามราคาของก่อน แล้วจึงซื้อด้วยเงินสดซึ่งจะมีข้อเสียมากกว่าคนอื่นแต่พวกเขาไม่นิยมที่จะมีหนี้สิน ดังนั้น สมาชิกในชุมชนหลายครอบครัวมักจะเป็นหนี้ในรูปแบบของการซื้อของ ส่วนหนึ่งที่กู้ยืมมาลงทุนประกอบอาชีพไม่ค่อยมี เพราะอาชีพที่ทำอยู่กันเป็นส่วนใหญ่คือ อาชีพรับจ้างทั่วไป ล้วนแต่ไม่ต้องใช้เงินทุนทั้งนั้น นอกจากการรับจ้างในโรงงาน เชรามิคและรับจ้างทำหัตถกรรมในชุมชนแล้ว ชาวบ้านเบื้อเริ่มออกไปทำงานในเมืองกันมากขึ้น เนื่องจากการคมนาคมสะดวก ระบบการสื่อสารที่นำข้อมูลสู่ชุมชนรวดเร็วขึ้น โดยเฉพาะการสื่อสารอันเกิดจากการที่ชาวบ้านเข้าไปทำงานในเมืองแล้วกลับมาเล่าสู่กันฟัง ชาวบ้านนิยมเข้าไปเที่ยวหรือซื้อของในตัวเมืองเชียงใหม่กันเป็นเรื่องปกติธรรมดาตามาก เพราะใช้เวลาเดินทางไม่ถึง 20 นาทีด้วยถนนและยานพาหนะที่สะดวกสบาย ชาวบ้านส่วนหนึ่งมีรถยนต์และรถจักรยานยนต์เป็นพาหนะของตนเอง

การผลิตในยุคนี้ ผู้ที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่และผู้อาวุโสมักจะรับจ้างทำหัตถกรรมในหมู่บ้าน ส่วนวัยหนุ่มสาวถ้าหากไม่ได้เรียนหนังสือก็มักจะไปเป็นลูกจ้างตามร้านค้า ร้านอาหารในเมืองกันมาก มีส่วนน้อยที่เลือกเป็นลูกจ้างในหมู่บ้านและโรงงานเซรามิค ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับการประกอบอาชีพจะได้กล่าวอีกต่อไปในตอนที่ 2 ของบทนี้

ลักษณะทางสังคม

สภาพทางสังคมของบ้านเบือ ในปัจจุบันยังคงมีโครงสร้างชุมชนชาวนาที่มีระบบความเชื่อ แสดงออกในรูปศาสนาและประเพณี ระบบเครือญาติตลอดจนกลุ่มธรรมชาติต่าง ๆ เป็นพื้นฐาน แม้ในท่ามกลางกระแสการไหลบ่าเข้าไปของวัฒนธรรมจากภายนอกจนรูปแบบวิถีชีวิตบางส่วนได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะการปรับตัวเพื่อคงอยู่ของชุมชนหมู่บ้านก็ตาม

ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วิถีการผลิตแบบใหม่ ผลจากการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนและสัตว์ทำให้ความต้องการที่จะได้รับความช่วยเหลือทางด้านแรงงานระหว่างกันน้อยลง อิทธิพลจากโทรทัศน์ทำให้คนหันไปสนใจกับรายการต่าง ๆ แทนที่จะใช้เวลาว่างในการคุยกัน และอิทธิพลจากระบบทุนนิยมก็ทำให้มีการจ้างงานด้วยเงินตราแทนการช่วยเหลือแรงงานกัน แรงงานรับจ้างมีหลายประเภททั้งในและนอกหมู่บ้าน ชาวบ้านมีงานทำตลอดปีและใช้เวลาในการทำงานรับจ้างมากขึ้น ทำให้มีเวลาว่างน้อยลง เวลาในการร่วมประเพณี นิทรรศการต่าง ๆ ก็ลดน้อยลงด้วย จะเห็นว่ามีวัฒนธรรมพื้นบ้านบางอย่างได้สูญหายไป แต่อย่างไรก็ตาม แม้คนในชุมชนจะมีลักษณะตัวใครตัวมันมากขึ้น แต่ก็ยังไม่ถึงระดับของสังคมเมือง ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนยังเป็นลักษณะพึ่งพากัน

ด้านระบบเครือญาติ บ้านเบือมีลักษณะโครงสร้างเป็นแบบเครือญาติเช่นเดียวกับกลุ่มเครือญาติในหมู่บ้านอื่น ๆ ของภาคเหนือ มีการยึดถือเอาความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นผู้สืบเชื้อสายของปู่ย่า ตายายและบรรพบุรุษเดียวกันเป็นสำคัญ ทั้งนี้รวมตลอดถึงสมาชิกวงค์วานของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงหรือฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ มีคำเรียกกลุ่มสมาชิกเครือญาติเดียวกันว่า "พี่น้องกัน"

สมาชิกกลุ่มญาติในแต่ละวงศ์วานจะมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีความสัมพันธ์เคารพรักกัน และให้การสนับสนุนร่วมมือซึ่งกันและกัน เพราะมีความใกล้ชิดมากกว่าเพื่อนบ้านและชาวบ้านอื่น ๆ ที่มีได้เกี่ยวข้องกัน จะมีการตั้งครัวเรือนในละแวกเดียวกัน มีการเยี่ยมเยียนไปมาหาสู่กันบ่อย ๆ ระหว่างครัวเรือนที่เป็นญาติกัน แม้ว่าบางคนจะย้ายไปอาศัยในหมู่บ้านอื่นไกล ๆ ก็ตาม

ช่วงสำคัญของชีวิต เช่น การแต่งงาน การบวช และการฌาปนกิจศพ ญาติญาติทั้งสองฝ่าย หมายถึงญาติของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงที่มาเกี่ยวข้อง โดยการแต่งงานกันจะมาช่วยเหลือกันเสมอ เช่นถ้าจะต้องมีการร่วมแรงกัน พวกที่เป็นญาติจะเป็นกลุ่มแรกที่เข้ามาช่วย หรือเมื่อมีการสร้างบ้านใหม่ บรรดาญาติจะเป็นพวกแรกที่เสนอความช่วยเหลือเช่นเดียวกัน ยิ่งในยามเจ็บไข้ได้ป่วยได้รับความเดือดเนื้อร้อนใจ บรรดาลุงป้า น้าอาและหลาน ๆ ต่างจะพากันมาเยี่ยมเยียนและให้ความช่วยเหลือให้กำลังใจอย่างใกล้ชิด ส่วนกลุ่ม "ผีเดียวกัน" เป็นกลุ่มครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกันและสืบเชื้อสายร่วมกันมาทางแม่คือ ทางฝ่ายหญิงฝ่ายเดียวต่อ ๆ กันมาในกลุ่มของพี่สาวน้องสาวที่ดำรงชีวิตมาตั้งแต่สามถึงแปดชั่วอายุคนไปแล้ว ก็จะมีปรากฏให้เห็นอยู่หลายกลุ่มในบ้าน बैอ กลุ่มมาตุงค์แต่ละกลุ่มในบ้าน बैอ จะอยู่อาศัยกันเป็นละแวกของกลุ่มในหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "โม่ง" มีบางครัวเรือนจะกระจัดกระจายออกไปจากบริเวณกลุ่มเชื้อสายของตนแต่ทั้งหมดนั้นก็มีความผูกพันทางสังคมกับกลุ่มเชื้อสายของตนและร่วมมือกัน ในการแลกเปลี่ยนแรงงาน ลักษณะการแลกเปลี่ยนแรงงานในปัจจุบันที่จะปรากฏให้เห็นแต่น้อยมากในบ้าน बैอ ส่วนใหญ่จะมีการช่วยกันแต่ก็มีการตอบแทนกันด้วยเงิน และสิ่งของหรือผลผลิต เนื่องจากการใช้แรงงานมีความแตกต่างกันไม่เหมือนเมื่อในอดีต

"ผีปู่ย่า" มีบทบาทอย่างสำคัญต่อการณิกนัยกลุ่ม มาตุงค์ หมายถึง การนับถือผีบรรพบุรุษฝ่ายแม่ซึ่งเป็น "ผีเดียวกัน" สมาชิกในกลุ่มจะมีส่วนร่วมในการเซ่นไหว้วิญญาณเหล่านี้ เพราะวิญญาณให้ความคุ้มครองสมาชิกในมาตุงค์จากความล้มเหลวในชีวิต ปีสางชั่วร้าย โรคภัยไข้เจ็บ และความปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง แต่ขณะเดียวกันวิญญาณบรรพบุรุษทำให้ผู้สืบเชื้อสายเจ็บไข้ได้ป่วยได้เหมือนกันถ้าหากสมาชิกท่านใดทำผิดกฎของตระกูล

การเมืองและการปกครอง

โครงสร้างทางการเมือง แต่เดิมนั้นบ้านเข็มมีการปกครองตนเอง โดยมีแก่บ้านเป็นผู้ดูแลความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน ต่อมาภายหลังจากที่เชียงใหม่ถูกผนวกให้อยู่ภายใต้การปกครองของส่วนกลางในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิบดี พระองค์ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ มีการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวแทนของรัฐทำหน้าที่ในการบริหารและปกครองในระดับท้องถิ่น หรือระดับตำบล และหมู่บ้าน (ชยันต์ วรรณะภุติ, 2533) และต่อมาในปี พ.ศ. 2499 เป็นต้นมารัฐบาลได้จัดตั้งสภาตำบลขึ้นทั่วประเทศ โครงสร้างทางการเมืองของบ้านเข็มก็เป็นโครงสร้างทางการเมืองที่กำหนดโดยรัฐ มี 2 ระดับ คือระดับหมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้านซึ่งได้มาจากการเลือกตั้งของสมาชิกในหมู่บ้านและระดับตำบล มีกำนันซึ่งได้มาจากการเลือกตั้งของสมาชิกหมู่บ้านในตำบลสันฝักหวาน ผู้นำท้องถิ่นดังกล่าว ในบ้านเข็มจะไม่เกี่ยวข้องกันกับระดับฐานะทางเศรษฐกิจแต่จะเกี่ยวข้องในด้านสังคมของตัวผู้นำเอง

บทบาทหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านบ้านเข็ม ในฐานะตัวแทนของรัฐและชาวบ้านคือ การรับนโยบายของรัฐมาดำเนินการบริหารและปกครอง และรับผิดชอบในโครงการพัฒนาต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับตำบลและหมู่บ้าน การบริหารและการปกครองดังกล่าวอยู่ภายใต้การควบคุมของอำเภอทางตรง ในเขตบริหารหมู่ที่ 5 ของตำบลสันฝักหวาน

การที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาโลกภายนอก ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ระบบการปกครองหมู่บ้านดูเหมือนจะเป็นเพียงสถาบันที่เป็นทางการอันหนึ่ง และมีความสำคัญต่อชีวิตของพวกเขาไม่มากนัก ถึงแม้ว่าพวกเขาจะเป็นผู้เลือกผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน รวมทั้งเสียภาษีในหมู่บ้าน แต่ก็ไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาหมู่บ้านมากนัก และหมู่บ้านเองก็ได้รับโครงการพัฒนาค่อนข้างน้อยในแต่ละปี ชาวบ้านกล่าวว่า ทางกรมเขามองข้ามหมู่บ้านไปหมดไปพัฒนาแต่หมู่บ้านที่ห่างไกลออกไป พวกเขาอยู่ใกล้เมือง ไม่ค่อยจะมีโอกาสได้รับ ในเมื่อโอกาสและทรัพยากรที่จะขยายที่ทำกินในหมู่บ้านมีค่อนข้างน้อยทำให้มีคนจำนวนน้อยที่สนใจและแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์และทรัพยากรต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

องค์กร ผู้นำ ในท้องถิ่น

องค์กรหรือกลุ่มในบ้านเบื้อ มีทั้งองค์กรที่เกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน และองค์กรที่ชาวบ้านตั้งขึ้นกันเอง เช่น องค์กรเหมืองฝาย ซึ่ง "แก่เหมือง" ของหมู่บ้าน ผู้ช่วย และสมาชิกเหมืองฝายที่ร่วมกันจัดการการใช้น้ำจากชลประทานกันเอง นอกจากองค์กรดังกล่าวแล้ว ยังมีกลุ่มอื่น ๆ อีก เช่น กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มอาชีพกิจ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มทำหัตถกรรม ลงรัก ปิดทอง กลุ่มผู้ตัดไม้แกะสลัก กลุ่มทาสีไม้ เป็นต้น ในแต่ละกลุ่มเหล่านี้ ก็จะมีผู้นำทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เกิดจากการได้รับการยอมรับจากบรรดาสมาชิกกลุ่ม ไม่มีการลงมติหรือเลือกกันแต่อย่างใด ใครมีความสนใจ พอใจจะทำงานกับใครก็จะมารวมกลุ่มกัน เท่าที่สังเกต หลาย ๆ กลุ่ม มักจะมาจากเครือญาติเดียวกัน เมื่อรวมกลุ่มกันขึ้นประกอบอาชีพ สมาชิกภายในกลุ่มก็จะช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ทำให้มีอำนาจในการต่อรองมากขึ้น ยกตัวอย่าง เช่น การรับไม้แกะสลักจากพ่อค้ามาทำ จะมีการรับมาเป็นกลุ่มแล้วแบ่งกันทำ การจ่ายเงินก็จ่ายรวมกัน แล้วทางกลุ่มก็จะมาแบ่งกันเองว่าใครทำได้เท่าไร ถ้าพ่อค้าคนใดให้ค่าจ้างหรือค่าแรงน้อย ก็จะมีการเปลี่ยนไปรับจากพ่อค้าคนที่ให้ค่าแรงสูงกว่า

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรมของชุมชนบ้านเบื้อยังคงยึดถือและปฏิบัติกันตลอดมา ซึ่งเป็นผลของการสัมพันธ์กันระหว่างคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการผลิต เพราะเมื่อได้ปฏิบัติต่อกันแล้วเห็นว่าเกิดผลประโยชน์ เกิดความสามัคคีและความชื่นชมยินดี จึงได้ปฏิบัติต่อกันสืบมา ทำให้สมาชิกที่อยู่ร่วมกันมีศูนย์รวมความเชื่อที่สอดคล้องกัน เป็นจุดประสานให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากกว่าความขัดแย้ง

ความเชื่อเรื่องธรรมชาติ เป็นผู้บันดาลความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดกับมวลมนุษย์ กำหนดให้มนุษย์ปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างมีความอ่อนน้อม เคารพนับถือ และมีกฎเกณฑ์ที่จะต้องปฏิบัติต่อธรรมชาติ เพื่อให้ธรรมชาติเอื้ออำนวยให้เกิดความสมบูรณ์ในการผลิตแก่ชุมชน ความเชื่อที่คนในชุมชนบ้านเบื้อยึดถือกัน ได้แก่

ความเชื่อเรื่อง ผู้รักษาต้นน้ำหรือเรียกว่า "ผีขุนน้ำ" แต่เดิมบ้านเบ็ญมีเหมืองธรรมชาติ (เหมืองเก่า) ไหลผ่านชุมชนแห่งนี้ ชาวบ้านก็ทำการเลี้ยงผีขุนน้ำทุกปีก่อนฤดูกาลผลิต ประมาณ เดือน มิถุนายน ในปัจจุบัน ถ้าเหมืองธรรมชาติน้ำแห้งไปหมดแล้ว และมีระบบชลประทานจากแม่แดงส่งน้ำมาแทนบางช่วงของคลองชลประทานจะส่งน้ำผ่านทางเหมืองเก่าของหมู่บ้าน ชาวบ้านก็ยังทำพิธีขุดลอกคลองหรือเหมืองฝาย และทำพิธีเลี้ยงผีฝายกันอยู่ทุกปีเช่นกัน ในพิธีจะมีลูกฝาย (สมาชิกฝาย) มาร่วมและช่วยกันประกอบพิธี สมาชิกฝายก็เป็นสมาชิกกลุ่มหนึ่งของชุมชน ที่ยังประกอบอาชีพทางการเกษตรเท่านั้น ซึ่งมีจำนวนน้อยมาก เมื่อเทียบกับสมาชิกในชุมชน

ชาวบ้านเบ็ญนับถือพุทธศาสนา ในขณะที่เดียวกันก็ยังนับถือผีอยู่ เช่น นับถือผีอารักษ์ประจำหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า "เสื่อบ้าน" หรือ "เจ้าบ้าน" และในวัดเองก็มีที่สถิตของผีประจำวัดด้วย เรียกกันว่า "เสื่อวัด" ชาวบ้านนับถือผีผีร้าย เพราะเชื่อว่าผีทั้งสองลักษณะเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของตน การแสดงออกของความเชื่อทั้งพุทธและผีจะปรากฏในรูปของพิธีกรรม มีรายละเอียดและวิธีปฏิบัติแตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์

วัฒนธรรม ความเชื่อในเรื่องอื่น ๆ เช่น การเคารพผู้ใหญ่ ยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ถึงแม้ว่า การผลิตได้นำให้สมาชิกในครอบครัวต้องออกห่างกันไปทุกที่ แต่ในการเคารพผู้ใหญ่ ลูกหลานก็ยังปฏิบัติได้ดี อาจจะมีลดน้อยลงจากในอดีต แต่ไม่ถึงขั้นวิกฤติ ลูกหลานยังเชื่อฟังและเคารพผู้อาวุโสอยู่ ความเชื่อในเรื่องบทบาทของชายหญิง จะแตกต่างจากอดีต กล่าวคือ ปัจจุบันหญิงจะมีบทบาทในการทำมาหากินมากขึ้นและทัดเทียมกับชาย ในอดีตผู้หญิงจะได้รับบทบาทและใช้แรงงานที่เบากว่าผู้ชาย ในยุคนี้งานเกือบทุกประเภทจะมีเครื่องทุ่นแรงทำงานหนักแทนแรงงานคนดังนั้นทั้งหญิงและชาย ไม่ต้องทำงานหนักกันมากนัก แต่สภาพเศรษฐกิจที่รัดตัวทำให้ต้องทำงานมากขึ้น ผู้ชายยอมให้ผู้หญิงออกทำงานนอกบ้านเพื่อช่วยเหลือเศรษฐกิจของครอบครัวและนับวันการทำงานหารายได้ของผู้หญิงเท่าเทียมผู้ชายขึ้นทุกที

ตอนที่ 2 ลักษณะและวิธีการปรับตัวของชุมชนบ้านเบ็ญ

การศึกษาการปรับตัวของชุมชนบ้านเบ็ญ แบ่งตามระบบการผลิตหรือระบบการทำมาหากิน เป็นหลักได้ 3 ยุคด้วยกันคือ

1. ยุคผลิตแบบพอยังชีพ (อดีต-พ.ศ. 2500)
2. ยุคผลิตเพื่อขาย (พ.ศ. 2501-พ.ศ. 2523)
3. ยุคการผลิตแบบหลากหลายและขายแรงงาน (พ.ศ. 2524-ปัจจุบัน)

ในแต่ละยุคมีการปรับตัวทางด้านการผลิต ความเชื่อ และความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน ดังนี้

1. การปรับตัวในยุคผลิตแบบพอยังชีพ (อดีต - พ.ศ. 2500)

1.1 ด้านการผลิต

ชาวบ้านเบ็ญในยุคนี้ก็เหมือนกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในหมู่บ้านลานนา ซึ่งปลูกข้าวเหนียวเป็น ัญญาหารหลัก นอกจากนั้นก็ปลูกผัก หอม กระเทียม ถั่วลิสง ถั่วเหลือง เป็นพืชรอง ส่วนยาสูบ นั้น ระยะเวลา นอกจากปลูกไว้สูบเองแล้วยังขายได้เป็นลำเป็นต้น ซึ่งเลิกไปเมื่อประมาณ 20 ปี มานี้เอง (ประมาณปี พ.ศ. 2480) สาเหตุหนึ่ง เนื่องจากไม่มีที่ขาย ชาวบ้านเบ็ญนิยมเลี้ยงวัว ควายกันทุกหลังคา โดยเลี้ยงวัวไว้ลากล้อ (ลากเกวียน) ส่วนควายใช้ไถนา ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ที่มีฐานะดีและมีเกวียนคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า นอกจากจะใช้ล้อสำหรับงานในครอบครัวและเพื่อนบ้าน ในหมู่บ้านเดียวกันแล้ว ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง คนที่มีเกวียนในหมู่บ้านทุกคนจะถูกเกณฑ์ให้ เอาเสบียงอาหาร ไปส่งให้ทหารด้วย เนื่องจากสมัยนั้นยังไม่มีรถ ถนนหนทางยังไม่สะดวก การ เดินทางลำบากมาก ใช้เวลานานต้องใช้ความชำนาญในการบังคับเกวียน เพราะถ้าหากพลาดพลั้ง ั้งวัว เกวียนและคน ต้องจบชีวิตลง เพราะทางส่วนใหญ่จะใช้เส้นทางบนสันเขา ผ่านดอยไปทาง อำเภอสะเมิง ในปัจจุบัน

ความเป็นอยู่ของชาวบ้านเบ็ญ มีลักษณะความเป็นอยู่แบบพึ่งตนเอง ผลิตข้าว และ เลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค การทำการเกษตรใช้กรรมวิธีแบบดั้งเดิม คือ ใช้ไถ จอบ เสียม ใช้แรง

งานของคนและแรงงานสัตว์ล้วน ๆ นอกจากนั้นยังมีการทำหัตถกรรมในครัวเรือน คือ ทอผ้า ทำเครื่องจักสาน เพื่อใช้งานในครัวเรือน เกือบทุกหลังคาเรือน จะมีทอผ้า ใช้ทอผ้าฝ้ายที่ปลูกกันเองในชุมชน เนื่องจากการผลิตเป็นแบบพอเพียงขึ้น การแลกเปลี่ยนจึงมีน้อยและจำกัด ในช่วงนี้ไม่มีตลาดในหมู่บ้าน ชาวบ้านต้องไปซื้อขายสินค้าที่จำเป็นในการดำรงชีวิตจากตลาดในเมือง ได้แก่ ไม้ขีดไฟ เกลือ น้ำมันก๊าด เสื้อผ้า ด้าย ขณะเดียวกันก็นำพืชผักผลไม้ไปวางขายที่ตลาด ต่อมาการค้าขายในเมืองเริ่มขยายตัวมากขึ้น มีการติดต่อกับต่างชาติ ตลาดในเมืองและพ่อค้าเร่ก็เข้าไปในหมู่บ้าน เป็นผู้กระจายสินค้าจำพวกเสื้อผ้า เชื้อเพลิง และวัตถุสำเร็จรูปอื่น ๆ มาสู่ชาวบ้าน เนื่องจากสินค้าบริโภคเหล่านี้ ให้ความสะดวกสบายแก่ผู้ใช้ ทำให้ไม่ต้องเสียเวลาผลิตสิ่งของด้วยแรงงาน จึงเป็นที่นิยมทั่วไป หัตถกรรมทอผ้าเริ่มลดน้อยลง ชาวบ้านเริ่มลดการปลูกฝ้าย แล้วหันมาซื้อด้ายสำเร็จจากโรงงานมาทอเอง

แม้ว่าทางรถไฟจากกรุงเทพฯ จะไปถึงเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. 2465 มีผลทำให้มีการส่งข้าวไปกรุงเทพฯทางรถไฟในเวลาต่อมา เริ่มต้นโดยมีการตั้งโรงสีขึ้นบ้างตามสถานีรถไฟ ในปี พ.ศ. 2496 ได้เกิดโรงสีขนาดกลางขึ้นในหมู่บ้านบ่อ และ ปี พ.ศ. 2504 โรงสีของอำเภอทางดงก็ตั้งขึ้นเช่นกัน ก่อนหน้านั้น ชาวบ้านจะตำข้าวกับครกกระเดื่องหรือเรียกว่า มอตำข้าว แม้ว่าจะมีโรงสีตั้งขึ้นมาแล้วในช่วงนี้ก็ตาม โดยทั่วไปแล้ว ชาวนาไม่ได้ปลูกข้าวไว้เพื่อขาย ลือรับจ้างขนข้าวจากหมู่บ้านไปขายโรงสีมีเพียง 4-5 ล้า เท่านั้น มูลเหตุที่ชาวนาทิ้งทลายไม่มีความจำเป็นต้องใช้เงิน ชาวนากล่าวว่า "มีข้าวไว้ในหลอง (ยุ้ง) สบายใจดี ยังไงก็ไม่อดตาย เพราะอาหารและกับข้าวอย่างอื่นหาได้ง่ายในหมู่บ้าน ขอเพียงมีข้าวไว้กินพอ" การขายข้าวก็มีบ้างเล็กน้อย ซึ่งขายเพื่อนำเงินมาทำบุญ เสียภาษี และจ่ายสินค้าเพียงเล็กน้อย เหตุผลที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ชาวนาไม่ขายข้าว คือ แม้ว่าชาวนาเคยมีที่ดินถือครองเฉลี่ยรายละราว 100 ไร่ เมื่อก่อน พ.ศ. 2500 แต่ภายหลังจากนั้น ก็ค่อย ๆ ลดลงจนเหลือเพียงประมาณ 10-20 ไร่ เพราะการแบ่งมรดก ในประมาณปี พ.ศ. 2510 ชาวนาเริ่มบุกเบิกขยายที่ดินออกไปจากหมู่บ้านไกลมากขึ้น แต่ก็ขยายได้ไม่มากนัก เพราะที่ดินก็มีจำกัด ชาวบ้านบ้านอื่น ๆ บริเวณใกล้เคียงก็ขยายเช่นเดียวกัน เมื่อที่ดินเหลือน้อย ปริมาณข้าวก็น้อยด้วย เพราะฉะนั้น จึงทำให้ชาวนาไม่สามารถขายข้าวได้ อีกทั้งน้ำหล่อเลี้ยงพื้นที่การผลิตสมัยก่อนไม่สม่ำเสมอ บ้านบ่อได้รับน้ำจากลำน้ำแม่ตาช้าง ซึ่งมีต้นน้ำอยู่ที่ภูเขาลึก ๆ ในตำบลบ้านปาง และตำบลน้ำแพร่ อำเภอเดียวกัน ปริมาณน้ำ

ที่ได้รับมีไม่เพียงพอ นาที่พอจะได้ผลคือนาในที่ลุ่ม นาตอนนั้นผลผลิตต่ำ แต่นาลุ่มก็จะเกิดน้ำท่วม เมื่อฝนตกหนัก โดยเฉพาะเดือนกันยายน-ตุลาคม หลังจากปลูกข้าวเสร็จ เมื่อถึงหน้าแล้ง ชาวบ้านต้องไปเอาน้ำไกลมาก ชาวบ้านต้องไปหาน้ำสำหรับตกกล้าถึงต้นน้ำ ซึ่งไกลประมาณ 50 กิโลเมตร หลังจากมีชลประทานแม่แตงแล้ว น้ำในบ้านเบ็ตดีขึ้น ในระยะแรกเริ่มที่มีการส่งข้าวไปขายกรุงเทพฯ ชุมชนรอบ ๆ เชียงใหม่ยังไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงมากนัก จักรทิพย์ นาคสุภา (2533, หน้า 55) สรุปเศรษฐกิจหมู่บ้านภาคเหนือไว้ว่า "เมื่อถึง พ.ศ. 2475 กระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจพอยังชีพเป็นเศรษฐกิจเพื่อขาย เพิ่งจะเริ่มได้ 10 ปี เท่านั้น และเพียงเฉพาะรอบเมืองเชียงใหม่" สนธิสัญญาบาวริงที่อังกฤษให้ไทยขายข้าวโดยเสรีแทบไม่มีอะไรกระทบกับหมู่บ้านภาคเหนือเลยในระยะแรก

เศรษฐกิจของบ้านเบ็ตยังคงเป็นแบบพึ่งตนเองอยู่จนถึง พ.ศ. 2500 กล่าวคือ ชาวบ้านปลูกข้าวกินเอง ปลูกผัก และเลี้ยงสัตว์ หางของป่าเป็นอาหาร เกี่ยวคามาไฟ (เข็บ) ใช้เอง ทอผ้าใช้เอง มีชีวิตเรียบง่าย การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งจากภายในและภายนอกมีน้อย ชาวบ้านแทบจะไม่ต้องปรับตัวแต่อย่างใดก็มีชีวิตอยู่อย่างสบาย การซื้อขายนั้นมีน้อย ซื้อเฉพาะสิ่งของที่จำเป็นต้องซื้อได้แก่ เกลือ พริก เป็นสำคัญ เมื่อไม่ขายข้าว ก็ไม่มีเงิน และไม่ซื้อสิ่งที่ไม่จำเป็น เครื่องอำนวยความสะดวกและสิ่งบริโภคฟุ่มเฟือยที่ไม่จำเป็นต่อชีวิตประจำวัน ยังไม่เป็นที่นิยมของชาวบ้านในยุคนี้ แต่เนื่องจากหมู่บ้านมิได้ผลิตเองทุกสิ่ง ดังนั้น จึงอาศัยการค้าในหมู่บ้าน และระหว่างหมู่บ้าน ซึ่งเป็นแบบโบราณคือ ชาวบ้านจะหาบพวกปลาร้า ยาสูบ มีด หม้อ น้ำตาล เกลือ ไปตระเวนแลกและขายตามหมู่บ้านข้างเคียง ชาวบ้านบางคนก็นำเอาผลผลิตไปแลกกับหมู่บ้านอื่น เช่น เอาข้าวของตนไปแลกพริกแห้งที่ลำพูน ชาวบ้านริมบึงเอาปลามาแลกข้าวกับชาวบ้านเบ็ต เป็นต้น

การค้าขายและการแลกเปลี่ยนในรูปแบบการใช้วัวต่างเดินทางไกล ใช้ระยะเวลาเป็นเดือน ๆ เช่น จากบ้านเบ็ตไปพร้าว ลำปาง แพร่ นั้น เป็นการค้าของพวกที่มีฐานะดี พ่อน้อยปันปันยาเรือน และ คุณลุงวัน คำมูล ชาวนาฐานะดีทั้งสองได้เล่าให้ฟังว่า ถึงแม้จะทำนามาก แต่พอหมดหน้าฤดูทำนาก็จะทำการค้า ทั้งให้แม่ (ภรรยา) อยู่เลี้ยงละอ่อน (ลูก) ตามลำพังเป็น

เดือน ๆ ไม่เคยปล่อยเวลาว่างให้เปล่าประโยชน์ เนื่องจากชาวนาจะใช้เฉพาะเวลาว่างเท่านั้น
 ที่ไปทำการค้า แลกเปลี่ยน จึงทำให้การค้าแบบนี้ไม่ค่อยจะขยายตัวสักเท่าใด ดังที่ อานันท์
 กาญจนพันธ์ (2527) ได้กล่าวว่า แม้แต่การค้าวัวต่างก็มักเป็นการแลกเปลี่ยนมากกว่าการซื้อขาย
 แท้ ๆ โดยที่สินค้าต่าง ๆ มักจะมีค่าในการแลกเปลี่ยนตายตัว ทำให้มีกำไรแน่นอน หากไม่ประสบ
 ปัญหาเรื่อง ภูมิอากาศหรือภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม และภัยจากโจรผู้ร้ายเสียก่อน ส่วนมากการ
 แลกเปลี่ยนและซื้อขายระหว่างชุมชน เกิดขึ้นเพราะ สภาพภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านที่ลุ่มและที่ดอน ที่
 ลุ่มน้ำท่วมมักปลูกข้าวได้น้อย ที่ดอนก็ปลูกพืชผัก พริกได้ผลดี สมัยนั้นยังไม่เจริญ การควบคุมปริมาณ
 น้ำยังไม่ได้ ประกอบกับการพึ่งตนเองของชาวบ้านมีสูง คือมีการผลิตหลายอย่าง เช่น ปั้นหม้อ ตี
 มีดด้วย จึงทำให้การค้าขายไม่ขยายตัว และไม่ใช้การแบ่งงานกันทำระหว่างชุมชน

เนื่องจากการทำนํายังต้องพึ่งพ่านํ้าฝนและระบบเหมืองฝายแบบเก่า ถ้าปีใดเกิดความ
 แห้งแล้ง ขาดแคลนนํ้า ทำให้ชาวบ้านเบื้อ ต้องยืมข้าวจากชาวนาเพื่อนบ้านผู้มีฐานะดีในหมู่บ้าน
 ชาวนาจนคนหนึ่งในบ้านเบื้อเล่าว่า ปีไหนฝนฟ้าแล้ง การทำนาก็ได้ผลผลิตน้อย ข้าวที่เก็บเอาไว้
 กินเองในครอบครัวจะหมดก่อนฤดูการเก็บเกี่ยวในปีต่อมา ประมาณ 2-3 เดือน แต่ก็ไม่ต้องรื้อน
 เท่าไร เพราะสามารถยืมข้าวจากญาติและเพื่อนบ้านก่อนได้ โดยไม่มีการคิดดอกเบี้ย ดังนั้น
 เวลาที่คนให้ยืมมีงานการ พวกคนจนจะพากันไปช่วย ทำนาก็จะไปช่วยแรงงาน ที่ช่วยก็เพราะเป็น
 เหมือน "ทดลองข้าว" ของเขาเอง บางปีข้าวในหมู่บ้านไม่พอ ชาวบ้านเบื้อต้องกู้ยืมจากนอก
 หมู่บ้าน โดยเฉพาะพ่อค้าคนจีน เจ้าของโรงสี การแลกเปลี่ยนและการชอกันระหว่างของคน
 ในบ้านเบื้อและหมู่บ้านใกล้เคียงเริ่มหายไปในปีปลายยุค ทั้งนี้เนื่องจาก บ้านเบื้อและหมู่บ้าน
 ใกล้เคียงได้กลายเป็นชุมชนที่สัมพันธ์กับเมือง เชียงใหม่มากขึ้น นั่นเอง

ด้านแรงงาน ชาวนาในบ้านเบื้อส่วนใหญ่จะรวมกลุ่มกันใช้แรงงานที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ใน
 ลักษณะการลงแขก หรือทางภาคเหนือ เรียกว่า การเอามือเอาแรง การจ้างงานแทบจะไม่มีเลย
 เพราะแรงงานในกลุ่มของคนที่ทำนําด้วยกันมีเพียงพอ แรงงานที่ได้มาช่วยอันดับแรกคือ บรรดาผู้ที่
 เป็นญาติกัน เช่น พี่ น้อง ลุง ป้า น้า อา เป็นต้น อันดับต่อไปก็จะเป็นเพื่อนบ้านใกล้เคียง
 และห่างออกไปเรื่อย ๆ บางครอบครัวไปรวมกลุ่มกับคนในหมู่บ้านใกล้เคียงอื่น ๆ ก็มี ทั้งนี้เพราะ
 บริเวณที่นาอาจอยู่ไกลจากบ้าน แต่ไปใกล้บ้านของคนในชุมชนอื่น การร่วมมือกันในกลุ่มแลกเปลี่ยน

แรงงานนี้ จะทำกันทุกขั้นตอนของการทำนา ตลอดรอบวัฏจักรของการเจริญเติบโตของข้าวเลย ที่เดียว ได้แก่ การถอนกล้าข้าว การปลูกกล้าข้าว การกำจัดหญ้าและวัชพืช การเกี่ยวข้าว การนวดข้าว การขนข้าวไปเก็บไว้ในยุ้งฉาง บางครั้งมีการแลกเปลี่ยนแรงงานในการดำข้าว ด้วย การลงแขกหรือการแลกเปลี่ยนแรงงานที่กล่าวมานั้น ตามธรรมเนียมที่ชาวนาปฏิบัติกันอยู่ เจ้าภาพจะจัดอาหารมาเลี้ยงผู้มาร่วมช่วยถอนกล้า ดำนา และเกี่ยวข้าว ครั้งหนึ่งจะมีคนงานมาก ประมาณ 20-30 คน การทำอาหารเลี้ยงจึงเป็นงานหนัก แรงงานในครอบครัวจึงใช้ไปสำหรับ การเตรียมอาหาร และคอยบริการส่วนหนึ่ง

การร่วมมือกัน การแลกเปลี่ยนแรงงานกัน เป็นสิ่งที่ชาวนาใช้กันมาตั้งแต่อดีต เป็นสิ่งที่ทำให้งานเสร็จได้ด้วยดี เป็นการรวมกันอย่างไม่เป็นพิธีการ ไม่ได้กำหนดปริมาณงาน การใช้แรงงานบางคนก็ทำได้ดี บางคนก็เกียจ ก็ไม่มีใครว่าอะไรกัน ชาวนาเล่าว่า "บางคนก็เกียจ ชอบอุ้งงาน เพื่อน ๆ ก็ไม่ค่อยชอบ เวลาถึงงานคนอื่นก็ไม่อยากจะไปเอามือเอาแข้งด้วย"

การทำนาในยุคนี้ใช้ทุนน้อยมากไม่ต้องจ้างแรงงาน เครื่องทุ่นแรงประเภทเครื่องจักร ยังไม่มี เพราะฉะนั้น ทุนที่เจ้าของนาต้องใช้เป็นเพียงเงินที่ต้องซื้อกับข้าวมาเลี้ยงแขกเท่านั้นเอง การทำนาทำตามฤดูกาล ดินมีโอกาสพัก ทำให้ยังคงสภาพใช้ได้อยู่ ไม่ต้องเพิ่มปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลงแต่อย่างใด พันธุ์ข้าวที่ใช้ก็ยังเป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง ที่ทนต่อสภาวะดินฟ้าอากาศได้ดี ดูแลง่าย ชาวนาไม่ได้ซื้อหาจากที่อื่น อาจมีการแลกเปลี่ยนและแนะนำพันธุ์ที่เห็นว่าดีกันบ้างแต่ก็เป็นแค่ในกลุ่มของพวกเขาเอง ชาวนาไม่นิยมเปลี่ยนพันธุ์ข้าวหรือพืชอื่น ๆ กันบ่อย ๆ โดยไม่จำเป็น ฉะนั้น เมื่อถึงฤดูการเก็บเกี่ยวก็จะเก็บข้าวส่วนที่สมบูรณ์ที่สุด เอาไว้ทำพันธุ์ในปีต่อไป ชาวนาเรียกว่า "ข้าวเชื้อ" การเก็บข้าวเชื่อนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของผู้หญิง

การผลิตในยุคนี้ เนื่องจากเป็นการผลิตแบบพอเพียงชีพ ชาวนาไม่ต้องการผลิตเพื่อขาย เพราะฉะนั้น เมื่อชุมชนต้องการบริโภคอะไรก็จะผลิตเอง มีการช่วยเหลือด้านแรงงานกันภายในชุมชน การแข่งขันกันไม่มี การผลิตที่ยังคงใช้วิถีการและเทคโนโลยีแบบดั้งเดิม ทำให้ชุมชนไม่ต้องลงทุนมาก พวกเขาจึงมีความเป็นอยู่ที่สบาย ๆ ไม่ต้องปรับตัวในด้านการผลิตนี้แต่อย่างใด

1.2 ด้านความเชื่อ

ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ของชุมชนบ้านเบือในยุคนี้ จะเกี่ยวพันกับการผลิต การทำมาหากิน ความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติที่จะดลบันดาลให้ทุกอย่างสมบูรณ์ เช่น การทำนาต้องใช้น้ำจากเหมืองธรรมชาติ หรือไม่ก็ต้องรอน้ำฝน ชาวบ้านเชื่อว่า เมื่อมีการใช้น้ำจากแหล่งน้ำใดก็ควรที่จะต้องขอบคุณเป็นการทดแทน เพราะฉะนั้น ทุกปีก่อนที่จะมีการเพาะปลูกพืช ชาวบ้านที่ได้กินน้ำแม่เดียวกัน (หมายถึงใช้น้ำในแม่น้ำที่มีต้นกำเนิดเดียวกัน) จะพากันรวมตัวทำพิธีไหว้ผีฝาย หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "เลี้ยงผีฝาย" นอกจากเป็นการขอบคุณผีขุนน้ำแล้ว ชาวบ้านยังเชื่อว่า เป็นการช่วยให้มีน้ำบารุงไร่นาอย่างอุดมสมบูรณ์ และถ้าไม่ทำเชื่อว่า ผีขุนน้ำจะโกรธและอาจจะดลบันดาลให้มีน้ำไม่อุดมสมบูรณ์ในปีต่อไป ในยุคการผลิตแบบพออยู่พอกิน การทำนายังต้องใช้น้ำจากระบบเหมืองฝายที่เป็นธรรมชาติอยู่ โดยชาวบ้านจะจัดการเรื่องน้ำกันเองจึงทำให้เกิดกลุ่มขึ้นในชุมชน คือกลุ่มเหมืองฝาย ซึ่งรายละเอียดของกลุ่ม จะได้กล่าวถึงในตอนต่อไป ในเรื่องขององค์กร กลุ่ม และผู้นำ (ดูรายละเอียด พิธีเลี้ยงผีฝาย ในภาคผนวก) การเลี้ยงผีฝายนี้ ชาวบ้านทุกคนไม่จำเป็นต้องไปประกอบพิธีกรรมด้วยตนเอง เป็นพิธีกรรมระดับชุมชนที่ใหญ่มาก เกิดจากการรวมตัวของชุมชนเล็ก ๆ ต่าง ๆ ที่ใช้ประโยชน์จากลำน้ำแม่ตาช้าง ด้วยกัน ดังนั้น กลุ่มชาวบ้านจึงเลือกตัวแทนไปร่วมพิธี ซึ่งได้แก่ แก่เหมือง และคณะกรรมการอีก 2-3 คน ชาวบ้านอาวุโสคนหนึ่ง ซึ่งเคยเป็นแก่เหมืองในอดีต เล่าให้ฟังว่า ทุกปีท่านจะมีหน้าที่ไปเสาะหาซื้อวัวมาฆ่าเลี้ยงผีขุนน้ำ สมัยนั้นราคาวัวตัวละประมาณ 25 แดง (ประมาณ 100 กว่าบาท) และราคาก็กึ่งขึ้นมาเรื่อย ๆ ต่อมาเมื่อฝนเริ่มตก ชาวบ้านก็เริ่มเตรียมดิน ไถนา เตรียมปลูกข้าว การปลูกข้าว ชาวบ้านยังถือว่า วันแรกที่ปลูกควรจะเป็นวันดี และทำพิธีแฮกนา โดยจะทำในลักษณะต่างคนต่างทำ เป็นพิธีกรรมส่วนบุคคล พิธีแฮกนาก็เกิดจากความเชื่อที่ว่า ถ้าหากประกอบพิธีกรรมการแฮกนาคือแล้ว จะทำให้ไร่นาอุดมสมบูรณ์ ได้ผลผลิตดี ป้องกัน ภู เพลี้ย สัตว์ ต่าง ๆ มากัดกินต้นข้าว (ดูรายละเอียด พิธีแฮกนา ในภาคผนวก) ในยุคนี้ชาวบ้านยังไม่มีการใช้ยาฆ่าแมลง ก่อนจะปลูกข้าวจะทำพิธีแฮกนากันทุกครอบครัว ต่อจากนั้นก็เริ่มปลูกกันตามปกติ จนกระทั่งข้าวออกรวงสุกและเก็บเกี่ยวเรียบร้อยแล้ว เจ้าของนาจะทำพิธีเรียกขวัญข้าว ทั้งในนาและในยุ้งข้าว เพราะเชื่อว่า เวลาเพาะปลูกข้าวแล้วจะได้ข้าวจำนวนมากเต็มเม็ดเต็มหน่วย (ดูรายละเอียด

พิธีเรียกขวัญข้าว ในภาคผนวก) เมื่อเสร็จพิธีเรียกขวัญข้าวแล้วนับว่าเสร็จสิ้นกระบวนการปลุกข้าว และชาวบ้านบ้านบ่อก็ยังมีความเชื่ออยู่อีกว่า ข้าวที่ได้จากการทำนาก่อนที่ผู้ทำนาและลูกหลานจะได้กิน ควรที่จะนำไปถวายทานให้ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว และบรรพบุรุษก่อน ดังนั้น จึงเกิดพิธีกรรมอีกอย่างหนึ่งขึ้น ชาวบ้านเรียกว่า พิธีทานข้าวใหม่ บางหมู่บ้านอาจเรียกว่า ทานดอยข้าวหรือทานข้าวใหม่ โดยชาวบ้านจะไปทำที่วัด ส่วนใหญ่ก็จะทำพร้อม ๆ กัน เนื่องจากการเก็บเกี่ยวมักจะเสร็จในเวลาเดียวกัน พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินและการผลิตดังกล่าว ในยุคแรก ๆ นี้ ชาวบ้านยึดถือและปฏิบัติกันเคร่งครัดมาก ไม่ว่าจะ เป็นชาวบ้านที่เป็นอาวโส ้วยผู้ใหญ่หรือ ้วยรุ่น ต่างก็ให้ความเชื่อ ความสำคัญแก่สิ่งเหล่านี้ นอกจากความเชื่อที่เกี่ยวกับการผลิตแล้ว ชาวบ้านบ่อในยุคนั้น ยังมีความเชื่อในเรื่อง ผี อีกด้วย ดังจะเห็นว่า ได้เกิดพิธีกรรมมากมาย ที่เกี่ยวกับ ผี เช่น การไหว้ผีปู่ย่า การไหว้ผีเจ้าบ้าน พิธีสืบชะตาบ้าน ฯลฯ

ในยุคที่เทคโนโลยีทางการผลิตยังไม่เจริญ ขั้นตอนของการเตรียมดินในการทำนาต้องใช้แรงงานคนและสัตว์ สัตว์ที่ชาวบ้านนิยมเลี้ยงไว้ไถนาคือ วัว ควาย ความเชื่ออย่างหนึ่งที่ชาวบ้านหรือชาวนาได้ปฏิบัติต่อควาย คือ ถ้าหากวัว ควายที่เลี้ยงไว้เกิดลูก เจ้าของจะนำรกของวัว ควายมาแบ่งใส่ถ้วยแกงเล็ก ๆ แล้วแจกจ่ายให้กับเพื่อนบ้าน ทั้งญาติและเพื่อนบ้าน ผู้ที่ได้รับแจกรกวัวควายนี้อีก ก็จะเอาข้าวสารใส่ถ้วยใบเดิมนั้น กลับคืนให้เจ้าของวัว ควาย เจ้าของวัว ควายก็จะนำข้าวสารนั้น ไปโรยบนหลังควาย ถือเป็นการขอบคุณ และเป็นการอวยพรให้มีสุขภาพแข็งแรง และให้ลูกอีกต่อไป ชาวบ้านใช้วิธีการปลุกผีแบบอาถรรพณ์ เพราะฉะนั้น ความเชื่อในเรื่องอาถรรพณ์จะตลบั่นดาลสิ่งต่าง ๆ ความอุดมสมบูรณ์ให้ย่อมมีมาก เช่นเดียวกับการนับถือผีไว้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ในขณะที่การแพทย์ต่าง ๆ ยังไม่เจริญเท่าที่ควร เมื่อยามที่ชาวบ้านเจ็บไข้ได้ป่วย ก็ต้องหาทางรักษา การเชื่อเรื่องผี นับว่าเป็นการรักษาทางด้านจิตใจได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้น ผียังเป็นตัวควบคุมปทัสฐานทางสังคมได้เป็นอย่างดี ชาวบ้านอาวโสในหมู่บ้านบ่อเล่าว่า ในสมัยก่อน คนอยู่ในศีลธรรม ไม่ค่อยคิดทำอะไรรุนนอกหล่นนอกทาง เพราะกลัวบาป กลัวผีบรรพบุรุษจะลงโทษให้ประสบความล้มเหลวในชีวิต ผีที่ชาวบ้านนับถือนอกจากจะทำให้หายเจ็บป่วยได้แล้วยังสามารถทำให้เจ็บป่วยได้ด้วยเช่นกัน ถ้าหากใครทำไม่ดี ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "ผิดผี" จะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม จะต้องมีการเลี้ยงขอขมาผีนั่น ๆ ทุกปีชาวบ้านบ่อ จะประกอบพิธีกรรมที่

เกี่ยวกับผี เช่น การไหว้ผีปู่ย่า ซึ่งเป็นพิธีกรรม ในระดับกลุ่มญาติ ไม่ว่าจะครอบครัวที่มีฐานะดีหรือยากจนก็ตาม จะมีการรวมกันทุกครอบครัว เป็นการรวมญาติแล้วประกอบพิธีกรรมขึ้นทุกปี เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษ และกระชับความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติและเพื่อความอยู่ดีกินดีของหมู่ญาติเดียวกัน (ดูรายละเอียด พิธีไหว้ผีปู่ย่า ในภาคผนวก) นอกจากการไหว้ผีปู่ย่า ที่เป็นผีบรรพบุรุษที่มีความสัมพันธ์กันในหมู่ญาติแล้ว ชาวบ้านเขายังมีการไหว้ผีเจ้าบ้านอีกอย่างหนึ่งด้วย เรียกว่า "ผีเสื้อบ้าน" หรือ "ผีเจ้าบ้าน" ทุกครอบครัวจะร่วมกันในระดับชุมชน สมาชิกในชุมชนทุกเพศทุกวัยจะร่วมกันประกอบพิธีนี้ เป็นผีประจำหมู่บ้าน โดยชาวบ้านได้สร้างหอผีไว้ท้ายหมู่บ้านทางทิศใต้ ชาวบ้านเล่าว่า ผีเจ้าบ้านจะคุ้มครองสมาชิกในหมู่บ้านให้อยู่ดีกินดี ปราศจากภัยร้ายเบียดเบียน และปฏิบัติกันมาช้านาน ทำให้บ้านเขามีความเป็นอยู่ที่สงบร่มเย็น ไม่เคยมีอะไรร้ายแรงเกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน

นอกจากความเชื่อเรื่องผีและแสดงออกในรูปแบบของพิธีกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว แม้แต่ในวัดเองก็จะมีที่สถิตของผีประจำวัดด้วย ชาวบ้านเรียกว่า "เสื้อวัด" ความเชื่อเรื่องผีว่ามีความเกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของชุมชนหมู่บ้าน ทั้งระดับชุมชนและระดับบุคคล ความเชื่อนี้จะมีควบคู่กันไปกับความเชื่อทางพุทธศาสนา และความเชื่อในเรื่องผีดำรงอยู่ได้ในชุมชนหมู่บ้านก็เพราะสามารถตอบสนองความต้องการในการดำรงอยู่ของบุคคลตลอดวัฏจักรของชีวิต ดังตัวอย่างที่ได้กล่าวมาบ้างแล้วข้างต้น

ความเชื่อในยุคนี้ ชุมชนจะมีความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการผลิต จึงประกอบพิธีกรรมที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์และต้องการเอาชนะธรรมชาติ ชุมชนมีการปฏิบัติกันมาอย่างไรตลอดยุคนี้ก็ยังมีปฏิบัติอย่างนั้น ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด เพราะว่า การผลิตที่ยังคงรูปแบบเดิมสามารถทำให้ชุมชนสามารถอยู่รอดและพึ่งตนเองได้ ส่วนความเชื่อเรื่องผีก็ยังคงเป็นสิ่งที่ชาวบ้านปฏิบัติและเชื่ออยู่เหมือนเดิม

1.3 ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน

ความเชื่อ พิธีกรรม ที่เป็นผลจากระบบการผลิตของชุมชนบ้านเบ็อดังกล่าว ได้ส่งผลไปถึงระบบความสัมพันธ์ในด้านครอบครัว เครือญาติ เครือชาย องค์กร กลุ่ม ผู้นำ ต่าง ๆ ในชุมชนด้วย ดังจะได้กล่าวต่อไปดังนี้

จากระบบการผลิตแบบดั้งเดิมที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติและแรงงานคนเป็นหลัก ส่งผลให้เกิดความเชื่อ พิธีกรรมที่ทำให้เกิดเป็นคิริมกมล และเกิดผลดีต่อตนเองและชุมชน สิ่งหนึ่งที่ปรากฏเห็นเด่นชัดคือ ในด้านความสัมพันธ์ จะเห็นว่า ในขั้นตอนของการผลิตเกือบทุกขั้นตอน การประกอบพิธีกรรมทุก ๆ พิธีกรรม ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกัน ตั้งแต่ในระดับครอบครัว เครือญาติ ชุมชนและในบางครั้งจะรวมไปถึงระหว่างชุมชนด้วย การร่วมมือสามัคคีกัน ในการทำมาหากินหรือทำบุญต่าง ๆ ย่อมก่อให้เกิดกลุ่มขึ้น โดยจะเป็นกลุ่มที่เป็นธรรมชาติมาก ในกลุ่มจะมีผู้นำขึ้นมา ผู้นำที่เกิดขึ้นนั้นก็เกิดจากการยอมรับของสมาชิกในกลุ่มเอง ที่มองเห็นว่าผู้ใดเหมาะสมและสมควรจะทำงานหรือเป็นผู้นำในสถานการณ์ใด ชาวบ้านจะมีการพูดคุยกัน ลงความเห็นกันอย่างไม่เป็นทางการ ความสัมพันธ์ในครอบครัว เครือญาติ มีความแน่นแฟ้นมาก พ่อ แม่ ลูก จะทำงานในที่เดียวกัน แต่แบ่งหน้าที่กัน เช่น การปลูกข้าว พ่อ จะมีหน้าที่ในการจัดการเรื่องการเตรียมดินหรือใช้แรงงานหนัก ๆ แม่จะเป็นผู้ดูแลเรื่องพันธุ์ข้าว ส่วนลูก ถ้าเป็นลูกชายก็ช่วยพ่อ ถ้าเป็นลูกสาว ก็จะช่วยในเรื่องของข้าวปลาอาหารที่จะต้องเลี้ยงคนในครอบครัว และเลี้ยงแขกที่มาช่วยในด้านแรงงานในนา เป็นต้น ชาวบ้านเล่าว่า "การทำงาน (ทำนา) ในยุคนี้สนุกสนานมาก ไม่ค่อยเหนื่อย เพราะคนเยอะ ทำไปคุยกันไป หยอกล้อกันบ้างหนุ่มสาวที่ถูกใจกันก็จะจับคู่คุยกันในนาบ้าง ตอนเย็นบ้างในขณะที่สาวลงมาดำข้าวด้วยมอง (เป็นเครื่องมือดำข้าวในยุคนี้มีลักษณะเดียวกับครกกระเดื่อง) ได้ถุ่นบ้าน ชายหนุ่มที่หมายปองก็จะมาคุย และช่วยดำข้าวด้วย"

สถาบันทางครอบครัวและเครือญาติ ชุมชนมีความคิดอุดมคติ ซึ่งกำหนดรูปแบบของครอบครัว และเป็นแนวทางพฤติกรรมของบุคคลที่จะมีต่อสมาชิกในครอบครัวและเครือญาติ กำหนดขึ้นมาอย่างชัดเจน ไม่หละหลวมในสังคมบ้านเบ็อดัง เช่น ในด้านครอบครัว จะมีการเข้าอยู่อาศัยแบบมาตาลัย กล่าวคือ หลังจากที่บ่าวสาวแต่งงานแล้ว คู่สมรสในบ้านเบ็อดังจะไปอาศัยอยู่ในบ้านพ่อแม่ของเจ้าสาว ยิ่งถ้าหากเจ้าสาวคนสุดท้ายด้วยแล้ว คู่สมรสจะอาศัยอยู่ที่นั่นอย่างถาวร และจะเป็น

ผู้ที่ได้รับบ้านเป็นมรดกจากพ่อแม่ ถ้าหากไม่ใช่ลูกคนสุดท้าย ทั้งสองมักจะอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของเจ้าสาวหนึ่งหรือสองปี แล้วจึงค่อยไปอาศัยอยู่อย่างถาวรในบริเวณใกล้เคียง ๆ ส่วนมากมักจะเป็นในบริเวณลานบ้านเดียวกัน นี่เป็นอุดมคติที่แสดงให้เห็นและได้ถือปฏิบัติกันในการแต่งงานเกือบทุกคู่ แม้ว่า ระยะของการอยู่อาศัยกับครอบครัวของภรรยาจะเป็นเพียงระยะไม่กี่เดือนก็ตาม การอยู่อาศัยแบบมาตาลัยและแรงงานที่เจ้าสาวจะต้องให้แก่ครอบครัวของเจ้าสาวเป็นรูปแบบหนึ่งของการบริการเจ้าสาว ซึ่งเป็นการตอบแทนที่บรรพบุรุษทางฝ่ายหญิงของเจ้าสาวและครอบครัวของเธอได้ให้ความคุ้มครองดูแลเธอมาจนเติบโต ผู้หญิงในหมู่บ้านอธิบายความรู้สึกพึงพอใจกับการอยู่อาศัยแบบมาตาลัยของตน โดยอ้างว่า พวกเขาไม่สามารถที่จะอาศัยอย่างสงบสุขได้กับครอบครัวของสามี โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับแม่ของเขา

ความสัมพันธ์ที่สำคัญในครอบครัวของบ้านเบือ คือความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกสาว ภรรยาสามี และพ่อตากับลูกเขย มีดังนี้ เมื่อคู่บ่าวสาวแต่งงานกันแล้ว ในปีแรก ๆ จะอาศัยอยู่ในบ้านของแม่ฝ่ายหญิง หรือในบ้านหลังเล็กที่ยังต้องพึ่งพาอาศัยอยู่ใกล้ ๆ กับบ้านพ่อแม่ เธอยังต้องเชื่อฟังพ่อแม่และอยู่ใต้อำนาจของพ่อของเธอ ถ้าพ่อต้องการสั่งให้ลูกเขยทำอะไร ก็มักจะสั่งผ่านลูกสาวหรือหลานสาว เขาสามารถสั่งให้ลูกสาว สามีของลูก และเด็ก ๆ ไปทำงานในที่นาของเขาและไปแทนเขาในการแลกเปลี่ยนแรงงานกับครอบครัวอื่นในหมู่บ้าน

ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาวที่แต่งงานแล้วและอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน หรือใกล้เคียง ๆ กัน ที่ยังคงใกล้ชิดเหมือนเดิม เชื้อสายทางฝ่ายหญิงเป็นสายใยโครงสร้างของครอบครัวและวิญญานบรรพบุรุษ เชื้อสายฝ่ายหญิง จะสืบทอดจากยายมาสู่แม่และสู่ลูกสาวและต่อไปจนถึงหลานสาวต่อ ๆ กันมาโดยไม่ขาดตอน ผลประโยชน์ร่วมกันเป็นแกนสำคัญของผู้หญิงที่ยืนยาวกว่าหนึ่งชั่วอายุคน ผู้หญิงจะนำผู้ชายเข้ามาในครอบครัวเพื่อเป็นแรงงานในทุ่งนา เป็นผู้บังคับบัญชาในครอบครัว เมื่อพ่อของฝ่ายหญิงเสียชีวิต ลูกเขยก็มักจะสืบทอดมรดกและอำนาจต่อจากพ่อตา เพราะฉะนั้นผู้ชายจึงต้องเป็นแรงงานที่เต็มอกเต็มใจให้พ่อตา และยอมตกอยู่ใต้อำนาจของพ่อตา ผลตอบแทนที่ได้จากการทำนาก็คือ ลูกเขยและครอบครัวจะมีสิทธิ์เอาข้าวจากยุ้งข้าวของพ่อตามากิน ลูกเขยกับพ่อตาเป็นบุคคลที่ไม่ได้เกี่ยวเนื่องกันเลยนอกจากความผูกพันที่เกิดขึ้นจากการ

แต่งงาน ลูกเขยบางคนที่ชอบบิสะระ จะพยายามสะสมเงินเพื่อสร้างบ้าน เพื่อที่จะได้แยกเป็นอิสระ จากครัวเรือนพ่อแม่โดยเร็วที่สุด แล้วก็ทำมาหากินเอง โดยทำนาในที่ดินที่พ่อตายกให้หรือไม่ก็เช่าที่นาของพ่อตาในราคาถูก

ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูกชาย แตกต่างไปจากความสัมพันธ์ระหว่างพ่อตากับลูกเขย ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูกชายในหมู่บ้าน เป็นความสัมพันธ์อันอบอุ่น ขณะที่เด็กชายยังเยาว์วัย อยู่ พ่อของเขาจะสอนให้ไถนา จับปลา สานเสื่อ สานตะกร้าไม้ไผ่ และทำสิ่งต่าง ๆ ที่ผู้ชายในหมู่บ้านควรจะทำ ถ้าพ่อมีเงินทองก็จะส่งลูกชายไปบวชเป็นเณร ปีหรือสองปี เพื่อเป็นการสร้างผลบุญให้กับพ่อแม่ในชาติหน้า ลูกชายจะต้องรัก เคารพ และเชื่อฟังพ่อแม่ เป็นการตอบแทนที่ได้รับการศึกษาตามวิถีทางของลูกผู้ชาย และที่ได้เลี้ยงดูมา และลูกจะต้องช่วยทำงานในไร่นาของพ่อ

ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกชาย แม้ว่าจะ เป็นความรัก แต่ก็ เป็นความผูกพันที่ไม่มี ความสำคัญทาง โครงสร้าง เหมือนความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกสาว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระหว่างพ่อแม่กับลูกสาวที่จะเป็นผู้รับมรดกบ้านและคอยดูแลพ่อแม่เมื่อแก่เฒ่า บรรดาลูกชายไม่มีความสนใจครอบครัวที่ให้กำเนิดแก่ตนในระยะยาวและอย่างถาวร เพราะว่า ต่อไปจะต้องออกจากครอบครัว และแต่งงานเข้าไปอยู่ในครอบครัวอื่น ลูกชายไม่ได้มีสถานภาพในครอบครัวมากเท่าลูกเขย

ดังนั้นจะเห็นว่า โดยทั่ว ๆ ไป การสืบทอดมรดกในบ้านเขมร คือ ทั้งลูกชายและลูกสาว จะได้รับมรดกที่นาและสิ่งของอื่น ๆ ของพ่อแม่เท่า ๆ กันยกเว้นบ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะยกให้ แก่ลูกสาวคนสุดท้ายที่ท้องที่ท้องมีหน้าที่เลี้ยงดูและอยู่กับพ่อแม่จะได้รับเป็นพิเศษ การสืบทอดมรดกอาจจะช้า คือจนกว่าพ่อแม่จะเสียชีวิต แต่บางครั้งพ่อแม่ก็แบ่งสมบัติให้หลังจากที่ทั้งสองวางมือจากการ ทำงาน หรือถ้าคนใดคนหนึ่งเสียชีวิต อีกคนที่ยังมีชีวิตอยู่ก็จะจัดการแบ่งสมบัติ โดยอาจจะเก็บส่วน หนึ่งเอาไว้เพื่อความมั่นคงของตนเองหรือไม่ก็ได้ พ่อแม่มักจะรักษาความเป็นเจ้าของสมบัติเอาไว้ อีกนานหลังจากที่วางมือจากงานแล้ว และยกการจัดการให้แก่คนรุ่นต่อไป

ข้อยกเว้นที่สำคัญสำหรับเกณฑ์การแบ่งมรดกแบบเท่า ๆ กัน คือ ลูกสาวคนสุดท้ายที่ แต่งงานแล้วและนำสามีมาอาศัยอยู่ในบ้านของพ่อแม่ จะได้รับบ้านและบริเวณบ้านเป็นมรดก นอก

เหนือไปจากส่วนแบ่งในสมบัติอื่น ๆ เป็นการตอบแทนที่จะต้องให้การดูแลแก่พ่อแม่ผู้ชรา ถ้าหากไม่มีลูกสาวที่จะรับมรดกบ้านของพ่อแม่ ลูกชายคนหนึ่งจะต้องนำเอาภรรยาเข้ามาอาศัยอยู่กับพ่อแม่ ถ้าหากไม่มีลูกเลย ก็จะมีการรับลูกบุญธรรมมาจากญาติทางฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพื่อสืบทอดมรดกทั้งหมด มีอยู่สองกรณีที่ผู้วิจัยพบในบ้านเบ็ธ ที่เป็นลูกของพี่สาวของภรรยา

จากวิถีชีวิต ระบบการผลิต ความเชื่อต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น มักจะมีการรวมตัวกันหลาย ๆ ครอบครัว ซึ่งแต่ละครอบครัวมักจะเป็นเครือญาติกันทั้งสิ้น เป็นผู้สืบเชื้อสายของปู่ย่าและตายายของคน ๆ นั้น สมาชิกในกลุ่มนี้ชาวบ้านเรียกว่า "พี่น้องกัน" ซึ่งจะรวมไปถึงลุง ป้า น้า อา ทั้งทางฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ และลูก ๆ ของคนเหล่านี้ทั้งชายและหญิง ในบรรดากลุ่มที่เรียกว่าพี่น้องกันซึ่งได้แก่บรรดาเครือญาติ ลุง ป้า น้า อา จะมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน ต่างจะพากันมาเยี่ยมเยียนและให้ความช่วยเหลือในช่วงเวลาสำคัญของชีวิต เช่น การแต่งงาน การบวช และการฌาปนกิจศพ ญาติทั้งสองฝ่ายจะมาช่วยเหลือเสมอ เมื่อไหร่ที่จำเป็นจะต้องสร้างบ้านใหม่ บรรดาญาติจะเป็นพวกแรกที่เสนอความช่วยเหลือเวลาที่เจ็บป่วย มีเรื่องอื้อฉาว หรือเรื่องคอขาดบาดตาย

การแลกเปลี่ยนแรงงานตอบแทนกัน กลุ่มคนที่ถูกดึงเข้ามาร่วมมือกันประกอบการเกษตร กลุ่มแรกมักจะเป็นสมาชิกในญาติของทั้งสองฝ่าย กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานของชาวนายากจนจะเป็นกลุ่มที่เล็กที่สุด เพราะส่วนใหญ่จะจำกัดอยู่เพียงแต่ญาติเท่านั้น ถ้ามีคนหนึ่งจะให้เช่าที่นา ก็มักจะเสนอให้สมาชิกในญาติทั้งสองฝ่าย ก่อนที่จะเสนอให้กับญาติต่าง ๆ หรือคนอื่น ถ้าหากมีที่นาจะขายก็ต้องเสนอขายให้กับญาติก่อนที่จะขายให้ผู้อื่นเช่นเดียวกัน

ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนในยุคนั้นมีสูงมาก เป็นผลมาจากการผลิตและความเชื่อที่ต้องการร่วมมือร่วมใจกันช่วยเหลือพึ่งพากัน ชุมชนตระหนักดีว่า ถ้าหากร่วมมือกันแล้วจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสุขสบาย ความสัมพันธ์ ความผูกพันฉันพี่น้องและเพื่อนบ้าน ยังคงเหนียวแน่นไม่แปรเปลี่ยน การผลิตที่ยังคงรูปแบบเดิมที่ค่อนข้างช้า ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสพบปะพูดคุยกัน

ในการทำงานและ ไม่มีเวลาเหลือพอที่จะออกไปทำงานอย่างอื่นนอกชุมชนได้ เวลาว่างก็จะไปร่วมกันทำบุญ ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อที่เห็นว่าดีและเหมาะสม

การปรับตัวในด้านการผลิต ความเชื่อ ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนในยุคนั้น ชุมชนแทบจะไม่ต้องปรับตัวแต่อย่างใด เพราะชุมชนไม่ต้องการที่จะผลิตมากมายจนเหลือกินเหลือใช้ จึงไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีการผลิต ดังนั้น ความเชื่อ ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ก็คงยังเหมือนเดิม จึงสอดคล้องกับที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2530) ได้สรุปไว้ในทิศทางหมู่บ้านไทยว่า ชุมชนไทยในอดีตมีชีวิตอยู่ในเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ หัวใจของเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ คือ สิ่งที่ชาวนาในภาคกลาง เรียกว่า "ทำมาหากิน" หรือชาวนาในภาคอีสาน เรียกว่า "เอ็ดอยู่เอ็ดกิน" นั่นคือ การผลิตอาหารและของใช้ที่จำเป็นในชีวิตให้เพียงพอ อย่างน้อยก็เป็นการเพียงพอแก่ชุมชนของตนหรือกลุ่มของชุมชนใกล้เคียง อย่างไรก็ตาม การคิดถึงเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพเฉพาะในแง่ที่เป็นเป้าหมายหลักทางด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวเช่นนี้ ก็จะไม่เข้าใจวิถีชีวิตที่แท้จริงของคนในเศรษฐกิจแบบนั้นได้เลย ทั้งนี้เนื่องจากเพื่อบรรลุหัวใจของการยังชีพด้วยวิธีดังกล่าวนั้น ยังมีมิติอื่น ๆ ที่สำคัญอีกมาก ซึ่งล้วนกระทบวิถีชีวิตและความคิดของคนในชุมชน เช่นนี้ อย่างลึกซึ้ง

เฉพาะมิติทางเศรษฐกิจ การจะดำเนินงานให้สามารถเลี้ยงตนเองก็ไม่ได้หมายความว่าเพียงด้านเทคนิคของการเพาะปลูกเท่านั้น แต่ย่อมรวมถึงการจัดการด้านแรงงานซึ่งย่อมมีอยู่จำกัด จะมีการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนแรงงานกันอย่างไร เนื่องจากการผลิตทางด้านเกษตรกรรมจำเป็นต้องใช้แรงงานของคนจำนวนมากเป็นครั้งคราว เช่น การดำนา เกี่ยวข้าว จำเป็นต้องจัดสรรแรงงานของชุมชนให้ทุกคน ได้มีปัจจัยการดำรงชีวิต

การผลิตเพื่อยังชีพเช่นนี้ ไม่ได้มุ่งจะผลิตในปริมาณมากมายจนเหลือกินเหลือใช้ แต่มุ่งการผลิตที่ให้ความมั่นคงในการดำรงชีพ เช่น มีหลักประกันพอสมควรว่า ชุมชนจะสามารถผ่านภัยพิบัติทางธรรมชาติหรือสังคมไปได้ร่วมกัน ความมั่นคงในการดำรงชีพเป็นสิ่งสำคัญกว่าการมีเหลือเพื่อ ซึ่งอาจถูกทำลายไปด้วยโจรภัยหรืออัคคีภัยได้ในพริบตา เมื่อเป็นเช่นนี้จึง เป็นธรรมชาติที่

ในระบบการผลิต เช่นนี้ ไม่มีผลผลิตจำนวนมากสำหรับการฟุ่มเฟือย เศรษฐศาสตร์ของชุมชนไทยโบราณเน้นในด้านการบริโภคไม่น้อยกว่าการผลิต การสะสมทรัพย์เกินความจำเป็นไม่ได้รางวัลตอบแทนจากสังคมคุ้มกัน เช่นเดียวกับการบริโภคให้เหนือผู้อื่นในชุมชนนั้น นอกจากทำได้ยากแล้วยังอาจเป็นเหตุให้เกิดความรังเกียจจากชุมชนอีกด้วย

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน เนื่องจากชุมชนยังไม่เจริญทางด้านวัตถุมากนัก มีการเปลี่ยนแปลงช้า วิถีชีวิตมีการเคลื่อนไหวช้า การประกอบอาชีพทำนาก็ทำให้ชาวบ้านมีเวลาที่จะสัมพันธ์กับวัด ชาวบ้านจะเข้าวัดเมื่อมีเวลาว่าง เพราะไม่มีสิ่งบันเทิงอย่างอื่นให้สนใจ วัดจะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านที่ทำหน้าที่ส่งเสริมจริยธรรม ควบคุมพิธีฐานทางสังคม และเป็นแหล่งประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรง และเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นไปของชาวบ้านตลอดทั้งปี เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีการบวช ประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา และวันเดือนยี่เป็ง (หรือเทศกาลลอยกระทง) ประเพณีสลากภัต นอกจากนี้ พระยังมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเกิด การตาย และแม้กระทั่งงานแต่งงานของชาวบ้าน ชาวบ้านยังมีค่านิยมอุดมการณ์ทางศาสนา มีความเชื่อว่า การทำบุญเป็นการสะสมบารมีอันจะส่งผลให้ไปเกิดในชาติภพที่ดีกว่าในปัจจุบัน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ไปเกิดในสวรรค์ชั้นฟ้า ชาวบ้านมักจะพูดว่า ทำบุญมาก ๆ เกิดชาติหน้าจะได้สบาย ไม่ต้องลำบาก

ในด้านบทบาทของชุมชนที่มีต่อวัด ยุคนิสถานที่เป็นที่รวมของชาวบ้านที่สำคัญที่สุดก็คือ วัดวัดจึงมีบทบาทต่อชุมชนอย่างเห็นได้เด่นชัด โนแรงให้ผลประโยชน์ต่อชุมชน ดังนั้น ชุมชนจึงเข้ามา มีบทบาทในการส่งเสริมทำนุบำรุงวัดเช่นกัน นับตั้งแต่การปรับปรุงบูรณะวัดวาอารามไปจนถึงการถวายจตุปัจจัยทั้ง ในรูปของการทำบุญในวัดตามเทศกาลและการตักบาตรพระภิกษุสามเณร

2. การปรับตัวในยุคผลิตเพื่อขาย (พ.ศ. 2500-พ.ศ. 2524)

2.1 ด้านการผลิต

ในช่วงนี้พ่อค้าชาวจีนและพวกเจ้านายฝ่ายเหนือ เริ่มมองเห็นถึงช่องทางในการที่จะทำธุรกิจของตนเอง เมื่อการค้าข้าวขยายตัวในราวปี พ.ศ. 2510 เป็นต้นไป พวกพ่อค้าชาวจีนออกมารับซื้อข้าวและผลผลิต เปิดร้านขายของในศูนย์กลางของชุมชนที่เป็นตลาดแรกเริ่ม และออกเงินกู้แก่ชาวนา ส่วนพวกเจ้านายและขุนนางนั้นใช้อำนาจเข้าจับจองและแย่งเอาที่ดินในหมู่บ้านที่ตนมีเงินจนไซพอจะทำได้ สำหรับในบ้านเบือ ก็มีผู้เข้าไปซื้อที่ดินจากชาวนา ซึ่งราคายังถูกอยู่มากเท่าที่เห็นในยุคนี้ก็มีอยู่ 2 ราย ทำให้โอกาสที่ชาวนาเองจะขยายที่ทำกินยิ่งลดลงไปอีก จากการที่การค้าข้าวขยายตัว โดยที่พ่อค้าชาวจีนออกมารับซื้อข้าวและผลผลิตอื่น รวมทั้งได้นำสินค้าบางอย่างเข้ามาขายในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความต้องการเงินตราเพื่อจับจ่ายใช้สอยกับเครื่องอุปโภคบริโภคมากขึ้น ชุมชนจึงต้องขายผลผลิตทางการเกษตรและเริ่มผลิตอย่างเข้มข้นขึ้น การผลิตเริ่มใช้ปุ๋ยบำรุงดิน ยาปราบศัตรูพืช แม้แต่พันธุ์พืชก็เป็นพันธุ์ใหม่ที่ตลาดต้องการ ไม่ใช่พันธุ์พื้นเมืองดังในอดีต นอกจากนั้นยังทำการปลูกตลอดปีคือ เมื่อปลูกข้าวและเก็บเกี่ยวเสร็จพวกเขาจะปลูกพืชอย่างอื่นต่อทันทีโดยไม่ปล่อยให้ดินว่างเว้นและพักตัว

จากปัจจัยภายนอกที่ผลักดันให้บ้านเบือเกิดการผลิตเพื่อการค้า ซึ่งเป็นเหตุอันสำคัญที่ทำให้ชาวนาลำบากยิ่งกว่าเดิม เพราะชาวนาต้องผลิตข้าวเพื่อขายในตลาด ซึ่งไม่มีอำนาจต่อรอง ความต้องการใช้เงิน อันเนื่องมาจากการซื้อปุ๋ยบำรุงดิน ยาฆ่าแมลงดังได้กล่าวมาแล้วเป็นต้นทุนในการผลิตและความต้องการในการซื้อสินค้าที่พ่อค้าจากในเมืองนำมาขายถึงในหมู่บ้าน ทำให้ชาวนาต้องผลิตพืชที่สองอย่างเป็นลำเป็นสัน ชาวนาปลูกข้าวปีละครั้ง และปลูกถั่วเหลืองอีกชนิดหนึ่ง ปัจจัยที่ทำให้ชาวนาสามารถปลูกถั่วเหลืองในฤดูที่ว่างเว้นจากการทำนาได้ในช่วงนี้ สาเหตุหนึ่งที่สำคัญคือ ชาวนาได้รับน้ำจากระบบชลประทานของรัฐ คือชลประทานแม่แตง ซึ่งสร้างเสร็จได้ใช้เมื่อปี 2513 ชาวนาเริ่มมีน้ำในการผลิตมากขึ้นกว่าเดิม ไม่ต้องรอน้ำฝนเช่นแต่ก่อน ปัญหาความแห้งแล้งหมดไป

เมื่อมีการปลูกข้าวแล้วปลูกถั่วเหลืองต่อ ทำให้ที่ดินไม่ได้ว่างเว้นและพักตัว คุณภาพของดินจึงลดน้อยลง ชาวนาจึงต้องเพิ่มทุนในด้านของการซื้อปุ๋ยวิทยาศาสตร์บำรุงดินเพิ่มเติมจากปุ๋ยธรรมชาติ การลงทุนเพิ่มขึ้นและชาวนาทำงานหนักยิ่งขึ้นแต่ไม่ได้ช่วยให้พวกเขาแก้ปัญหาเศรษฐกิจของตนเองได้ ชาวนาต่างรู้สึกว่าการทำนาแล้วไม่คุ้ม การลงทุนในนาเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว และแรงงานภาคเกษตรเริ่มขาดแคลน เพราะการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม ชาวนาผู้เป็นเจ้าของที่ดินของตนเองนั้น เมื่อขายผลผลิตแล้วก็ได้กำไร และโดยมากจะขาดทุน ชาวนาหลายรายเปิดร้านค้าขายของภายในหมู่บ้านด้วยเป็นการเพิ่มรายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ แก่ครอบครัว ชาวนารับจ้างรู้สึกว่าการจ้างภาคเกษตรต่ำกว่าภาคอุตสาหกรรมและหัตถกรรมในครัวเรือน ชาวนาผู้เช่าต้องเสี่ยงกับภาวะผันแปรของธรรมชาติและราคาผลผลิตต่ำ ถึงแม้ว่า ปีใดถ้าหากธรรมชาติผันแปรผลผลิตได้น้อย ผู้ให้เช่าจะลดหย่อนค่าเช่าให้ก็ตาม แต่ผู้เช่าก็ยังรู้สึกที่ไม่คุ้มค่าเหนื่อยและการลงทุน ดังนั้น ชาวนาส่วนใหญ่ที่ยังครองชีวิตของตนเองแบบชาวนาอยู่ จึงเลิกคิดที่จะผลิตเพื่อขายและมุ่งผลิตข้าวเพื่อกิน ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์เป็นอาหารแล้วทำงานรับจ้างเป็นอาชีพเสริม ประกอบกับในปี พ.ศ. 2516 ได้มีโรงงานอุตสาหกรรมเซรามิค เข้ามาตั้งในหมู่บ้าน ชาวบ้านเป็นจำนวนมากเลิกอาชีพรับจ้างทำนา ไปเป็นลูกจ้างในโรงงานดังกล่าว นอกจากนั้น โรงงานนี้ยังมีผลทำให้ชาวบ้านในบ้านเบียดอ้อย ๆ เลิกปั้นหม้อ ปั้นคนโทใส่่น้ำ เนื่องจากโรงงานทำได้ดีกว่า ใช้เครื่องมือเทคโนโลยีที่ทันสมัยกว่าชาวบ้าน ผลิตได้ครั้งละมาก ๆ รวดเร็ว ส่วนชาวบ้านนั้นปั้นกับมือช้า และปั้นเฉพาะช่วงที่ว่างงานเท่านั้น ยังมีชาวบ้านเพียง 3-4 ครอบครัวเท่านั้นที่ยังปั้นอมมลินขายอยู่ในยุคนี้ ผลผลิตที่ได้จากภาคเกษตรที่อาจเหลือกินเล็กน้อย ชาวบ้านก็ขายบ้าง เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในรายการที่จำเป็น สถานการณ์เศรษฐกิจ โดยเฉพาะระบบตลาด ผลักดันให้ชาวนาซึ่งเดิมทำการผลิตเองใช้เองเป็นหลักอยู่แล้ว ปรับตัวมาใช้แบบแผนการเกษตรแบบพึ่งตนเอง โดยการปลูกพืชผัก ทั้งริมรั้วและหัวไร่ปลายนา นอกจากนั้นยังออกหาปลา กบ เขียด หน่อไม้ เห็ด ตามท้องถิ่นและในป่ามาเป็นอาหาร

ชาวนาคนหนึ่ง กล่าวว่า การลงทุนทำนาต้องขายควายขายสร้อยไปลงทุนก็มี เพราะมีเงินไม่พอที่จะต้องใช้ในกระบวนการผลิต เนื่องจากในขั้นตอนทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิตจะต้องจ้างแรงงานทั้งนั้น เริ่มจากการเตรียมดิน คือการไถ การปลูก การดูแล การบำรุง

รักษา (ชาวบ้านเรียกว่า เอาหญ้า) การเก็บเกี่ยว จนกระทั่งถึงการขนไปขาย หรือการนำไปเก็บก็ต้องจ้าง ชาวนาเริ่มใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วย ดังได้กล่าวแล้ว คือในขั้นตอนของการไถเมื่อก่อนชาวนาจะใช้แรงงานจากสัตว์ คือ วัว ควายที่เลี้ยงไว้ ในช่วงนี้จะใช้รถไถแทน ซึ่งจะเป็นผลก็คือ ช่วยให้งานเสร็จเร็วยิ่งขึ้น นอกจากนั้นการปลูกข้าวทุกปีเป็นเวลานานติดต่อกัน ทำให้คุณภาพของดินเสื่อม ชาวนาจึงจำเป็นต้องใส่ปุ๋ยเป็นการบำรุงดิน เมื่อข้าวเริ่มเติบโต ออกรวงก็มีการใช้ยาฆ่าแมลง วัชพืชหรือป้องกันโรคต่าง ๆ เช่น โรคที่เกิดจากเชื้อรา โรคไหม้คอรวง อันอาจจะทำให้ข้าวเสียหายได้ ผลผลิตก็จะน้อย จากที่กล่าวมา การที่ชาวนาใช้เทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้น ย่อมหมายถึงทุนในการผลิตมากตามขึ้นด้วย ชาวนาในยุคนี้ต้องมีเงินทุนถึงจะทำนาได้ หรือถ้าไม่มีก็จำเป็นต้องหยิบยืมจากญาติหรือเพื่อนบ้าน บางรายก็กู้เงินจาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ผลผลิตที่ได้ เมื่อคิดเทียบราคาที่จะขายได้กับทุนแล้ว แทบไม่ได้กำไร แต่อาศัยว่ามีข้าวกิน และทำมาเป็นอาชีพ ถ้าไม่ทำก็ไม่รู้จะทำอะไร โดยเฉพาะชาวนาผู้ที่ไม่มียี่สิบดินเป็นของตนเอง ต้องเช่าผู้อื่นทำ ก็ยังมีสภาพแย่มาก ด้วยเหตุนี้เองเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวนาหันหน้าเข้าสู่อาชีพอย่างอื่นอีกมากมายซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

เนื่องจากผู้ทำงานมีจำนวนน้อยลง การแลกเปลี่ยนแรงงานที่ในอดีตกลับกลายมาเป็น การจ้างแทน เนื่องจากไม่สามารถใช้แรงงานเป็นการตอบแทนได้ ในบ้านเบ็ธ ยังมีแรงงานที่คงยังรับจ้างอยู่กลุ่มหนึ่ง เท่าที่สังเกตเห็นจะมีทั้ง เพศหญิงและ เพศชายและมักจะเป็นผู้ที่อยู่ในวัยสูงอายุเป็นส่วนใหญ่ จะมีแรงงานชายบ้างที่มีอายุในวัยกลางคน แต่ก็เป็นส่วนน้อย

ไม่เพียงแต่การแลกเปลี่ยนแรงงานเท่านั้นที่เริ่มหายไปในช่วงนี้ การแลกเปลี่ยนสิ่งของต่าง ๆ ก็แทบจะไม่มีให้เห็น ส่วนใหญ่จะเป็นการซื้อขายกัน แต่จะมีการแบ่งปันสิ่งของที่เป็นของกินของใช้กันบ้าน ในหมู่เพื่อนบ้านและญาติ ๆ ส่วนกับคนภายนอกหมู่บ้าน ก็จะเป็นลักษณะของการซื้อขายทั้งสิ้น

การทำนาในยุคนี้ต้องอาศัยเงินทุนมากขึ้นกว่ายุคแรก เนื่องจากการต้องจ้างแรงงาน การใช้เทคโนโลยีการผลิต เช่น รถไถ ก็ต้องจ้างและใช้ปุ๋ยเคมีแทนปุ๋ยคอกบำรุงดิน และยากำจัดโรคแมลงต่าง ๆ แต่การเก็บเกี่ยวยังใช้แรงงานคนอยู่ ชาวบ้านให้เหตุผลว่า การใช้รถเก็บเกี่ยวข้าว ทำให้ข้าวห่นเสียหาย และไม่สามารถเก็บได้ทั่วถึง เนื่องจากชาวบ้านเลือกที่จะปลูกข้าว

พันธุ์ใหม่ เพราะขายได้ราคาดี รสชาติอร่อยกว่าพันธุ์พื้นเมืองที่เคยปลูกมาแต่ก่อน แต่มีข้อเสีย คือ ข้าวพันธุ์ใหม่ ซึ่งได้แก่ พันธุ์ กช.6 กช.7 (ข้าวเจ้า) หรือพันธุ์ สันป่าตอง 60 (ข้าวเหนียว) ซึ่งมีความทนทาน แข็งแรงน้อยกว่าพันธุ์พื้นเมือง จึงต้องมีการดูแลกันมากกว่า ทูที่ใช้ส่วนหนึ่งเป็นส่วนที่ชาวบ้านจะเก็บไว้จากการขายข้าว ในปีที่ผ่านมา ชาวบางรายก็บอกว่าพอ บางรายก็ไม่พอ ผู้ที่มีเงินไม่พอส่วนใหญ่ จะเป็นขั้นตอนของการเก็บเกี่ยว เพราะเป็นช่วงปลาย ๆ เงินที่สะสมไว้ ก็ใช้อย่างอื่นไปเรื่อย ๆ และใช้ทำทุนตอนต้นหมดแล้ว ชาวนาในบ้านเบือ จะขอหยิบยืมจากญาติพี่น้อง โดยไม่มีการคิดดอกเบี้ยถือว่าเป็นการช่วยเหลือกัน เป็นการยืมระยะสั้น เพราะอีกไม่นาน ก็จะได้ขายข้าวได้เงินมาใช้หนี้ ชาวนาไม่นิยมไปกู้เงินจาก ธกส.มาใช้ ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ไม่อยากเป็นหนี้ธนาคารซึ่งต้องเสียเงินค่าดอกเบี้ยด้วยและเหตุผลอีกอย่างหนึ่งคือชาวนาไม่มีหลักประกันที่จะขอกู้เงินจากธนาคารเพราะที่นาส่วนใหญ่ไม่ใช่เป็นของชาวนาเอง นอกจากชาวนาจะใช้วิธีหยิบยืมเงินจากบรรดาญาติพี่น้องด้วยกันแล้ว ในบางครั้งถ้ามีความจำเป็นก็จะกู้ยืมจากพ่อค้าที่เข้ามาซื้อข้าวและผลผลิตของตน นอกจากอาชีพเกษตรกร คือการทำนาแล้ว ในยุคนี้ เริ่มมีอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะการรับจ้าง ซึ่งไม่จำเป็นต้องใช้เงินทุน ถึงจะใช้บ้างในบางอาชีพแต่ก็ไม่มากไม่ต้องลงทุนที่เยอะมาก ๆ ทำให้ชาวนาหลายครอบครัวได้เห็นวิถีการผลิตของตนเองมากขึ้น ปรากฏการณ์ในยุคนี้สอดคล้องกับข้อสรุปจากบทความเรื่อง การศึกษาเพื่อฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2530) ในทิศทางหมู่บ้านไทย ว่า เมื่อวัฒนธรรมประเพณีเดิมซึ่งผูกพันอยู่กับวิถีแบบ "เอ็ดอยู่เอ็ดกิน" สลายตัวลง ระบบค่านิยมระบบเก่าก็สูญหายไปสินค้าที่ผ่านการโฆษณา จึงเข้ามาเป็นค่านิยมของชุมชน ชุมชนชนบทยิ่งถูกบีบคั้นให้หาเงินมาครอบครองสินค้าเหล่านั้นมากขึ้นไปอีก หากไม่สามารถหาเงินจากการผลิตเพื่อตลาดได้ก็ต้องใช้ระบบเงินผ่อนหรือการกู้เงิน

ชุมชนชนบทที่เคยเป็นอิสระ จึงเปลี่ยนเป็นชุมชนที่ต้องพึ่งพา ในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจเขาต้องพึ่งพาสารเคมีและเทคโนโลยีซึ่งตัวเขาเอง ไม่มีความรู้จริง ต้องพึ่งพาพืชผลในตลาดโลกและต้องพึ่งพาการกำหนดราคาของพ่อค้าคนกลางพร้อมกันไปกับนายทุนเงินกู้ ในทางวัฒนธรรมเขาไม่สามารถผลิตและดำรงวัฒนธรรมของเขาเองได้ ต้องพึ่งพาวัฒนธรรมที่คนในเมืองเป็นผู้กำหนด ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย การกินอาหาร ความบันเทิง และความสัมพันธ์ทางสังคม

ทุกรูปแบบ ในชีวิตประจำวันเขาใช้เครื่องมือเครื่องใช้ซึ่งตัวเองไม่สามารถผลิตได้ ไม่รู้วิธีบำรุงรักษาซ่อมแซม แม้แต่สุขภาพของตัวเองก็สูญเสียความรู้ด้านสาธารณสุขศาสตร์ตามประเพณีซึ่งเคยมีในชุมชน ต้องอาศัยการรักษาตัวด้วยยาและเวชบำบัดที่สิ้นเปลืองเงินทองอย่างมาก

ในยุคนี้ ชุมชนเริ่มมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงในด้านการผลิตเกิดขึ้นแล้ว ที่ได้กล่าวมาเป็นการปรับตัว และการเปลี่ยนแปลงระดับจุลภาค ในระดับมหภาคในช่วงเวลานี้ มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมายเช่นกัน ดังที่ อคิน รพีพัฒน์ (2536, หน้า 72) ได้กล่าวไว้ใน "การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนในการวิจัยเชิงคุณภาพ" ว่า การปลูกข้าวเพียงอย่างเดียวเริ่มลดลง เกิดการปลูกพืชชนิดอื่น ๆ ขึ้นเป็นอันมาก ในช่วงเวลาเดียวกัน ประชากรไทยก็ได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงในด้านการคมนาคมและการขนส่งจากหมู่บ้านที่อยู่โดดเดี่ยวมาติดต่อซึ่งกันและกันได้สะดวก โดยทางรถยนต์และขบวนต่าง ๆ อย่างมากมาย สุดทำยรัฐบาลได้ลงทุนสร้างเขื่อนชลประทานเพิ่มขึ้นเช่นกัน การเปลี่ยนแปลงในระดับมหภาคเหล่านี้มีผลกระทบต่อชุมชนระดับจุลภาคอย่างมาก

2.2 ด้านความเชื่อ

ในยุคของการผลิตเพื่อขายนี้ ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิต ที่เกี่ยวกับธรรมชาติก็คงยังมีอยู่เหมือนยุคก่อน เพียงแต่ว่ารูปแบบจะย่อลงหรือยกเลิกไป ความร่วมมือกันประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ก็มีน้อย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนมากคือ พิธีไหว้ผีฝาย หรือเลี้ยงผีฝาย ในอดีตต้องทำกันจริงจัง ใหญ่โตทุกปี แต่มาในยุคนี้ได้ยกเลิกไปเพราะระบบชลประทานแม้แตงส่งน้ำมาให้ชาวนาได้ใช้แทน ความเชื่อในเรื่องผีขุนน้ำที่คอยบรรดาลให้น้ำอุดมสมบูรณ์ก็ลดหายไป เพราะเมื่อถึงฤดูกาลที่จะเพาะปลูก ทางชลประทานก็จะปล่อยน้ำมาให้ ถึงแม้ว่าพิธีไหว้ผีฝายจะเลิกทำไปแล้วสำหรับบ้านเขือ (หมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลเดียวกันที่ระบบชลประทานยังไม่ถึงก็ยังไหว้และทำพิธีกันอยู่เช่นเดิม) แต่กลุ่มเหมืองฝายก็ยังมีอยู่ สมาชิกกลุ่มก็คือ พวกที่ทำนาด้วยกัน มีแก่เหมือง (นายอินทร์ คำมูล เป็นลูกชายของแก่เหมืองคนเก่า) ซึ่งอยู่ในวัยกลางคน เป็นผู้ที่มีอาชีพทำนาโดยตลอด เพราะฉะนั้น ทุกปีก่อนถึงฤดูกาลทำนา คือ จะเริ่มเตรียมดิน เพื่อปลูกประมาณเดือน พฤษภาคม นายอินทร์จะมีหน้าที่ชักชวนกลุ่มเกษตรกรด้วยกัน พวกกันไปขุดลอกคลอง

ซึ่งเป็นลำเหมืองเก่า (เหมืองธรรมชาติ) ที่แยกชอ่ยรับน้ำจากคลองชลประทานแม่แดงของรัฐ ผ่านกลางหมู่บ้าน เพื่อไปลงในบริเวณที่นาท้ายหมู่บ้าน ชาวนาด่างแบกจอบ เสียม เครื่องมือไปช่วยกัน วันเดียวก็จะแล้วเสร็จ และไม่มีพิธีกรรมใด ๆ แต่จะมีการพูดคุยกันเรื่องการแบ่งน้ำ จัดสรรน้ำ ปรึกษาหารืออย่างไม่เป็นทางการในขณะที่ทำงาน และหยุดพักงาน ชาวนาไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องน้ำ นอกจากปีใดมีน้ำน้อยจริง ๆ

จะเห็นว่า พิธีกรรมที่เรียกว่า "การเลี้ยงผีผาย" ในบ้าน เบ้อได้เริ่มหายไปในยุคนี้เอง จะเหลือเพียงการจัดการอย่างอื่น ซึ่งเป็นรูปแบบที่ย่นย่อต่อจากนี้ไป พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตรก็คือ การเตรียมดิน การปลูกข้าว ถึงแม้ว่าชาวนาจะได้รับน้ำจากชลประทาน แต่ชาวนาก็ยังพึ่งพาน้ำฝนตามฤดูกาลอยู่มากเช่นกัน เพราะฉะนั้น เมื่อฝนเริ่มตก ชาวนาก็เริ่มเตรียมดิน ไถนา โดยใช้เครื่องจักร คือ รถไถเดินตาม ซึ่งเป็นของคนในหมู่บ้านเอง ผู้ที่มีรถไถก็จะทำการไถของตนเองก่อน เมื่อเสร็จแล้วก็ไปรับจ้างไถของคนอื่น ๆ ในบ้าน เบ้อมีรถไถเดินตามประมาณ 4-5 คัน เมื่อไถเตรียมดินเสร็จพร้อมที่จะปลูก ชาวนาในยุคนี้ยังมีความเชื่อในวันแรกปลูกข้าวเหมือนยุคก่อน คือ จะเลือกวันดี เป็นวันแรก และทำพิธีแก้กานา ซึ่งต่างคนต่างทำและเป็นเรื่องที่ยุ่งยากอะไร ชาวนาจึงปฏิบัติกันตลอดมา ชาวนาคนหนึ่งกล่าวว่า เป็นผลดีทางด้านจิตใจด้วย ถ้าหากเราทำได้ในสิ่งที่คิดว่าดีแล้ว คนสมัยใหม่ หรือคนที่ไม่ได้ทำนี้อาจคิดว่าไม่จำเป็น เพราะอย่างไรก็ต้องใช้ยาฆ่าแมลง หรือปุ๋ยเพื่อเพิ่มผลผลิตอยู่ดี ไม่น่าจะจำเป็นต้องทำในสิ่งนี้ แต่สำหรับพวกเขา เขายังถือว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำอยู่เช่นเดิม ถึงแม้ว่าจะป้องกันปุ๋ย เพลี้ย ลี้ตัวได้หรือไม่ก็ตาม

จากการได้พูดคุยกับกลุ่มวัยรุ่นในบ้าน เบ้อ ทั้งที่ยังเป็นนักเรียน และผู้ที่ออกจากโรงเรียนแล้ว เมื่อจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้ว มารับจ้างทำงานทั้งในและนอกหมู่บ้าน เกี่ยวกับพิธีกรรมประเภทนี้ คือ การเลี้ยงผีผาย และการประกอบพิธีแก้กานา (แรกนา) ต่างตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า ไม่รู้ ไม่ค่อยทราบว่าเขากันอย่างไร แม้แต่วัยรุ่นที่เป็นลูกของชาวนา ก็ตอบไม่ได้ว่าเขากันอย่างไร เพียงแต่รู้ว่า การประกอบพิธียังมีอยู่ แต่ไม่ได้สนใจ แสดงให้เห็นว่า บรรดาชาวนาไม่ได้ถ่ายทอดหรือปลูกฝังให้ลูกเรียนรู้อะไรในเรื่องเหล่านี้เลย ถ้าเป็นผู้ที่อยู่ในวัยกลางคนหรือผู้ใหญ่ จะรู้กันทุกคน ถึงแม้ว่า ปัจจุบันจะเลิกประกอบอาชีพทำนาแล้วก็ตาม เพราะเมื่อตอนสมัยเด็ก ๆ ได้เคยตามพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ไปในนาบ่อย ๆ

หลังพิธีแรกนา การปลูกข้าวจะดำเนินไปตามขั้นตอนกระบวนการดังที่เคยกล่าวมาแล้ว จนถึงเวลาของข้าวออกรวง และพร้อมที่จะเก็บเกี่ยว การเก็บเกี่ยวจะเริ่มบริเวณที่แรกนาก่อน เมื่อเก็บเกี่ยวหมด ก็จะทำการนวด โดยวิธีเก่าคือ ใช้คู่ ฟาดข้าวลงในคูใหญ่ ๆ แล้วขนไปใส่ในยุ้ง บางคนที่มีที่นาอยู่ใกล้ถนน สะดวกในการขนส่งก็จ้างรถบรรทุก บางคนที่นาไม่ติดถนนก็จ้างคนหาบ เมื่อเสร็จแล้วเจ้าของนาก็จะทำพิธีเรียกขวัญข้าว จากนั้นข้าวที่ได้จากการทำนา ชาวนาก็จะนำไปถวายทานให้ญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้ว ก็คือ บรรพบุรุษนั่นเอง เรียกว่า การทานข้าวใหม่ ซึ่งได้กล่าวไว้ครั้งหนึ่งแล้วในยุคของการผลิตเพื่อยังชีพ จากการพูดคุยกับชาวนาถึงเรื่องความเชื่อในเรื่อง การทานข้าวใหม่นั้น ปรากฏว่า เมื่อก่อนการทานข้าวใหม่ ก็เป็นข้าวใหม่จริง ๆ คือนำข้าวไปทำบุญก่อนที่จะนำไปทำอย่างอื่น ๆ เช่น รับประทานหรือขาย แต่ปัจจุบันนี้ บางครั้งก็ไม่ได้เคร่งครัดมากนัก แล้วแต่สถานการณ์ ถ้าข้าวหมดไม่มีกินก็เอากินก่อนหรือถ้าข้าวราคาดีก็จะขายเลย หมู่บ้านอื่น ๆ ที่เห็นในหมู่บ้านใกล้เคียงชายกัน ในนาเลยก็มี แล้วค่อยไปทำบุญทานข้าวกันที่หลัง

เนื่องจากในยุคนี้ เทคโนโลยีการผลิต เริ่มใช้กันแพร่หลาย โดยเฉพาะรถไถเดินตามที่ชาวนานำมาใช้ไถนาแทนควาย ซึ่งทำให้เกิดผลดี คือ รวดเร็ว ประหยัดเวลา แรงงานและสามารถพลิกหน้าดินได้ดีกว่าแรงงานสัตว์ ดังที่เคยกล่าวมาแล้วนั้น ความเชื่ออย่างหนึ่งที่ชาวนาบ้านบ่อทำพิธีขอคุณ อวยพรควายก็เริ่มสูญหายไป จนช่วงหลังของยุค ไม่มีให้เห็นอีกแล้ว จำนวนควายก็ลดน้อยลง จนแทบจะไม่มีเหลือ ดังนั้น เด็กวัยรุ่นหรือเด็กสมัยหลัง ๆ นี้จะไม่ทราบเรื่องกันเลย

สำหรับความเชื่อเรื่องผี ผีในที่นี้คือ ผีดี ผีบรรพบุรุษที่คอยเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นตัวควบคุมความประพฤติของบุคคล เป็นตัวควบคุมสังคม ในยุคนี้การให้ความสำคัญทางด้านจิตใจของชุมชนเริ่มลดน้อยลง แต่ในทางปฏิบัติก็ยังมีปฏิบัติกันอยู่ เช่นเดียวกับยุคที่ผ่านมา ด้วยเหตุผลที่ว่า บรรพบุรุษทำมาเช่นนี้ เลยทำตามกันต่อ ๆ และคิดว่า คงทำกันไปเรื่อย ๆ เพราะว่าถ้าไม่ทำก็จะมีความรู้สึกไม่สบายใจ กลัวจะเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงขึ้นในครอบครัว หลายคนบอกว่าไม่เชื่อแต่ไม่กล้าลอง จากการสังเกตเห็นว่า มีการปรับปรุง บูรณะหอผีเจ้าบ้าน ที่มีสภาพชำรุดทรุดโทรม ให้ดูดีขึ้น ซึ่งก็น่าจะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความเชื่อที่ยังคงอยู่

ในด้านของพิธีกรรมทางพุทธศาสนานั้น วัดยังคงเป็นจุดศูนย์กลางของหมู่บ้าน ชาวบ้านให้ความสำคัญต่อวัดมาก ในช่วงเวลา 1 ปี ชาวบ้านจะไปวัดกันบ่อย โดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ จะไปทำบุญทำทานกันทุก ๆ วันพระ ส่วนคนในวัยอื่น ๆ ก็จะไปเฉพาะในวันเทศกาลสำคัญ เพราะคนในวัยกลางคนจะต้องรับภาระในการทำงานมากขึ้น ส่วนหนึ่งก็ออกไปทำงานรับจ้าง เป็นลูกจ้าง ไม่สามารถจะหยุดงานไปวัดได้ ส่วนวัยรุ่นที่ทำงานแล้วก็ต้องทำงาน บางส่วนที่เป็นนักเรียนก็ต้องไปเรียนหนังสือ ทำให้เด็กในวัยรุ่นจะเริ่มห่างวัดกันมากขึ้น

2.3 ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน

การผลิตและความเชื่อที่ปรับเปลี่ยน ไปจากยุคผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นผลิตเพื่อขาย ทำให้ระบบความสัมพันธ์ต่าง ๆ แปรเปลี่ยนตามไปด้วย เริ่มจากความเป็นอยู่ของชาวบ้านเมื่อจะมีลักษณะต่างคนต่างอยู่กันมากขึ้น ความสัมพันธ์ในลักษณะเครือข่ายยังมีให้เห็นอยู่ในรูปแบบของอาชีพ คือ ชาวบ้านจะติดต่อกันใน เรื่องของการทำมาหากิน มากกว่าเรื่องอื่น ๆ รองจากนั้นก็ เป็นเรื่องของการบันเทิง สนุกสนาน การไปเที่ยว การซื้อของ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ในครอบครัวและระบบเครือญาติ

ความสัมพันธ์ในสถาบันครอบครัว ในยุคก่อน เมื่อมีการแต่งงานขึ้นระหว่างหญิงชาย จะมีการเข้าอยู่บ้านฝ่ายหญิง แต่ยุคนี้เริ่มเปลี่ยนไป การจะ ไปอยู่ที่ไหนแล้วแต่ความเหมาะสม หม่อมสาวสมัยนี้ ไม่ค่อยชอบผูกพันกับครอบครัว ถือเป็นเรื่องยุ่งยากใจที่จะต้องเข้ามาอยู่กับญาติของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด อาจเนื่องมาจากลักษณะการทำงาน การประกอบอาชีพที่แตกต่างกันมากขึ้น ไม่ต้องพึ่งพากันในด้านของแรงงาน ต่างคนต่างทำงานหารรายได้ของตนเอง การใช้แรงงานในทุ่งนาของลูกชายและสมาชิกในบ้านเริ่มหมดไป เนื่องจากการผลิต การทำมาหากินที่เปลี่ยนไปนั่นเอง เพราะฉะนั้นกฎเกณฑ์การเข้าอาศัยแบบมาดาลัย ไม่มีการยึดถือกันแล้วในยุคนี้ การตอบแทนเจ้าสาว พ่อ แม่ ฝ่ายหญิงนั้นก็เปลี่ยนเป็นเงินหรือทอง ในลักษณะของสินสอดทองหมั้นเวลาสมรส แต่งงานกัน ถือว่าเป็นการตอบแทนค่าน้ำนมของฝ่ายหญิง ความสัมพันธ์ของพ่อตากับลูกชายที่พยายามถ่ายทอดอำนาจหรืออาชีพต่าง ๆ ไม่ค่อยมี จากบริบทที่เห็นว่า ในครอบครัวหนึ่ง ๆ สมาชิกจะประกอบ

อาชีพที่แตกต่างกัน ก็ส่งผลในเรื่องของความล้มพันธ์มากเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น พ่อรับจ้างทั่วไป แม้รับจ้างขัดไม้แกะสลัก ลูกอาจจะไปเป็นลูกจ้างตามร้านค้า หรือห้างสรรพสินค้าหรือโรงงานในเมืองเชียงใหม่ โอกาสที่จะร่วมกิจกรรมในด้านต่าง ๆ ก็น้อยลง แม้แต่ในด้านของนันทนาการ ความบันเทิง ต่างคนก็มักจะไปกับเพื่อน ๆ ของตน จะมีสังสรรค์กันในครอบครัวน้อย แต่ในระดับชุมชนหรือระดับเครือข่าย จะมีก็ต่อเมื่อมีงานต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่น การแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานวันเกิด เป็นต้น

การสืบทอดมรดก

ลักษณะของการสืบทอดมรดกจะแตกต่างกับยุคที่แล้ว เนื่องจากพื้นที่นาที่ในอดีต จะจัดสรรปันส่วนให้กับลูกเท่า ๆ กัน ยกเว้นลูกสาวคนเล็กตั้งได้กล่าวในยุคก่อนแล้วนั้น ในยุคนี้ พ่อแม่ไม่ค่อยมีที่นาเป็นมรดกให้ลูก ๆ ส่วนใหญ่จะขายแล้วนำเงินมาแบ่งให้ลูก ๆ หรือไม่ก็สร้างบ้านซื้อรถให้ลูก ถ้าคนที่ไม่มีที่ดินเป็นมรดกจากบรรพบุรุษก็มักจะไม่มีสมบัติอะไรให้ลูก ๆ นอกจากการส่งเสริมให้เรียนหนังสือเพราะในยุคนี้ ชาวบ้านนิยมให้ลูกเรียนหนังสือกันมากขึ้น พ่อแม่ยอมหมดเงินทองมากมาย ลำบากส่งลูกเรียน เพื่ออนาคตที่ดีของลูก ผู้ที่เป็นลูกเองก็พยายามขวนขวายด้วยตนเอง อันอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ต้องไปหางานทำนอกบ้าน หาเงินไว้ใช้จ่ายเพื่อตัวเอง ชาวบ้านที่มีฐานะดี ลูกหลานก็จะพลอยได้รับมรดกและสิ่งดี ๆ ไปด้วย โอกาสในการศึกษาและการหางานทำที่ดีตามไปด้วยเช่นกัน

ความสัมพันธ์นอกระบบเครือญาติ

เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน และนอกชุมชนที่นอกเหนือไปจากความเป็นญาติพี่น้องอาจจะเป็นลักษณะเครือข่ายทางธุรกิจหรือชอบพอและคบหาเป็นเพื่อนที่ถุกคอกัน โดยปกติชาวบ้านในยุคนี้ ถึงแม้จะมีการติดต่อค้าขายกับคนภายนอกชุมชน แต่ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเพื่อนบ้านในชุมชนก็ยังคงเป็นลักษณะเผชิญหน้ากัน ชาวบ้านยังมีความจริงใจต่อกัน แบ่งปันสิ่งของกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการต้องช่วยเหลือพึ่งพากันในด้านแรงงานในการทำมาหากินก็มีอยู่มาก เช่น การร่วมมือกันทำนา ถึงแม้ว่าเทคโนโลยีจะก้าวหน้า ชาวนาในหมู่บ้านอื่นใช้เครื่องจักรเป็นแรงงานสำคัญ แต่สำหรับชาวนาในบ้านนี้เมื่อมีการเลือกใช้เฉพาะบางขั้นตอนของกระบวนการปลูก

ข้าวเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น ชาวนาใช้รถไถไถนาแทนลัดวีเพราะเห็นว่าเร็วดีและการไถด้วยรถไถนาสามารถพลิกหน้าดินได้ดีกว่า ทำให้ข้าวเจริญเติบโตได้ดี พอถึงขั้นของการเก็บเกี่ยว แทนที่ชาวนาจะใช้รถเกี่ยวเหมือนชาวนาในหมู่บ้านอื่น ๆ แต่พวกเขายังคงเกี่ยวด้วยแรงงานคนพร้อมทั้งนวดและคัดเอาเมล็ดไม่สมบูรณ์ออก เพราะชาวนาเห็นว่า การใช้รถเกี่ยวข้าวนั้นถึงแม้ว่าจะรวดเร็วและไม่เหนื่อยก็จริง แต่ข้าวที่ออกส่ำที่ปลูมาทั้งปีต้องมาหายหกตกหล่นไปมากในขั้นนี้รถทำได้ไม่ดีเท่าคน ชาวนาเสียตายนข้าวจึงร่วมใจกันเก็บเกี่ยวเอง เป็นวิธีที่ชาวนาเลือกและก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนเองและระหว่างชุมชน การไปมาหาสู่กันมีมากในหมู่บ้าน พวกเขามักมีเวลาว่างแล้วมานั่งพูดคุยกันทุกเรื่องที่ยากเล่าสู่กันฟัง บางครั้งในหมู่บ้านชายก็สรวลเสเฮฮาตม้เหล้ากันก็มาก การทะเลาะเบาะแว้งกันระหว่างเพื่อนบ้านแทบจะไม่เกิดขึ้น มีการตั้งกลุ่มกันขึ้นเพื่อผลประโยชน์และร่วมกิจกรรมกัน เช่น กลุ่มฆาปนกิจ กลุ่มสนใจในศาสนา กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเหมืองฝาย เป็นต้น กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้จะกล่าวถึงรายละเอียดในยุคต่อไป

ความสัมพันธ์ที่เป็นคู่ธุรกิจในยุคนี้ ก็มีอยู่บ้างคือ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับพ่อค้าในเมืองที่เข้าไปรับซื้อผลิตผลทางการเกษตรและพ่อค้าที่นำของไปขายกับชาวบ้าน เป็นธุรกิจไม่ใหญ่โตนัก ไม่มีความผูกพันในด้านจิตใจกันแต่อย่างใดเป็นเรื่องของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันเท่านั้น ไม่ลึกซึ้ง ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนบ้านเบือและชุมชนใกล้เคียงที่จะขอกกล่าวถึงต่อไปคือ สมาชิกในวงการพนัน ตั้งแต่อดีตชาวบ้านกลุ่มหนึ่งนิยมเล่นการพนันโดยเฉพาะไฮโลมีเล่นกันอย่างแพร่หลาย โดยเริ่มต้นจากการเล่นในงานศพ จุดประสงค์เพื่อเป็นการอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพไม่ให้งานศพเงียบเหงาจนเกินไป ต่อมาจึงเป็นที่นิยมทุกงาน บางคนติดการพนันมากก็จะไม่เลือกเล่นเฉพาะเวลาในงานศพเท่านั้น ในวันปกติถ้าไม่ได้ไปทำงานก็จะชักชวนเพื่อนฝูงในกลุ่มที่เล่นด้วยกันมาเปิดวงเล่นกันภายในหมู่บ้าน บางคนเล่นการพนันเป็นอาชีพหลักและรับจ้างทำงานอื่นเป็นอาชีพรอง เลยก็มี

บทบาทผู้นำ/องค์กร/กลุ่ม

ถ้าหากจะกล่าวถึงผู้นำ ก็คงจะต้องพูดถึงองค์กรและกลุ่มไปพร้อม ๆ กันด้วย จากการศึกษาและทำการค้นหาผู้นำในบ้านเบื้อ ในลักษณะผู้นำที่เป็นผู้นำของกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ จะมีน้อยมาก ถึงมีแต่บทบาทจะไม่เด่นชัดมากนัก แม้กระทั่งกลุ่มเหมืองฝายที่มีมาช้านาน มาถึงในยุคนี้ก็ยังคงอยู่ แต่บทบาทของผู้นำเปลี่ยนไป คือ ลดบทบาทลงมาก เนื่องจากการจัดการในด้านต่าง ๆ ลดน้อยลง ที่เห็นชัดเจนที่สุด คือ พิธีกรรมในการเลี้ยงผีฝายหายไปในยุคนี้ ดังนั้น ผู้นำของกลุ่มนี้แทบไม่มีหน้าที่อะไรต่อไป กลุ่มอีกกลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มฌาปนกิจ ชาวบ้านเบื้อเกือบทุกหลังคาเรือนจะเป็นสมาชิกกลุ่มนี้ เพื่อที่เวลาเสียชีวิตไปแล้วจะได้ไม่เป็นภาระแก่ลูกหลานหรือญาติพี่น้อง ชาวบ้านวัยกลางคน คนหนึ่งกล่าวว่า การเข้าร่วมกลุ่มฌาปนกิจ นอกจากต้องการเงินช่วยทำศพแล้ว อีกเหตุผลหนึ่งคือ ถ้าหากคนใดไม่เข้าร่วมกลุ่มนี้ เวลาเสียชีวิตแล้วจะไม่มีใครมาช่วยงาน สำหรับกลุ่มฌาปนกิจนี้ คณะกรรมการกลุ่มผู้ทำหน้าที่เก็บเงินเล่าให้ฟังว่า ไม่จำกัดสมาชิกเฉพาะในบ้านเบื้อเท่านั้น เพราะตามลำพังเฉพาะครอบครัวในบ้านเบื้อ จะได้เงินช่วยเหลือน้อย (รายละ 10-15 บาท) เพราะฉะนั้นจะเปิดรับสมาชิกจากหมู่บ้านอื่นด้วย แต่ต้องอยู่ภายในตำบลเดียวกัน กรรมการที่มีหน้าที่เก็บเงินจะได้ไม่ต้องไปไกลเกรงว่าจะมีปัญหา เช่น เดียวกันชาวบ้านบางคนที่มีฐานะค่อนข้างดีก็มักจะสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มฌาปนกิจร่วมกับหมู่บ้านใกล้เคียงอื่น ๆ อีก นอกเหนือจากในหมู่บ้านของตน จากการพูดคุยกับชาวบ้านที่สมัครหลาย ๆ กลุ่มนั้น ให้เหตุผลว่า เวลาที่เสียชีวิตลงก็ได้เงินช่วยเหลือมากลูกหลานจะได้ไม่เดือดร้อน เหมือนกับเป็นการเก็บเงินออมไว้ซึ่งก็ไม่เดือดร้อนอะไร เดือนหนึ่งจะมีคนเสียชีวิตประมาณ 2-3 คน เท่านั้น

กลุ่มอีกลักษณะหนึ่งคือ กลุ่มหนุ่มสาว ในอดีตจะรวมตัวกันได้ดีมากจะเป็นกำลังสำคัญของหมู่บ้าน เวลาทำงานในหมู่บ้านเอง หรือนอกหมู่บ้าน กลุ่มหนุ่มสาวจะพากันไปร่วมช่วยงาน มีความสามัคคีและสนุกล้าน โดยเนาะงานบุญตามหมู่บ้านต่าง ๆ จะมีการส่งข้าวคราวให้ทราบกันอยู่ตลอดเวลา จะมีประธานหรือผู้นำที่สมาชิกเลือกเป็นผู้นำและประชุมสมาชิก ในยุคนี้ กลุ่มนี้ก็ยังคงทำหน้าที่ได้ดี มีความคิดก้าวหน้า ทันสมัยขึ้นกว่าแต่ก่อน

กลุ่มในยุคนี้ เริ่มรวมตัวกันเพื่อทำมาหากิน เนื่องจากเมืองเชียงใหม่เริ่มขยายตัวในปลาย ๆ ยุคอย่างรวดเร็ว กลุ่มที่รวมกันทำมาหากิน เช่น กลุ่มบ่อนอมลิน บ่อนคนโทใส่หน้า กลุ่ม

รับจ้าง ใน โรงงาน เซรามิค ในหมู่บ้าน ซึ่ง ในยุคนั้นมีมากที่สุด ลักษณะการเป็นผู้นำเกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ การสมัครเข้าทำงาน เป็นการลือลือหาข้อมูลกันเองระหว่างชาวบ้านในหมู่บ้าน

ในด้านผู้นำที่เป็นทางการ ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายต่าง ๆ มีบทบาทหน้าที่ในการเข้าร่วมประชุมตามที่ทางอำเภอนัดหมาย เมื่อมีข่าวคราวอะไรที่ทางอำเภอแจ้งให้ทราบก็จะนำมาบอกต่อแก่ชาวบ้าน ในบางครั้งชาวบ้านก็อาศัยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ไกล่เกลี่ยในกรณีที่มีข้อขัดแย้งกัน ที่ผู้วิจัยพบเห็นก็มีหลายเหตุการณ์ เช่น ชาวบ้านมาแจ้งผู้ใหญ่บ้านว่า ลูกสาวถูกสุนัขของคนข้างบ้านกัด แต่เจ้าของสุนัขไม่ยอมชดใช้ค่ารักษาให้ เมื่อผู้ใหญ่บ้านไปเจรจาจึงตกลงกันได้ หลังจากทะเลาะกันมาแล้วหลายครั้ง อีกกรณีหนึ่งเกิดขึ้นระหว่างชายหนุ่มสองคนที่เป็นเพื่อนกันชวนกันนั่งดื่มเหล้า ในร้านค้าในหมู่บ้าน พอเมาก็พากันไปนอน ตื่นเข้ามาปรากฏว่ากระเป๋าเงินของคนหนึ่งหายไป เจ้าของกระเป๋าจึงสงสัยว่าเพื่อนที่ไปนอนด้วยกันเป็นคนขโมย เพราะอยู่กันเพียงสองคนเท่านั้น จึงเกิดทะเลาะกันพอหนักขึ้นจึงพากันไปหาผู้ใหญ่บ้านให้ผู้ใหญ่บ้านช่วยไกล่เกลี่ยในที่สุจริตเล็กแล้วต่อกันและไม่ทราบว่าใครเป็นคนขโมยกันแน่ เพราะไม่มีหลักฐานชัดเจน นอกจากนี้ยังมีกรณีบุกรุกแนวเขตที่ดินกัน 2 ราย โดยชาวบ้านที่มีที่ดินอยู่ติดกันพยายามปักเขตแดนรูกกล้าเข้าไปในที่ดินของอีกคนหนึ่ง เจ้าของที่ดินที่ถูกบุกรุกจึงไปแจ้งต่อผู้ใหญ่บ้านให้จัดการให้กว่าจะเรียบร้อยได้ก็ต้องถกเถียงและทะเลาะกันอยู่หลายเดือน ต่อมาเจ้าของที่ดินเกรงว่าจะมีปัญหาอีกจึงให้ทางสำนักงานที่ดินอำเภอรังวัดปักเขตที่แน่นอน กรณีสุดท้ายที่จะนำเสนอในที่นี้คือ การร้องเรียนของชาวบ้านคนหนึ่งที่ต้องการ เพราะว่ามีบริเวณที่ปลูกข้าวไว้อยู่ใกล้โรงไฟฟ้าย่อยของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคซึ่งกำลังก่อสร้าง ในเวลากลางคืนจะมีการใช้สปอร์ไลท์ส่องตลอดคืน เจ้าของนาสังเกตเห็นว่าต้นข้าวบริเวณนั้นไม่ยอมออกรวง โดยให้เหตุผลว่าข้าวไม่ได้พักนอนเนื่องจากแสงไฟที่ส่อง เมื่อมาแจ้งความต่อผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านเองก็ไม่แน่ใจว่าจริง ๆ สาเหตุมาจากการสันนิษฐานนั้นหรือไม่ จึงนำเรื่องไปปรึกษาทางเกษตรตำบลปรากฏว่าทางเกษตรตำบลให้คำตอบว่าไม่น่าจะเป็นเหตุผลที่ทำให้ข้าวไม่ออกรวง ชาวนาเองก็ไม่ว่าจะทำอย่างไรต่อไปได้แต่กลับบ้านด้วยความสงสัยและคับข้องใจ

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับชุมชนนั้น ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ชุมชนกับวัด ในยุคนั้นก็ยังมีอยู่ เฉพาะในเทศกาลสำคัญ ๆ เท่านั้น นอกเสียจากการใช้สถานที่วัด

ในการประชุมของชาวบ้าน ก็จะมีอยู่ประจำเกือบทุกเดือน เนื่องจากวัดมีสถานที่ที่เหมาะสมกว่าที่อื่น เป็นศูนย์กลางระหว่าง 3 บ้าน (บ็อก) ของหมู่ที่ 5 ชาวบ้านเล่าว่า เมื่อก่อนคนชอบไปวัดไปทำบุญอยู่อย่างสม่ำเสมอ การทำบุญจะเป็นลักษณะการทูลหาอาหารไปถวายพระ แล้วรับพรจากพระ แต่ในช่วงนี้ การทำบุญจะมีปัจจัยคือ เงิน เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย นั่นก็คือนอกจากข้าวปลาอาหารที่ถวายพระแล้ว ยังถวายปัจจัยแด่พระด้วย เท่าที่สังเกตผู้วิจัยเห็นว่า เมื่อชาวบ้านมีโอกาสไปวัดน้อยลง การทำบุญของชาวบ้านจะมีการถวายปัจจัยด้วยเงินมากขึ้น นั้นแสดงถึงว่า การทำบุญก็ยังเป็นนิสัยของชาวบ้านในบ้าน बैออยู่ ถึงแม้จะน้อยลงอันเนื่องจากข้อจำกัดในด้านของเวลา

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

3. การปรับตัวในยุคการผลิตแบบหลากหลายและชายบริการ (พ.ศ. 2524-ปัจจุบัน)

ผู้วิจัยให้ความสำคัญในเรื่องการปรับตัวของชุมชนในยุคนี้ มากกว่าในยุคที่ผ่านมา เพราะเป็นช่วงเวลาที่ชุมชนบ้านเบ็ญได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงมาก ทั้งจากภายนอกชุมชนและภายในชุมชนเอง และค่อนข้างมั่นใจได้ว่าข้อมูลที่ได้น่าจะเป็นข้อมูลที่เป็นจริงมากที่สุด เนื่องจากระยะเวลาย้อนหลังประมาณ 10 ปีนี้ สามารถถามข้อมูลได้จากผู้ให้ข้อมูลได้ด้วยตนเองโดยตรง

3.1 ด้านการผลิต

ในด้านระบบการผลิต แรงผลักดันจากโครงการพัฒนาชนบทที่สนับสนุนให้ชาวนาในบ้านเบ็ญเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ประกอบกับการขยายตัวของเศรษฐกิจระบบตลาด ทำให้ระบบการผลิตของชุมชนหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปสู่การผูกพันและพึ่งพาเมืองมากขึ้น ในแง่ของทุนและเครื่องมือการผลิตสมัยใหม่ ชาวนาในบ้านเบ็ญมีรถไถเดินตามมากขึ้น จำนวนชาวนาที่ยังคงไถนาด้วยแรงงานสัตว์ไม่มีเลยในยุคนี้ การเพาะปลูกอย่างเข้มข้นหรือปลูกพืชหมุนเวียนเกือบตลอดปี เช่น ข้าว ถั่วเหลือง หอม กระเทียม ทำให้คุณภาพของดินลดลง จำเป็นต้องมีการใช้ปุ๋ยเคมี เพื่อเพิ่มคุณภาพของดินและจะส่งผลไปถึงผลผลิต ขณะเดียวกันก็ต้องใช้ยาปราบศัตรูพืชด้วย ปัจจัยที่ทำให้ชาวนาในบ้านเบ็ญ ทำการผลิตแบบเข้มข้นที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ น้ำเพื่อการเกษตร ซึ่งมีปริมาณน้ำไม่แน่นอนถ้าปีไหนน้ำน้อย ชาวนาก็เลิกปลูกพืชนอกฤดูกาลทำนา ทำให้มีเวลาว่างและชาวบ้านเบ็ญก็ได้ใช้เวลาไปในการอย่างอื่น ซึ่งจะได้กล่าวอีกต่อไป

ระบบการผลิตหรือการทำมาหากินในยุคนี้ มีความหลากหลายมากขึ้น ชาวบ้านเบ็ญไม่ได้มีอาชีพเฉพาะทำนาหรือรับจ้างแบบยุคก่อน รูปแบบการทำมาหากินมากขึ้น อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจที่ทำให้คนไทยต้องตื่นตระหนกรายได้มาใช้จ่ายสำหรับตนเองและครอบครัว ดังนั้น ถ้าหากจะกล่าวถึงเศรษฐกิจ อาชีพการผลิต การทำมาหากินในชุมชนบ้านเบ็ญว่าเป็นชุมชนเกษตรกรรมในปัจจุบันนั้น ก็คงจะไม่ถูกต้อง จากสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันปรากฏให้เห็นว่าสมาชิกในชุมชนบ้านเบ็ญมีการทำมาหากิน ประกอบอาชีพที่หลากหลายขึ้นมาก ดังตารางที่ 3

เนื่องจาก ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตทางด้านเศรษฐกิจของชาวบ้าน บ่อย เช่นเดียวกับหมู่บ้านชานเมืองในภาคเหนือทั่วไป โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่จะได้รับผลกระทบนี้ มากกว่าที่อื่น ๆ แรงกระตุ้นให้เกิดความต้องการเงินตราเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภคบริโภคแบบ ทุนนิยม ทำให้ชาวบ้านบ่อยในปัจจุบันมีหลายสถานะและอาชีพ มีทั้งการทำนา ขายแรงงานใน เมือง ในโรงงานอุตสาหกรรมในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง การรับจ้างทำงานเฉพาะฤดูกาล ค้าขาย ราชการและรับจ้างในหน่วยงานเอกชนในเมือง อาชีพรับจ้างต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะ เป็นงานประเภทช่าง และงานฝีมือ เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ช่างซ่อมเครื่องยนต์ งานตัดไม้แกะสลัก เครื่องเซรามิก เป็นต้น จากสถิติรายได้ต่อปีที่ถูกสำรวจจากราชการและปรากฏใน กชช. 2 ค. เมื่อปี 2536 ของชาวบ้านบ่อย หมู่ 5 ชาวบ้านมีรายได้อยู่ในหลายระดับคือ ครัวเรือนที่มีการ ประกอบอาชีพมากกว่า 1 อาชีพ มีรายได้ครัวเรือนละ 50,000 บาท/ต่อปี ส่วนครัวเรือนที่ ประกอบอาชีพเพียงอย่างเดียว มีรายได้ต่อปีประมาณ 35,000 บาท ส่วนครัวเรือนที่มีอาชีพ ค้าขายมีรายได้ประมาณ 70,000 บาท/ปี อาชีพรับจ้างมีรายได้ประมาณ 30,000 บาท/ปี ดัง รายละเอียดตารางที่ได้ประกาศในตารางที่ 4 ถ้าหากจะแบ่งลักษณะการทำมาหากินของชาวบ้านใน บ้านบ่อย อาจแบ่งออกเป็นด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. การเกษตร

ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรนี้ ได้แก่ ชาวบ้านที่ยึดอาชีพทำนาและเลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านเป็นพี่หลักและถั่วเหลืองเป็นพืชรอง สมาชิกของกลุ่มนี้ ปัจจุบันมี ประมาณ 5-8 ครอบครัว เท่านั้น (ดังตารางที่ 6) ดังนั้น ปริมาณข้าวที่ได้ในแต่ละปีไม่พอบริโภคภายในหมู่บ้าน (จริง ๆ แล้วชาวบ้านไม่ได้ขายข้าวให้กับชาวบ้านในหมู่บ้านด้วยตนเองอยู่แล้ว ส่วนใหญ่จะขายให้กับพ่อค้า นอกหมู่บ้าน และเก็บส่วนหนึ่งไว้บริโภคในครอบครัว ส่วนชาวบ้านในชุมชนก็ซื้อข้าวจากพ่อค้า แม่ค้าในตลาดมาบริโภคเอง เป็นส่วนใหญ่) และแนวโน้มในอนาคตก็จะยิ่งลดลง เนื่องจากที่ดิน ลดลงและชาวบ้านหันไปประกอบอาชีพอื่นกันมากขึ้น ผลผลิตข้าวที่ได้ในแต่ละปี ส่วนหนึ่ง เกษตรกรจะเก็บไว้รับประทานเอง และอีกส่วนหนึ่งก็ขายให้แก่พ่อค้าเพื่อนำเงิน ไปซื้อสิ่งของ เครื่องใช้ต่าง ๆ ในจำนวนผู้ที่ทำนาทั้งหมดนี้ ครั้งหนึ่งทำในที่นาของตนเอง อีกครั้งหนึ่งเช่าที่ นาคนอื่นทำ ซึ่งจะคิดค่าเช่าเป็นปี ๆ ไป ในกรณีที่เช่าจากผู้อื่นทำ ชาวบ้านเรียกกันว่า ทำนาผ่า

นั้นหมายถึง เมื่อผลผลิตออกมาแล้วต้องแบ่งให้กับเจ้าของนาครึ่งหนึ่งเป็นค่าเช่านาแทนการจ่ายเป็นตัวเงิน ส่วนนอกฤดูการทำนา ผู้เช่านาจะปลูกถั่วเหลือง หอมหรือกระเทียมตามความต้องการ โดยไม่ต้องเสียค่าเช่าอีก ทุก ๆ ปีที่ผ่านมาก็มีการปลูกกันมาก แต่ในปีปัจจุบัน (พ.ศ. 2536) นี้มีปลูกเพียงรายเดียว เนื่องจากชาวบ้านได้ประสบกับการขาดแคลนน้ำและแย่งน้ำกันใช้ในปีที่ผ่านมา และเลิกปลูก ทำให้ครอบครัวที่ปลูกถั่วเหลืองดังกล่าวได้รับน้ำอย่างเต็มที่และได้ผลผลิตดีด้วย ในด้านปริมาณผลผลิตที่ได้ในสมัยนี้ก็ไม่ต่างจากอดีตมากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับผลผลิตที่ได้ในช่วง พ.ศ. 2497- 2505 ซึ่งได้ผลผลิต 50 ถังต่อไร่ ปัจจุบันได้ผลผลิตประมาณ 60 - 70 ถังต่อไร่ ทั้งนี้ เนื่องจากได้รับผลจากการใช้น้ำของชลประทานแม่แตง ข้าวพันธุ์ดี มีปุ๋ยใช้ ใช้เทคโนโลยีการผลิตคือรถไถ ซึ่งชาวบ้านกล่าวว่า การไถพลิกหน้าดินได้ลึกกว่าไถด้วยแรงงานวัวควาย พันธุ์ข้าวที่ปลูกในอดีตใช้พันธุ์พื้นเมืองที่เก็บไว้จากปีก่อนๆ ซึ่งคุณภาพไม่ค่อยดีนักเมื่อหุงแล้วจะแข็งไม่ขึ้นหม้อและไม่อร่อย ปัจจุบัน มีการส่งเสริมข้าวพันธุ์ใหม่ ๆ เช่น ข้าวเหนียว ก็จะมีพันธุ์สันป่าตอง กข.6 ถ้าเป็นข้าวเจ้า นิยมปลูกพันธุ์ กข. (ล้มภานัน พ่อแก้ว ซึ่งเป็นเกษตรกรรายหนึ่งในหมู่บ้านที่ทำนาทุกปี) ผลผลิตข้าวที่ได้คุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาด ขายได้ราคาดี ชาวนาในบ้านเมื่อปัจจุบันทำการปลูกข้าวครั้งเดียว เนื่องจากต้องใช้จ่ายต้นทุนสูง จำนวนที่ดินก็ไม่มากนัก ปริมาณผลผลิตที่ได้จึงพอเพียงสำหรับเก็บไว้บริโภคและแบ่งขายเฉพาะที่เกินจากปริมาณที่ใช้บริโภค บางครอบครัวก็จำหน่ายทั้งหมดเพื่อนำเงินไปใช้จ่ายด้านอื่นและซื้อข้าวบริโภคเสียเอง ในช่วงนี้เมื่อปี พ.ศ.2526 ได้มีโรงสีข้าวขนาดกลางเกิดขึ้นอีก 1 แห่ง ในหมู่บ้านและอีก 2 ปีต่อมาโรงสีโรงเก่าก็ได้เลิกกิจการไป เพราะมีคนเอาข้าวมาสีน้อยลง และเจ้าของให้เหตุผลว่าเหนื่อยอยากพักผ่อน ทำมานานแล้วไม่รู้จะทำไว้ให้ใคร อายุก็มากแล้ว ลูกก็ไม่มี โรงสีในบ้านเมื่อยังอยู่ได้ส่วนหนึ่งคือมีชาวบ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียงมาสีด้วย

จากการพูดคุยกับครอบครัวที่ยังยึดอาชีพทำนาอยู่ และไม่ไปประกอบอาชีพอย่างอื่นชาวบ้านเหล่านี้ให้เหตุผลว่า "เคยทำมาตั้งแต่อดีต ทำอย่างอื่นก็ไม่ค่อยเป็น จะออกไปรับจ้างทำงานนอกบ้าน บางครั้งก็เบื่อ ไม่เหมือนพวกละอ่อน" (หนุ่ม-สาว) กลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีอายุมากแล้ว แต่ก็ยังทำไหว ยิ่งในปัจจุบันมีเครื่องทุ่นแรงมากขึ้น อีกเหตุผลหนึ่งก็คือเพื่อจะได้ข้าวไว้บริโภค ที่ผ่านมาก็ขายไม่ได้กำไร

เทคโนโลยีการผลิต/วงจรการผลิต

การทำนา วิธีการทำนายังต้องอาศัยแรงงานคนผสมกับเครื่องจักรเทคโนโลยีสมัยใหม่ สำหรับการเพาะปลูกก็อาศัยน้ำฝนและน้ำจากระบบชลประทาน บ้านเบ็อบมีการทำนาปีละครั้งเดียว กระบวนการผลิตข้าว เริ่มต้นจากการไถพลิกดินในนา โดยการจ้างรถไถของสมาชิกในกลุ่มทำนาคู่กันมาไถ ปัจจุบัน ในบ้านเบ็อบมีรถไถ จำนวน 5 คัน เจ้าของรถไถก็จะเป็นผู้ที่มีหน้าที่ทั้งสิ้น ซึ่งนอกจากไถของตัวเองแล้ว ก็ยังรับจ้างไถของชาวนารายอื่น ๆ ด้วย ต่อมาก็เป็นขั้นตอนของการปลูก บางครอบครัวก็มีการจ้าง บางครอบครัวก็ใช้วิธีการลงแขก เอามือเอาวันแรง ในช่วงปลาย ๆ ของยุคการผลิตแบบหลากหลายและขายบริการนี้ การเอามือเอาวันค่อย ๆ หายไป เนื่องจาก จำนวนครอบครัวที่ทำนาลดลง ลูกหลานชาวนาส่วนใหญ่เลิกอาชีพทำนาไปประกอบอาชีพอื่น ประกอบกับมีเครื่องจักร เทคโนโลยีเครื่องทุ่นแรงมาแทน ถ้าพิจารณาถึงสาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้ชาวนาในบ้านเบ็อบเลิกรับจ้างทำนาก็คือ การเข้าไปรับจ้างในโรงงานและประกอบอาชีพรับจ้างอื่น ๆ บางครอบครัวก็มีทั้งคนที่จ้างและคนที่เอามือกัน สำหรับค่าจ้าง บางคนคิดเป็นเงิน ประมาณวันละ 70 บาท โดยเจ้าของนาต้องเลี้ยงอาหารกลางวันด้วย แต่ถ้าไม่เลี้ยง ค่าจ้างก็จะเป็น 80 บาทต่อวัน บางกรณีถ้าไม่เอาเป็นเงิน ก็จะเอาข้าวเป็นการตอบแทน วันละประมาณ 2 ถึงข้าวเปลือก การให้น้ำสำหรับหล่อเลี้ยงข้าวในระยะก่อนแตกรวงก็ต้องทำอยู่ตลอด แล้วแต่ว่าใครจะจ้างหรือทำเองส่วนใหญ่ในขั้นตอนนี้ ชาวนาจะทำเองเพราะ ไม่ต้องรีบร้อนมากเหมือนตอนปลูกและขั้นตอนอื่น ๆ จนกระทั่งถึงขั้นตอนของการเก็บเกี่ยวก็เช่นเดียวกันกับการปลูกกล้า คือมีทั้งการจ้างและเอามือเอาวันกัน วิธีการเก็บเกี่ยวสำหรับชาวนาบ้านเบ็อบ ยังไม่มีการใช้รถแต่อย่างใด ยังคงใช้เคียวเกี่ยวข้าวด้วยแรงงานของคน ชาวนาให้เหตุผลว่า ทำนาไม่มากและการใช้รถเกี่ยวแล้ว นวดออกมาเป็นเมล็ดข้าวเลยนั้น เคยคิดจะนำมาใช้เหมือนกัน แต่ได้เห็นจากหมู่บ้านอื่นเขาใช้ปรากฏว่าข้าวตกหล่นไปมากเสียหาย เลยจ้างหรือทำกันเองดีกว่า ถึงแม้ว่าช้าและยุ่งยากกว่ากันก็ตาม เมื่อเกี่ยวเสร็จ ก็เตรียมนวดซึ่งจะทำกันในทุ่งนานั้นเอง แต่ชาวนาจะไม่นิยมนวดข้าวกับพื้นดิน แต่จะนวดกับภาชนะที่สานด้วยไม้ไผ่ขนาดใหญ่ เรียกว่า คุ สูงระดับอกผู้ใหญ่ กว้างประมาณ 2 เมตร และแข็งแรงทนทาน จะมีไม้สองอันผูกเชือกไปคล้องเข้ากับรวงข้าวที่เกี่ยวแล้ว แล้วนำมาตีในภาชนะที่สานด้วยไม้ไผ่ จากนั้นก็ผัดข้าวเอาเมล็ดลีบออกโดยใช้ วี (พัดอันใหญ่)

นัดเอาออก เมื่อนวดเสร็จแล้วก็บรรจุใส่กระสอบขนใส่รถไปเก็บในยุ้งฉาง เมื่อต้องการจะขายหรือบริโภคก็ค่อยมาตัดออกอีกที กระบวนการขั้นสุดท้ายก่อนที่นำมาบริโภคคือ การสีข้าว โดยจะนำไปสีที่โรงสี ซึ่งแต่เดิมมีแห่งเดียวในหมู่บ้าน ต่อมาเมื่อปี 2526 ได้มีโรงสีขนาดกลางเกิดขึ้นอีก 1 แห่ง ในหมู่บ้าน

การถือครองและใช้ประโยชน์ที่ดิน

พื้นที่นาทั้งหมด จากการสำรวจข้อมูลของอำเภอหางดง บันทึกในแบบ กชช.2 ค. ประจำปี 2535 ปรากฏว่า บ้านเบือมีพื้นที่นาทั้งหมดประมาณ 471 ไร่ แต่จากการสังเกตด้วยสายตาและพูดคุยเกี่ยวกับการถือครองที่ดินของชาวบ้าน ปรากฏว่าพื้นที่ที่เป็นของชาวบ้านเองจริง ๆ มีประมาณ 70-80 ไร่ ดังตารางที่ 5 นอกนั้นเป็นของนายทุนนอกหมู่บ้านที่เข้ามาซื้อไว้นานหลายปีแล้ว บางคนก็ให้ชาวบ้านเช่าทำนา บางคนก็ปล่อยทิ้งไว้เฉย ๆ บางรายก็ได้จัดสรรแบ่งเป็นแปลง ๆ ขายเป็นที่ดินสำหรับสร้างบ้าน เพราะฉะนั้น พื้นที่สำหรับทำการเกษตรจริง ๆ มีน้อยมาก บริเวณทุ่งนาในบ้าน เบือในปัจจุบันจะสังเกตเห็นว่า เริ่มเกิดมีหมู่บ้านจัดสรรขึ้นหลายแห่ง

ในอดีต ชาวบ้านในบ้านเบือจะเป็นเจ้าของที่นาในบริเวณทั้งหมด ต่อมามีการขายไปบ้าง โดยเฉพาะในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา สภาพเศรษฐกิจดี ธุรกิจทางด้านที่ดินกำลังทำรายได้ดีให้กับบรรดานายหน้านายทุนทั้งหลาย เมื่อราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้นมาก ชาวบ้านต่างพากันขายกันเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะผู้ที่มียี่นาถือครองมาก ก็จะแบ่งขายไปบางส่วน เอาไว้ทำนากันเป็นบางส่วน จากการได้พูดคุยเกี่ยวกับปรากฏการณ์ด้านที่ดินที่เกิดขึ้นกับครูคนหนึ่งซึ่งมีตำแหน่งเป็น คปต. ในสภาตำบลสันผักหวาน ให้ความเห็นว่า ในอนาคตรุ่นลูกหลานจะลำบาก รัฐบาลในยุคนี้พูดออกมาว่า ในยุคนี้ชาวนารวย (ได้เงินจากการขายที่ดิน) นอกจากนั้นยังย้ำอีกว่า อีกหน่อยลูกหลานจะไม่มีที่ทำกินและไม่มีแม้กระทั่งที่อยู่ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อปัญหาต่าง ๆ อีกมากมายตามมา สิ่งดี ๆ ในชุมชนก็จะหายไปที่สุดในที่สุด ในชุมชนจะเป็นที่อยู่ของคนหลากหลายวัฒนธรรม ความเป็นเอกลักษณ์ ความสามัคคีเหนียวแน่นจะหายไป การดำรงชีวิตจะเป็นรูปแบบตัวใครตัวมันต่างคนต่างอยู่มากกว่าปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามที่บรรพบุรุษได้สร้างสมมาตั้งแต่อดีต

ในเรื่องที่ดินในบ้านเข็อ ยังมีเจ้าของที่นาอีกหลายรายที่ต้องการขายที่ดินอยู่ในขณะนี้ แต่ยังไม่ขายได้ ถึงแม้จะยอมลดราคาจากการตั้งไว้เมื่อตอนที่ที่ดินราคาสูงก็ตาม ราคาที่ดินในปัจจุบัน ถ้าเป็นที่ที่จัดสรรแล้ว ราคาดารางวาละ ประมาณ 5,500 บาท ถ้าลึกเข้าไปจากถนนใหญ่ไปอีก ราคาจะยิ่งถูกลงอีก ประมาณดารางวาละ 1,500 - 2,000 บาท

การใช้ประโยชน์จากที่ดิน เจ้าของที่นาในบ้านเข็อจะทำนาปลูกข้าวเองและให้คนอื่นเช่าทำเป็นจำนวนครั้งต่อครั้ง โดยคิดค่าเช่าไร่ละประมาณ 30 ถึงข้าวเปลือก บางรายก็แบ่งครึ่งกัน เกษตรกรจะปลูกข้าวนาปี ไร่ละครั้งเดียว หลังจากนั้นก็จะปลูกพืชฤดูแล้ง ในอดีตจะปลูกพืชหลายชนิด เช่น ถั่วเหลือง หอม กระเทียม เป็นต้น ปัจจุบันเหลือแต่การปลูกถั่วเหลืองภาคฤดูแล้งเท่านั้น และจำนวนผู้ที่ปลูกก็น้อยลงมาก ดังนั้น ช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนาปี ที่นาก็กร้างว่างเปล่า จะปลูกนาอีกครั้งเมื่อถึงฤดูกาลต่อไป

ส่วนที่ดินที่เป็นบริเวณที่อยู่อาศัย ซึ่งอยู่ติดกับทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 108 นั้น ชาวบ้านจะปลูกบ้านกันเป็นกลุ่มติดต่อกันแทบจะไม่มีที่ดินว่างเปล่า ในบริเวณบ้านแต่ละหลังชาวบ้านมักจะใช้ให้เป็นประโยชน์โดยการปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริโภคในครัวเรือน ในครอบครัวที่ประกอบอาชีพหัตถกรรม เช่น ชัดไม้ ลงรัก ทาสีไม้ ปั่นออมสิน ก็จะใช้พื้นที่ในบริเวณบ้าน ซึ่งต้องการพื้นที่ไม่มากนัก

นอกจากนี้ เมื่อเดินเข้าหมู่บ้านไปประมาณ 200-300 เมตร จะพบว่า ทางด้านซ้ายมือของถนน จะมีที่สวนว่างเปล่าล้อมรั้วไว้กว้างพอสมควร ไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไร เพราะเป็นที่ของเจ้าของโรงงานเซรามิค ที่มาซื้อไว้นานกว่า 30 ปีแล้ว โดยโรงงานจะสร้างและใช้พื้นที่เฉพาะส่วนหน้าที่ดินติดกับทางหลวงเท่านั้น ผ่านที่สวนว่างเปล่าของโรงงานเซรามิคดังกล่าวมาอีกประมาณ 100 เมตร ก็จะมีสวนเล็ก ๆ อีกหนึ่งสวน ซึ่งเจ้าของได้ปลูกไม้ผลไว้หลายชนิด เช่น ฝรั่ง กล้วย น้อยหน่า ละมุด มะม่วง เป็นต้น เวลาผลไม้เหล่านี้ออกผล เจ้าของก็นำออกเดินขายในหมู่บ้าน บางครั้งก็ฝากไว้กับร้านค้าเล็ก ๆ ในหมู่บ้าน ผลิผลมีไม่มากนัก ไม่ใช่อาชีพหลัก เป็นการเสริมรายได้เท่านั้นเอง "เมื่อก่อนผลไม้เหล่านี้ก็ปลูกเอาไว้กินเองและเผื่อแบ่งเพื่อนบ้าน แต่เดี๋ยวนี้เห็นว่าขายได้ เลยเอาไปขายด้วย คนที่ซื้อก็คือชาวบ้านในหมู่บ้านนี่แหละ ไม่ได้ขายกับใครอื่น เดียวนี้เขารับจ้างกัน มีเงินซื้อของกินของใช้กันเยอะกว่าแต่ก่อน แต่ของก็แพงขึ้นมาก ถึงแม้จะหาเงินได้แต่ก็ไม่ค่อยเหลือเก็บ จะใช้จ่ายหมด" เป็นความคิดเห็นของเจ้าของสวนที่แต่เดิม

เอาผลไม้แจกจ่ายเพื่อนบ้าน แต่ในปัจจุบันเริ่มขายบ้างแล้ว เจ้าของไม่ได้ปลูกผลไม้เหล่านี้เพื่อขายอย่างจริงจัง ซึ่งถ้าหากจะทำอย่างนั้นคงจะต้องปลูกเพียงอย่างเดียวเพื่อขายโดยเฉพาะ โดยให้เหตุผลว่า เนื่องจากไม่มีเวลาและต้องลงทุนมาก คิดว่าไม่คุ้มค่าเหนื่อย สู้ไปรับจ้างไม่ได้ โดยเฉพาะสามปีนั้นเห็นว่าหน้าที่การงานที่ตีทำคือเป็นลูกจ้างในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ส่วนภรรยาที่รับจ้างทั่วไป บางครั้งก็หยุดรับจ้างกลับมาทำขนมขายในหมู่บ้าน แล้วแต่ว่างานที่จ้างมีมากน้อยหรือพอใจทำมากน้อยเพียงใด

การใช้แรงงานเป็นปัจจัยการผลิต

แรงงานที่เป็นปัจจัยในการผลิต แบ่งออกเป็นแรงงานในครัวเรือน แรงงานแลกเปลี่ยน และแรงงานรับจ้าง

1. แรงงานในครัวเรือน

เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชาวบ้าน บ่อยและจากลักษณะการเป็นครอบครัวขยาย มีสมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ย 3-5 คน ส่วนใหญ่ประกอบด้วย พ่อ-แม่-ลูก มีบางครอบครัวที่มีลูกเขย ลูกสะใภ้ ญาติ และคนอาศัยรวมอยู่ด้วย แต่ไม่มากนัก และผู้ชายแต่งงานเข้าบ้านผู้หญิง เมื่ออยู่ช่วยแรงงานประมาณ 2-3 ปี ก็จะแยกเรือนออกมาอยู่เฉพาะครัวเรือนของตนเอง ซึ่งพบว่า แรงงานในครัวเรือนมีตั้งแต่ 2-3 คน จากลักษณะแรงงานในครัวเรือนในการทำการเกษตรนี้ ทำให้ทราบถึงการใช้งานระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายว่า ส่วนใหญ่ผู้ชายจะเป็นหลักในการทำการเกษตรกรรมของครัวเรือน ตั้งแต่การเตรียมพื้นที่การปลูก การดูแลตลอดจนถึงการเก็บเกี่ยว โดยอาจจะเป็นตัวหน้าครัวเรือนเป็นหลักเพียงคนเดียว นอกนั้นก็เหลือจะเป็นลูกชายหรือญาติ และผู้อาศัยในครัวเรือน ส่วนแรงงานหญิงจึงเป็นแรงงานช่วยเหลือเท่านั้น แต่ก็สามารถทำงานเกษตรได้เช่นกัน แรงงานทั้งชายและหญิงส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ ทั้งสิ้น เด็กวัยรุ่นจะไม่มีใครมาใช้งานประเภทนี้ ส่วนแรงงานประเภทอื่น ผู้วิจัยขอกล่าวในเรื่องของการผลิตประเภทอื่น

2. แรงงานแลกเปลี่ยน

บ้านเข็มน้อยในอดีตที่เคยได้กล่าวมาแล้วในสองยุคแรก จะพบลักษณะของการเอามือเอาแรงในการทำเกษตรกรรม ซึ่งเป็นในหมู่เครือญาติและในหมู่บ้านกัน ต่อมาลักษณะของการเอามือเอาแรงค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนมาเป็นการผสมกันคือ มีทั้งเอามือเอาแรงและจ้างงาน ซึ่งค่าจ้างค่อตอบแทนอาจจะเป็นข้าวหรือเป็นเงินก็ได้ ลักษณะการเอามือเอาแรงในบ้านเข็มน้อย เพิ่งมาหายไปเมื่อประมาณปลาย ๆ ยุคนี้เอง

3. แรงงานรับจ้าง

เนื่องจากแรงงานมีไม่พอในหมู่บ้าน กลุ่มผู้ที่ประกอบอาชีพทำนาก็มีน้อยและการทำงานต้องอาศัยน้ำจากระบบชลประทาน ทำให้เกษตรกรต้องเร่งปลูกข้าวให้ทันกับการปล่อยน้ำของระบบชลประทาน ถ้าหากล่าช้าไม่ตกตรงตามฤดูกาลแล้ว จะทำให้เสียหายได้ แรงงานที่รับจ้างมีทั้งในบ้านเข็มน้อยเองและจากหมู่บ้านใกล้เคียง ถ้าหากจ้างแรงงานจากภายนอกหมู่บ้านส่วนใหญ่จะใช้วิธีการจ้างเหมา คิดเป็นไร่ (ไร่ละประมาณ 400 บาท) ซึ่งจะทำให้งานเสร็จเร็วกว่าจ้างเป็นรายคนเป็นรายวัน แรงงานรับจ้างที่ได้จากภายนอกหมู่บ้าน เมื่อก่อน (ต้นยุค) หาได้ในหมู่บ้านใกล้เคียง แต่พอมาถึงปลาย ๆ ยุค (2-3 ปีที่ผ่านมา) แรงงานจากหมู่บ้านใกล้เคียง ไม่มีแล้วต้องจ้างแรงงานจากอำเภอสันป่าตองหรือบางครั้งก็เป็นแรงงานจากจังหวัดลำพูนเลยก็มี มากันเป็นกลุ่ม ๆ เพื่อมารับจ้างทำนาโดยเฉพาะ เท่าที่สังเกตเห็นจะเป็นผู้หญิงที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่เกือบทั้งสิ้น ทราบว่าในกลุ่มนี้ จะไปรับจ้างในโรงงานก็ได้ เพราะมีการกำหนดอายุ ความสามารถทำงานอย่างอื่นก็ไม่มี นอกจากทำนา พอทำนาหรือรับจ้างในหมู่บ้านตนเองและหมู่บ้านใกล้เคียงหมดแล้วก็เริ่มออกไปหารับจ้างทำในหมู่บ้านอื่นต่อ แล้วแต่ที่บ้านไหนจะจ้าง ชาวบ้านจะมีการบอกต่อ ๆ กันไปว่าที่บ้านไหนต้องการจ้างแรงงาน

2. การรับจ้างทำหัตถกรรม

สมาชิกในบ้านเมื่อปัจจุบัน การเป็นเจ้าของที่ดินหรือมีนามีจำนวนลดลงมากเหลือเพียงประมาณ 5-8 รายเท่านั้น เมื่อถึงหน้าฤดูการทำนาตลอดจนถึงการเก็บเกี่ยว ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็ไปรับจ้างทำนา โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุที่พอจะยังทำไหว เมื่อถึงฤดูว่างเว้นจากการทำนาแล้ว ชาวบ้านเหล่านี้ก็จะยึดอาชีพรับจ้างทำหัตถกรรมที่เป็นหัตถกรรมในครัวเรือน คือ การรับเอาไม้แกะสลักจากพ่อค้าที่นำมาส่งถึงที่บ้านมานั่งขัด ไม้แกะสลักเหล่านี้มีรูปร่างและขนาดแตกต่างกัน ส่วนใหญ่จะเป็นรูปสัตว์ ชาวบ้านผู้ชายมักจะขัดชิ้นที่มีขนาดใหญ่ซึ่งขัดยากกว่าชิ้นเล็ก ๆ แต่ก็ได้ค่าจ้างที่แพงกว่า การขัดสิ่งของที่มีรูปร่างและขนาดต่างกัน เครื่องมือที่ใช้ก็ต่างกันด้วย โดยทั่วไปเครื่องมือที่ใช้จะเป็นมอเตอร์หมุนด้วยพลังไฟฟ้า บริเวณหัวของอุปกรณ์ที่ติดมอเตอร์จะติดด้วยกระดาษทรายที่เป็นตัวทำให้ไม้ที่นำมาขัดนั้น เรียบขึ้นพร้อมที่จะนำไปทาสีและจำหน่ายในขั้นตอนต่อไป การประกอบอาชีพรับจ้างขัดไม้ในบ้านแบบนี้ แต่ก่อนทำกันจริงจังแค่ 2-3 ครอบครัว ต่อมาเริ่มมากขึ้น ทำการขัดกันตลอดทั้งปีนับว่าเป็นอาชีพหลักเลยทีเดียว ไม่ใช้รับจ้างขัดเฉพาะฤดูกาลเท่านั้น ชาวบ้านที่ทำอาชีพขัดไม้นี้ ส่วนใหญ่เคยเข้าไปรับจ้างขัดในโรงงานเซรามิคในหมู่บ้านมาแล้วทั้งนั้น (ชาวบ้านเรียกโรงงานว่าเป็นโรงงานเซรามิค เพราะแรกเริ่มที่เข้ามาตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2516 นั้น โรงงานจะทำเซรามิคเพียงอย่างเดียว ต่อมาพัฒนามาเรื่อย ๆ มีทั้งขัดไม้ ทาสี แกะสลัก เป็นต้น) ทางโรงงานจะสอนให้ชาวบ้านขัดไปด้วย ชาวบ้านส่วนหนึ่งเมื่อทำเป็นแล้วก็จะกลับออกมารับจ้างเอง ซึ่งจะมีรายได้มากกว่า ชาวบ้านกล่าวว่า "ทำมากก็ได้มาก ถ้าขยันก็ได้เงินเยอะ และไม่ต้องเป็นลูกจ้างใคร อิสระดี" และเมื่อถามถึงอนาคต ชาวบ้านคนหนึ่งที่มีอาชีพนี้ ให้ความเห็นว่า ในอนาคต ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้อาจจะล้นตลาด หรือไม้ก็ไม่เป็นที่นิยมเหมือนปัจจุบันถ้าหากถึงจุดอิ่มตัว ถึงคราวนั้นก็คงต้องหาหนทางประกอบอาชีพอย่างอื่นกันอีกที่ ยังไม่คิดอะไรมากเพราะยังไม่ถึง เมื่อก่อนก็เคยทำงานกับพ่อแม่ ก็คิดไม่ถึงว่าจะต้องมายึดอาชีพนี้เลย เพราะฉะนั้นอนาคตก็คงต้องดูต่อไป ผู้ที่ยึดอาชีพรับจ้างขัดไม้นี้ ส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยผู้ใหญ่ทั้งหญิงและชาย แต่ส่วนใหญ่จะเป็นหญิงมากกว่า นอกจากกลุ่มที่รับจ้างขัดเฉพาะเวลาที่ว่างเว้นจากงานด้านเกษตรแล้ว ยังมีกลุ่มที่รับจ้างขัดไม้เป็นอาชีพหลัก ซึ่งจะมีจำนวนมากกว่ากลุ่มแรก การรับจ้างขัดไม้ชาวบ้านมีรายได้ดี เฉลี่ยประมาณวันละ 200-300 บาท เป็นอย่างน้อย

สำหรับผู้ที่ขัดแย้ง ๆ จะ ได้มากกว่านี้และขึ้นอยู่กับความขยันของแต่ละคนค้าขาย ทำมากได้มาก ไม่ที่นำมาขัดจะมีพ่อค้าเอามาส่งให้ตลอด ซึ่งพ่อค้าเหล่านี้ก็ไปรับจากแหล่งที่แกะสลักมาอีกที่ ที่ทำกันมากก็อยู่ที่จังหวัดลพบุรี เมื่อขัดเสร็จแล้วพ่อค้าก็จะนำไปจ้างหาที่อื่น เนื่องจากในหมู่บ้านนี้มีผู้รับจ้างหาซื้ออยู่เพียงคนเดียวจึงทำไม่ทัน เพราะงานส่วนใหญ่ที่นำมาจ้างขัดจะเป็นงานที่เร่งรีบทั้งนั้น นอกจากการรับจ้างขัดไม้แล้ว การทำสลักกรัก ก็มีการทำอยู่ในบ้านเขี้ยว ซึ่งมีอยู่เพียงกลุ่มเดียว แต่ก็ เป็นกลุ่มใหญ่ โดยคนในหมู่บ้านเป็นผู้รับมาจ้างสมาชิกในบ้านเขี้ยวทำ (ประมาณ 10 กว่าคน) ลูกจ้างที่มารับจ้างลงรักนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กวัยรุ่นที่เป็นผู้หญิงที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้วไม่ได้เรียนต่อและผู้หญิงที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ก็มีบ้างแต่เป็นส่วนน้อย โดยมีค่าจ้างเป็นรายเดือน เดือนละประมาณ 3,000 บาท โดยบุคคลเหล่านี้ให้ความเห็นว่าเป็นงานเบา สบาย นั่งทำอยู่ในร่มไม่ต้องออกไปตรากตรำแดดเหมือนแต่ก่อน ถ้าขยันก็จะทำล่วงเวลาได้พิเศษอีกด้วย อาหารก็มีเลี้ยงบ้างเป็นบางมื้อ เจ้าของที่จ้างงานรายนี้ นอกจากรับงานมาทำที่บ้านแล้ว ยังนำผลิตภัณฑ์ที่ทำเสร็จแล้วไปเช่าเปิดร้านขายที่หมู่บ้านถวายใกล้กับตัวอำเภอทางดงอีกด้วย เนื่องจากหมู่บ้านถวายขึ้นชื่อในเรื่องของสินค้าหัตถกรรม โดยเฉพาะเครื่องไม้ แต่ละวันจะมีรถทัวร์มาลงให้นักท่องเที่ยวซื้อหา กันมากมาย ถึงแม้ค่าเช่าสถานที่จะแพงแต่ก็พออยู่ได้ โดยเฉพาะในช่วงที่มีนักท่องเที่ยวมามากก็จะขายได้มากเป็นพิเศษ

3. การค้าขายภายในหมู่บ้าน

ในบ้านเขี้ยว มีร้านค้าขายของชำ 6 ร้านด้วยกัน แม่ค้าเหล่านี้จะไปซื้อของจากตลาดในเมืองบ่าง ที่ตัวอำเภอทางดงบ่าง ที่ตลาดนัดตอนเช้าประจำตำบลบ่าง มาขายให้กับชาวบ้าน มีทั้งสิ่งของอุปโภคบริโภคที่จำเป็นอย่างครบครัน ส่วนใหญ่เป็นร้านเล็ก ๆ ร้านที่ขายพวกผักและของกินจะเป็นร้านของผู้สูงอายุ ซึ่งไปซื้อจากตลาดตั้งแต่ตอนเช้า (3 ร้าน) หนึ่งในจำนวนร้านค้าทั้งสามนี้ จะนำของเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น แกลบ (รับสำหรับให้หมูกิน เพราะเป็นเจ้าของโรงสีกภายในหมู่บ้าน) ข้าว กระปุกออมสิน (ซื้อจากคนในหมู่บ้านที่เ็นเอง) ไปขายด้วย และซื้อของอื่นกลับมาขายในหมู่บ้าน มีทั้งผัก ผลไม้ ขนม และอาหาร ตอนกลางวัน ชาวบ้านที่ทำงานในหมู่บ้านก็จะออกมาซื้อหาของเหล่านี้รับประทานกัน

ในตอนเย็นก็จะมีร้านค้าเล็ก ๆ เกิดขึ้น โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาวจะเป็นร้านขายของกินประเภทเบเกอรี่กับแก้มเหล้า ส้มตำ ไก่ย่าง ลูกชิ้นทอด สำหรับผู้ที่เลิกงานจากโรงงานในหมู่บ้านนักเรียน และผู้ที่ออกไปทำงานนอกบ้านก่อนกลับเข้าบ้าน แม้ค้าบางคนนำของประเภทเดียวกันนี้ออกไปขายริมถนนใหญ่ให้แก่พวกซับริบรถทุกและคนงานรับจ้างที่เลิกงานแล้ว มักจะแวะหาอะไรรับประทานก่อนเข้าบ้าน

4. การรับจ้างและบริการทั่วไป

สมาชิกบ้าน บัณฑิตหนึ่งออกไปรับจ้าง และทำงานประเภทบริการนอกชุมชนกันมากขึ้น การรับจ้างได้แก่ การทำงานก่อสร้าง รับจ้างปลูกต้นไม้ในสวน ปลูกดอกไม้ตามรีสอร์ทต่าง ๆ ตามที่ผู้รับงานรับมา งานจ้างเหล่านี้จะมีมาเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่ผู้ที่ทำงานประเภทนี้มักจะมีอายุอยู่ในช่วงของวัยรุ่นและมีเพศชาย ในตอนเช้าจะมีรถมารับผู้ที่จะไปทำงานก่อสร้างในเมือง ตอนเย็นก็จะกลับมาส่ง จะมีหัวหน้าช่างหรือผู้รับเหมาคอยทำงานให้ทำ ซึ่งมีให้ทำอยู่ตลอด บางส่วนก็ไปทำกันเองเช่น อยู่ร้านอาหารบ้าง ทำงานในโรงแรมบ้างเป็นลูกจ้างทำงานในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ บ้าง อยู่ตามร้านอาหาร และศูนย์การค้าใหญ่ๆ ในเมืองเชียงใหม่ก็มี ทั้งนี้ เนื่องจากการคมนาคมสะดวก การเดินทางเข้าไปทำงานในตัวเมืองเชียงใหม่ ถ้าใช้รถส่วนตัวก็ไม่เกิน 20 นาที ทำให้สมาชิกในชุมชนบ้าน บัณฑิตสะดวกสบายมากขึ้น แต่ก็มีสมาชิกบางส่วนไม่ยอมออกไปทำงานนอกบ้านเลือกรับจ้างทำงานภายในหมู่บ้าน บางส่วนก็รับจ้างทำในโรงงานที่มีอยู่ในหมู่บ้านถึงแม้ว่าจะได้ค่าแรงต่ำแต่ก็เป็นรายได้ที่แน่นอน

วิถีการผลิตของชุมชนบ้าน บัณฑิต ในปัจจุบันมีความหลากหลายมากกว่าในอดีต จะเห็นว่ามีการอาชีพต่าง ๆ มากมายเกิดขึ้นภายในชุมชน ทั้งนี้เป็นเพราะสภาพสิ่งแวดล้อม และสภาพทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปได้ส่งผลทำให้ชุมชนต้องปรับตัวไปในลักษณะต่าง ๆ กัน โดยเฉพาะชุมชนบ้าน บัณฑิตมักได้รับกระแสการไหลบ่าของวัฒนธรรมใหม่ก่อนชุมชนอื่น ๆ การเปลี่ยนแปลงทางด้านวิถีการผลิตย่อมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อปัจจัยด้านอื่น ๆ ของชุมชนด้วย เช่น ด้านระบบความเชื่อ ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

3.2 ด้านความเชื่อ

ชุมชนบ้านเบ็ญมีพื้นฐานความเชื่อคือ การนับถือผีเช่นเดียวกับหมู่บ้านลานนาทั่ว ๆ ไป ซึ่งนอกจากความเชื่อที่เกี่ยวกับการนับถือผีแล้ว ความเชื่อในเรื่องศาสนาก็มีส่วนช่วยขยายระเบียบวิธีคิดทางศีลธรรมของชาวบ้านให้กว้างขวางขึ้นจากเดิมที่เคยนับถือผี ความเชื่อในเรื่องศาสนากับความเชื่อในการนับถือผีของชาวบ้านไปด้วยกันได้ดี ไม่มีการขัดแย้งกันแต่อย่างใด ชาวบ้านยังคงปฏิบัติ ประกอบพิธีกรรมทั้งที่เกี่ยวกับผีและศาสนา โดยไม่มีการทำลายระบบหนึ่งระบบใด ความเชื่อเดิมเกี่ยวกับการเคารพหรือการบูชาไหว้ผีบรรพบุรุษ ผีบ้านผีเรือนก็ยังคงอยู่ และปฏิบัติกันสืบต่อกันมา เช่น การไหว้ผีปู่ย่า ผีเสื่อบ้าน (ดูรายละเอียด ภาคผนวก) ส่วนแนวคิดพุทธศาสนาที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อชุมชนคือ ความคิดเรื่องบุญ บาป กรรม และนิพพาน ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเหล่านี้ ก็เข้าผสมผสานกันกับการนับถือผีตามจังหวะที่ชาวบ้านเห็นเหมาะสม ยกตัวอย่างเช่น ประเพณีการขึ้นบ้านใหม่ มีการนิมนต์พระมาทำบุญบ้าน พร้อมกันนั้นก็มีการไหว้ผีบรรพบุรุษผูกข้อมือลูกหลาน โดยเชื่อว่าให้ผีบรรพบุรุษช่วยคุ้มครองและผู้อาวุโสช่วยปิดเป่าความทุกข์ทั้งปวงให้ผ่านพ้นไป

จากสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไป ความคิดแบบเหตุผลหรือแบบวิทยาศาสตร์ตามแบบสมัยใหม่ เริ่มเข้ามามีอิทธิพลมากขึ้นในหมู่เด็กและเยาวชน แต่ถึงอย่างไรก็ยังไม่แพร่หลายมาก เพราะเด็กและเยาวชนในบ้านเบ็ญในยุคปัจจุบันนี้เท่านั้นที่เพิ่งจะเริ่มได้รับการศึกษา และออกสู่สังคมภายนอกมากผู้ที่ยังอยู่ในวัยผู้ใหญ่หรือวัยรุ่นตอนปลายขึ้นไป ส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้รับการศึกษาที่สูงกว่าภาคบังคับ และหมู่บ้านก็ยังคงประกอบไปด้วยบุคคลเหล่านี้อยู่มาก เพราะฉะนั้น ความคิดความผูกพันกับรากฐานของระบบเดิมจึงยังคงอยู่มาก ความคิดแบบเหตุผลนิยมแบบสมัยใหม่ ที่ค่อยจะเข้ามาเบียดบังแทนที่แนวคิดแบบพุทธและผีในหมู่บ้านก็ยัง ไม่มากเท่าที่คิดกันไว้เท่าใด

ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและความสัมพันธ์นั้น ในส่วนนี้คงจะมีส่วนสำคัญลดน้อยลงมาก เพราะจากที่เห็นในยุคที่ผ่านมา นั้น ความเชื่อต่าง ๆ มักจะเกิดขึ้นเพราะคนมีวิถีชีวิตวิถีการผลิตที่ต้องผูกพันกับธรรมชาติและกระบวนการผลิตหลายขั้นตอน ความเชื่อต่าง ๆ ก็แสดง

ออกในรูปของการแสดงความเคารพนับถือ การแสดงความขอบคุณต่อธรรมชาติที่ดลบันดาลให้การ
ผลิตสิ่งผลิต แต่พอมาถึงยุคปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตจากการเกษตรมาเป็นการผลิต การทำ
มาหากินที่หลากหลายขึ้น ซึ่งแต่ละอย่างไม่จำเป็นต้องอาศัยพึ่งพาธรรมชาติโดยตรงดังแต่ก่อน
ชาวบ้านจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติดังที่แล้่วมา ชาวบ้านจะค่อย ๆ ปรับตัวในสิ่งเหล่านี้ไป
เรื่อย ๆ แต่พบว่า ความเชื่อในด้านอื่น ๆ ยังคงมีเหลืออยู่ดังจะได้กล่าวต่อไป

ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติยังคงมีอยู่ ในบุคคลแต่ละกลุ่มจะมีความเชื่อในระดับ
ที่แตกต่างกัน เช่น ความเชื่อความเคารพในผีบรรพบุรุษ ผู้ที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ขึ้นไปจะยังคงยึดถือกัน
มากกว่าในกลุ่มของวัยรุ่น และในกลุ่มของผู้ที่มีฐานะดีจะประกอบพิธีกรรมอย่างสม่ำเสมอ ส่วนผู้
ที่อยู่ในฐานะปานกลางนั้นแล้วแต่บางปี ถ้าปีใดต้องทำงานหนักไม่มีเวลามาสนใจ เรื่องเหล่านี้
มากมายนักก็ทำกันแต่รูปแบบง่าย ๆ ไม่มีพิธีรีตองมากนัก ชาวบ้านจะนึกถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ทุก
ครั้งที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นในครอบครัวและเครือญาติ เช่น การเจ็บป่วยของลูกหลานหรือสมาชิกที่
รักษาโดยแพทย์สมัยใหม่แล้วไม่หาย

นอกจากนั้น ความเชื่อในเรื่องของกรรม คือการทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ก็ยังมีอยู่ในจิตใจ
ของคนทั่วไป ชาวบ้านมีความเชื่อว่า การทำบุญมาก ๆ จะทำให้ชีวิตทั้งในกายภาคหน้าและชาติหน้า
จะดีขึ้น ชาวบ้านมีความรู้สึกว่าจะเกิดมามีชีวิตที่ลำบาก ต้องทำงานหนักหากชาติหน้ามีจริงขอให้
ความเป็นอยู่ที่ดีกว่านี้ นั้นแสดงให้เห็นว่าคนส่วนใหญ่มีความต้องการในด้านของเงินตราและความ
สะดวกสบายหรือหุรุมมากขึ้น บางคนเมื่อมีโอกาสได้ทำบุญ เมื่อทำแล้วหลังจากนั้นก็ชอบเสี่ยงโชค
โดยการซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล (ลอตเตอรี่) และซื้อหวย ที่ชาวบ้านเรียกว่า หวยใต้ดิน มี
ชาวบ้านในหมู่บ้านเป็นคนขาย โดยรับจากเจ้ามือในเมืองมาอีกต่อหนึ่ง ชาวบ้านมีความหวังจะได้
เงินจากลาภลอย ความเชื่อและการให้ความสำคัญแก่เงินตราทำให้ชาวบ้านมักจะมัวเมาอยู่กับการ
พนัน ลักษณะของการเสี่ยงโชคเสี่ยงดวงอย่างอื่นก็มี เช่น ในวันปกติหรือวันที่สลากกินแบ่งรัฐบาล
ออก ชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง (2-3 คน) จะนำสิ่งของทั้งที่เป็นของกินและของใช้ เช่น ไข่ ผ้าต้ม
บะหมี่สำเร็จรูป กะละมัง ฯลฯ มาออกเบอร์ โดยเดินไปตามบ้านและที่ชุมนุมชนเพื่อขายหมายเลข
ให้ชาวบ้านเลือกซื้อ พอมีผู้ซื้อมากกว่าราคาสินค้าเล็กน้อย ก็ทำการจับฉลาก หรือไม่ก็รอให้
ลอตเตอรี่จากรัฐบาลออก ใครเป็นผู้โชคดีก็จะได้รับของนั้นไป ชาวบ้านที่นิยมเสี่ยงดวงลักษณะนี้

กล่าวว่า โอกาสที่ได้มีมาก ไม่ได้หวังอะไร เพียงแต่ได้ลุ้นก็สนุกดี บางครั้งซื้อเพราะต้องการช่วยเหลือคนขายด้วย

3.3 ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน

การปรับตัวในด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน ในยุคนี้จะสอดคล้อง และเกี่ยวข้องกับการปรับตัวด้านการผลิตและความเชื่อที่ได้กล่าวมาแล้ว

ความสัมพันธ์ในครอบครัวและระบบเครือญาติ

ระบบเครือญาติเป็นเสมือนกลไกพื้นฐานของสังคม ซึ่งทำหน้าที่ผูกพันบุคคลเข้าไว้ให้เป็นกลุ่มเดียวกันและมีมีความเกี่ยวพันต่อกัน โดยใช้เงื่อนไขช่องทางด้านชีวภาพ เช่น การสืบสายโลหิตและทางเงื่อนไขด้านสังคม เช่น ผลจากการแต่งงาน ความสัมพันธ์ไม่ได้มีอยู่เหมือนเดิมในทุกชุมชน จากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมในปัจจุบัน ส่งผลให้คนเกิดการปรับตัวเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในหลายด้าน โดยเฉพาะด้านการผลิต ได้ส่งผลกระทบต่อด้านความสัมพันธ์ด้วย สำหรับชุมชนบ้านเขื่อนนั้น ถึงแม้ว่าจะได้รับผลกระทบจากภายนอกมากมาย และสภาพชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปมากแล้วก็ตาม ความเป็นญาติยังคงเป็นพันธะผูกพันระหว่างบุคคลที่เหนียวแน่นอยู่มาก ผู้วิจัยพบว่า จะมีการช่วยเหลือไปมาหาสู่แบ่งปันสิ่งของกันอยู่ตลอดเวลา ในกลุ่มญาติเดียวกันสามารถที่จะเดินเข้าไปหยิบของใช้กันได้อย่างไม่ต้องเกรงใจ มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ห่วงหาอาทรกันในหมู่ญาติ แต่ชาวบ้านก็กล่าวว่า เมื่อก่อนญาติพี่น้องรักกันปรองดองกันช่วยเหลือกันมากกว่านี้ แต่ปัจจุบันไม่ค่อยช่วยเหลือกันมาก เพราะต่างคนต่างต้องทำงานหาเงินเอง แต่ก็ปรากฏว่าในการประกอบอาชีพหัตถกรรมในหมู่บ้านที่มีการรวมกลุ่มกันนั้น มักจะมีการรวมกลุ่มในหมู่ญาติกันก่อนคนอื่น ๆ คงเป็นเพราะความผูกพันกันในหมู่ญาตินั่นเองซึ่งสามารถหลุดจากกลางกันได้ดีกว่าคนอื่น การรวมกลุ่มนอกเหนือจากความเป็นญาติกันแล้วยังมีเหตุผลอีกอย่างหนึ่งคือเพื่อต่อรองกับพ่อค้าด้วยนั่นเอง

ระบบครอบครัวในบ้านเขื่อนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างสามี-ภรรยา เป็นความผูกพันเช่นนี้ มาตั้งแต่ยุคที่แล้ว คือครอบครัวในบ้านเขื่อนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่คือ วัยที่ต้องทำงานหนัก พ่อ-แม่ หรือสามี-ภรรยา ต่างต้องช่วยกันทำงานหารายได้มาจุนเจือครอบครัว งานส่วนใหญ่จะเป็นงานรับจ้างที่ฝ่ายชายก็รับจ้างอย่างหนึ่ง ส่วนฝ่ายหญิงก็รับจ้างอย่างหนึ่ง สถานที่ทำงานแยกกัน เพราะฉะนั้น เวลาที่ครอบครัวจะได้เจอหน้าและอยู่ด้วยกันก็คือเวลาเย็นหลังจากเลิกงานแล้ว ต่างคนก็กลับบ้าน กิจกรรมในครอบครัวก็มีเฉพาะช่วงเย็น กลางคืนและตอนเช้าก่อนไปทำงานทั้งในและนอกหมู่บ้าน จากการสังเกตพบว่า สามี-ภรรยา หลายคู่มีปัญหาครอบครัวเกิดขึ้น เช่น สามีออกไปทำงานนอกหมู่บ้านแล้ว ไม่มีผู้หญิงอื่นหรือเที่ยวเตร่ เมื่อภรรยาเริ่มมีปากเสียงกันเป็นปัญหาครอบครัวขึ้น บางรายก็เลิกกันไป บางรายก็ทนอยู่กันไป สามีหลายคนเลิกงานแล้ว ตอนเย็นมักจะมานั่งดื่มเหล้า ซึ่งมีชายหลายแห่งตอนเย็น ๆ ภายในหมู่บ้านเอง ทั้งให้ภรรยาต้องรับภาระเลี้ยงดูลูกและทำงานบ้านเพียงลำพัง ทั้งที่กลางวันก็ต้องทำงานเหมือนกัน ในบ้านเขื่อนจะพบปัญหาครอบครัวหลายครอบครัว บางรายสามีหนีไปเฉย ๆ ก็มี พบผู้หญิงที่เป็นหม้ายและต้องเลี้ยงลูกอยู่หลายราย ผู้หญิงเหล่านี้จำเป็นต้องรับภาระหนัก ต้องทำงานมากขึ้นเพื่อความจำเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งยังมีค่านิยมในการบริโภคที่มากขึ้นกว่าเดิม และพบว่า สามี-ภรรยาที่อยู่กันมาจนเฒ่าแก่ ยังมีความสัมพันธ์รักใคร่กันดีเหมือนเดิม พบว่า บทบาทของภรรยาได้เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต ในอดีตนั้นครอบครัวส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร คือการทำนาเป็นอาชีพหลัก ภรรยาก็มีส่วนในการช่วยเหลือครอบครัวและสามีด้วย โดยได้รับบทบาทหน้าที่ เช่น การจัดหาอาหารเพื่อเลี้ยงคนงานที่มาใช้แรงงานในงานของตน มีหน้าที่ในการเตรียมเก็บข้าวเชื้อ (พันธุ์ข้าว) ที่มีสภาพสมบูรณ์เพื่อนำไปใช้ในการเพาะปลูกในปีต่อไป และขั้นตอนอื่น ๆ ของกระบวนการผลิตข้าวที่เป็นแรงงานเบา ๆ เช่น การเก็บเกี่ยว การดำข้าว เป็นต้น ปัจจุบัน หน้าที่ในการจัดหาอาหารยังเป็นของภรรยาอยู่ แต่หน้าที่และบทบาทอื่นของฝ่ายภรรยามีมากขึ้น เพราะต่างต้องออกเดินทางไปรับจ้างทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้านทำ เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวเป็นการแบ่งเบาภาระสามี

เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ที่เป็นภรรยามีความรู้สึกว่า ตนเองก็มีส่วนในการทำมาหากินเท่าเทียมกับสามีของตน ลักษณะของงานที่ไปรับจ้างเขาทำในปัจจุบัน เป็นงานที่มีเวลาทำที่แน่นอน ส่วนใหญ่ก็เข้าทำตอนเช้า พักตอนกลางวัน แล้วเลิกงานตอนเย็น ก็กลับบ้าน เวลาที่สามีภรรยามีให้กันน้อยลง แต่พวกเขาก็สามารถปรับตัวปรับใจเข้าหากันและยอมรับกันได้ เพราะต่างก็กล่าวว่า ในภาวะเศรษฐกิจ-

กิจเช่นนี้ ต้องช่วยกันทำมาหากิน ใคร ๆ เขาก็ต้องทำงานกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะหญิงหรือชาย แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านมีการปรับตัว เตรียมยอมรับสภาพการที่เปลี่ยนแปลงไปได้ไม่ยากเย็นนัก

ความสัมพันธ์อีกลักษณะหนึ่ง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกต่างชั่วอายุคน ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่าง พ่อแม่กับลูก หรือย่า ยาย ป้า น้า กับหลาน เมื่อลูกยังเล็กอยู่ พ่อแม่ก็ยังคงเลี้ยงลูกเอง บางคนก็ปล่อยให้ย่า ยาย ป้า น้า อา ช่วยเลี้ยง ซึ่งก็เป็นส่วนน้อย เพราะต่างคนต่างไม่มีเวลา การจ้างคนอื่นเลี้ยงยังไม่มีในบ้าน बै่อ แต่เมื่อลูกเริ่มโตขึ้นพอที่จะเข้าโรงเรียนได้แล้วก็จะนำไปเข้าโรงเรียนทั้งในตำบลและในเมืองเชียงใหม่ พบว่า มีบางครอบครัวต้องนำลูกไปฝากไว้กับโรงเรียนที่เป็นสถานรับเลี้ยงเด็กตั้งแต่อายุยังไม่ถึงวัยเรียน ทั้งนี้เนื่องจากพ่อแม่ไม่มีเวลาเลี้ยงดู ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ภาระหน้าที่จึงตกเป็นของสถานรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียน เมื่อโตขึ้นพอที่จะเข้าโรงเรียนแล้ว พ่อแม่ก็จะนำลูกไปฝากให้เข้าโรงเรียน ชาวบ้านนิยมให้ลูกเข้าเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาล และปัจจุบันพ่อแม่ก็จะส่งให้ลูกเรียนหนังสือกันสูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ เด็ก ๆ จึงไม่ค่อยมีเวลาอยู่กับบ้านช่วยงานทางบ้านเท่ากับในอดีต ชีวิตส่วนใหญ่ผูกพันอยู่กับโรงเรียนและเพื่อน ๆ เด็กเหล่านี้มีหน้าที่รับผิดชอบเฉพาะด้านการเรียนเท่านั้น พ่อแม่ผู้ปกครองจะเป็นผู้หาเงินให้ใช้จ่ายโดยที่ลูกไม่มีส่วนช่วยเหลือในด้านแรงงานแก่ครอบครัวเพราะอาชีพของผู้ปกครองไม่เอื้อให้เด็กต้องช่วยเหลือ ส่วนลูกที่มีพ่อแม่ฐานะไม่ค่อยดี ต้องออกจากโรงเรียนเมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว ก็จะประกอบอาชีพหัตถกรรมในหมู่บ้านและในโรงเรียนในหมู่บ้านกันเป็นส่วนใหญ่ เด็กเหล่านี้จะมีรายได้เพื่อใช้จ่ายสำหรับตัวเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาพ่อแม่เหมือนกับเด็กที่เรียนหนังสือต่อ ไม่ว่าจะ เป็นเด็กที่อยู่ในกลุ่มมีได้กแล้วแต่ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในบ้านหรือวงศาคณาญาติก็เพิ่มความห่างไกลขึ้นทุกที แต่ก็ยังเคารพนอบน้อมอยู่บ้าง

การอบรมสั่งสอน พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย มักจะสอนอะไรเด็ก ๆ แล้วเด็กมักจะแสดงปฏิกิริยาที่ไม่ค่อยจะเชื่อฟัง ไม่เหมือนสมัยก่อนที่เด็ก ๆ จะเชื่อฟัง เวลาผู้ใหญ่ตักเตือนสั่งสอนเด็ก ๆ มักคิดว่าตนเองได้เรียนหนังสือ จะเชื่อฟังครูมากกว่า ประกอบกับการเลี้ยงดูที่ผู้ปกครองไม่ค่อยมีเวลาให้กับลูก ๆ เดิมที จึงไม่สามารถว่ากล่าวตักเตือนได้มากนัก และพบว่าพ่อแม่ในปัจจุบันมีนิสัยมักจะตามใจลูก ชาวบ้านมักพูดว่า "เด็กสมัยนี้เป็นลูกเทวดา พูดว่าอะไรไม่ได้ไม่เชื่อฟัง เป็นลูกบังเกิดเกล้า" นั่นอาจเป็นเพราะสภาพสังคมแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป สังคมใหม่

ภายนอกที่เด็กได้รับจากทางโรงเรียนบ้าง จากสื่อมวลชนบ้าง โดยเฉพาะโทรทัศน์ที่มีกันทุกบ้านและเด็กมีชีวิตอยู่กับหน้าจอทีวีกันมาก ทำให้ซึมซับเอาวัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่เสนอบางทีเข้ามามีชีวิตโดยไม่รู้ตัว เด็ก ๆ จึงมีพฤติกรรมที่หลากหลายและแปลกไปจากเด็กสมัยก่อนมากขึ้น

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องในบ้านเบื้อส่วนใหญ่ยังมีความรัก ความสัมพันธ์กันอยู่มาก โดยเฉพาะบรรดาพี่น้องในครอบครัวที่มีอาชีพหัตถกรรมภายในครัวเรือน มีการช่วยเหลือแบ่งปันเอื้ออาทรกัน สังเกตเห็นว่าพี่น้องที่ยังอยู่ในวัยรุ่นที่ต้องออกไปเรียนหนังสือนอกหมู่บ้านหรือไปทำงานนอกหมู่บ้านจะห่างเหินกันไปบ้างเล็กน้อย ถึงแม้ว่าพี่น้องในบ้านเบื้อจะยังคงมีความสัมพันธ์รักใคร่กันอยู่ แต่สภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันทำให้ต่างคนต่างต้องรับผิดชอบตัวเองและครอบครัว ในด้านเงินทองพบว่า พวกเขาจะแยกกันอย่างเด็ดขาด ถ้ามีการยืมเงินกันขึ้นก็ต้องชดใช้คืนตามจำนวนที่ยืมไป แต่จะไม่มีการคิดดอกเบี้ย ในหมู่พี่น้องกันเองก็มีการซื้อขายกันทุกอย่างต่างคนต่างก็เกรงใจกัน จะช่วยเหลือกันในด้านของน้ำใจเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การแบ่งปันของกิน การช่วยเหลือกันเวลาคนหนึ่งคนใดต้องการความช่วยเหลือเวลาว่างหรือเดือนร้อน สำหรับครอบครัวที่พี่น้องแยกครอบครัวไปอยู่ไกล ๆ ความสัมพันธ์กันก็น้อยลงไป นานครั้งถึงจะไปเยี่ยมไปหากันในบ้านเบื้อ เริ่มมีครอบครัวที่พี่น้องต้องแยกไปอยู่ห่างกันมากขึ้น เนื่องจากโอกาสที่พวกเขาได้ออกไปนอกหมู่บ้านแล้วได้ทำงานนอกหมู่บ้านและได้แต่งงานกับคนภายนอกหมู่บ้านมากขึ้นนั่นเอง

ความสัมพันธ์นอกระบบเครือญาติ

ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในบ้านเบื้อในฐานะเพื่อนบ้านละแวกเดียวกันนั้น ส่วนใหญ่มักจะเป็นเครือญาติกัน ความสัมพันธ์นอกเครือญาติก็มี แต่จะสนิทชิดชอบรองลงมาจากหมู่ญาติ ลักษณะพื้นฐานของนิสัยคนชนบทของไทยนั้นมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความโอบอ้อมอารีช่วยเหลือกันในอดีต มาในปัจจุบันก็คงยังหลงเหลืออยู่แต่ก็น้อยลง ในอดีตชาวบ้านเพื่อนบ้านกันมีความผูกพันรักใคร่กันมาก เนื่องจากต้องร่วมมือกันแลกเปลี่ยนแรงงานกันในภาคเกษตรกรรม พอมาถึงรุ่นปัจจุบัน ลักษณะการประกอบอาชีพ การทำมาหากินของคนในบ้านเบื้อเปลี่ยนจากการเกษตรมาเป็นรับจ้างและบริการ เป็นงานที่ต่างคนต่างทำ เป็นงานที่ต้องออกไปขายแรงงานนอกหมู่บ้าน ความจำเป็นในการช่วยเหลือกันไม่มี ยกเว้นชาวบ้านจะมีการพูดคุยสื่อสารกันเฉพาะในด้านข้อมูล

ข่าวสารที่ได้รับเกี่ยวกับงาน จะมีการแนะนำชักชวนกันไปทำงานที่พวกตนคิดว่าดีกว่าในด้านของผลตอบแทน ความสะดวกสบาย

ที่เห็นว่า ชาวบ้านในบ้านเข้อมามีความสัมพันธ์กันอย่างเด่นชัดก็ในเรื่องของการรวมตัวกันประกอบอาชีพคือ หัตถกรรมในครัวเรือน แต่การรวมตัวกันก็เพื่อประโยชน์ของตัวเองทั้งนี้รายได้ที่ได้จากการร่วมกันประกอบอาชีพจะแบ่งอย่างชัดเจนแน่นอน ใครทำมากจะได้ผลตอบแทนมาก

บ้านเข้อม เป็นชุมชนไม่ใหญ่นัก พื้นที่ที่เป็นที่อยู่อาศัยก็ไม่มาก บ้านเรือนของชาวบ้านแต่ละหลังจะปลูกติด ๆ กัน เพราะฉะนั้น เมื่อมีอะไรเกิดขึ้นกับใครหรือครอบครัวของใครย่อมเป็นที่รู้จักทั่วถึง เมื่อมีงานบุญหรืองานพิธีอะไร ชาวบ้านในละแวกเดียวกันก็จะมาช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี แต่การที่บ้านอยู่ใกล้ชิดกันมาก ในบางครั้งก็เกิดปัญหากันในหมู่เพื่อนบ้าน เช่น การทะเลาะและผิดใจกัน

ความสัมพันธ์ที่ชาวบ้านมีต่อกันนั้น ถ้าหากมองให้ตื้นก็จะออกมาในรูปแบบของกลุ่มที่ไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์และไม่เป็นทางการ ไม่ว่าจะเบ็นกลุ่มอาชีพหรือกลุ่มที่สนใจในสิ่งเดียวกัน กลุ่มในบางกลุ่มจะมีผู้นำอย่างเห็นได้ชัด จนกลายเป็นนายจ้างไปเลยก็มี กลุ่มบางกลุ่มทุกคนมีบทบาทคล้าย ๆ กัน ช่วยกันเหลือพึ่งพากัน กลุ่มที่มีในบ้านเข้อม ได้แก่

1. กลุ่มฌาปนกิจ

ชาวบ้านเป็นสมาชิกกลุ่มฌาปนกิจกันเกือบทุกครอบครัว กลุ่มฌาปนกิจในบ้านเข้อมตั้งมานานประมาณ 35 ปีแล้ว แรกเริ่มสมาชิกไม่มากนัก จำนวนเงินที่เก็บได้จากสมาชิกจึงน้อย แต่ชาวบ้านก็ดำเนินงานมาเรื่อยจนถึงปัจจุบัน และมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จำนวนเงินที่เก็บก็เพิ่มขึ้นด้วยจากเดิมครั้งแรกสุด เก็บศพละ 3 บาท 5 บาท 7 บาท และ 20 บาท ตามลำดับ ปัจจุบันถ้าหากสมาชิกในครอบครัวใดเสียชีวิตลง ก็จะได้รับเงินช่วยเหลือจากสมาชิกในกลุ่มนี้ประมาณ 10,000-15,000 บาท นอกจากได้เงินส่วนนี้เป็นค่าช่วยเหลือในการทำศพแล้ว ชาวบ้านยังให้เหตุผลอีกว่า เพื่อนบ้านหรือสมาชิกของกลุ่มก็จะมาช่วยงานกัน ถ้าใครไม่เป็นสมาชิกงานก็จะหงอยเหงาไม่ค่อยมีคนช่วยเท่าไร้นอกจากญาติ ๆ ทราบว่าหลายครอบครัว (ส่วนใหญ่ที่มีฐานะดี) เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มฌาปนกิจมากกว่า 1 หมู่บ้าน กลุ่มฌาปนกิจของหมู่บ้านใกล้เคียงกันภายในตำบล

หรือต่างตำบล จะมีการสื่อสารรับรู้กันเร็วมาก เมื่อมีคนเสียชีวิตในหมู่บ้านใกล้เคียงชาวบ้านมักจะคุยกัน ส่งข่าวถึงกันอย่างรวดเร็วมาก โดยเฉพาะการเสียชีวิตด้วยโรคที่ทันสมัยเป็นที่สนใจของชาวบ้าน เช่น โรคเอดส์ หรือการเสียชีวิตด้วยเหตุการณ่แปลก ๆ เช่น ไฟฟ้าช็อต ภูเขาถล่ม ฝนน้ำ เป็นต้น กลุ่มแต่ละกลุ่มจะมีเครือข่ายถึงกันเพราะสมาชิกบางคนมีบทบาทอยู่ในหลายกลุ่ม

กลุ่มนี้จะมีคณะกรรมการที่ชัดเจนกว่ากลุ่มอื่น ๆ ทั้งหมดในหมู่บ้าน โดยมีผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานและรองประธานตามลำดับ จากนั้นก็จะมีกรรมการอีกเป็นผู้ตรวจสอบบัญชีรายรับรายจ่าย กรรมการที่มีหน้าที่ออกเก็บเงินจากสมาชิกเวลามีคนเสียชีวิตจะมี 4 คนแบ่งกันไปตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ คือ กรรมการคนใดตั้งบ้านอยู่ใกล้เคียงกับสมาชิกกลุ่มใดก็เก็บกลุ่มนั้น มีการประชุมชี้แจงกันเป็นระยะ แล้วแต่ประธานจะแจ้งให้ทราบ นอกจากการประชุมประจำแล้ว ถ้าหากมีเหตุการณ์ที่ต้องขอความเห็นจากสมาชิกกลุ่ม เช่น เมื่อมีคณะกรรมการลาออกจากตำแหน่งและต้องทำการเลือกตั้งใหม่ สมาชิกทุกคนก็ต้องไปออกเสียง เพื่อให้ได้คนที่ตนไว้วางใจได้เพราะต้องทำงานที่รับผิดชอบเกี่ยวข้องกับเรื่องเงินของสมาชิก กรรมการที่มีหน้าที่ออกเก็บรวบรวมเงินจากสมาชิกเพื่อนำไปให้กับญาติคนตายจะมีเงินตอบแทนด้วยแต่ไม่มากนัก ถึงแม้ว่าคณะกรรมการเหล่านี้จะได้รับเงินค่าตอบแทนในการทำงาน แต่ก็ยังเป็นจำนวนไม่มากนักและต้องเป็นคนที่มีสมาชิกกลุ่มไว้วางใจ กรรมการบางคนมีความประสงค์ที่จะลาออก ไม่ต้องการทำหน้าที่นี้อีกต่อไป จึงมีการประชุมสมาชิกกันเพื่อทำการเลือกคนใหม่มาแทน แต่ปรากฏว่า กรรมการคนเดิมที่ขอลาออก ถูกขอร้องจากสมาชิกให้ทำหน้าที่ต่อไปอีกและเขาก็ต้องรับตำแหน่งต่อไป เพราะสมาชิกต้องการให้เป็นอย่างนั้น นับว่าเป็นผู้เสียสละพอสมควร

2. กลุ่มอาชีพต่าง ๆ

อาชีพที่ชาวบ้านยึดเป็นการทำมาหากินและก่อให้เกิดกลุ่มขึ้นภายในชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพตัดไม้ กลุ่มอาชีพทำนา กลุ่มการทำสิล่งรัก กลุ่มปั้นกระปุกอมลิน กลุ่มรับจ้างทั่วไป ได้แก่ รับจ้างปลูกสวนเกษตรตามรีสอร์ท ทำงานก่อสร้าง สำหรับกลุ่มหลังคือกลุ่มรับจ้างนี้ ชาวบ้านจะออกไปทำนอกหมู่บ้าน โดยมีผู้รับงานมาจากภายนอก มักจะเป็นผู้ที่รู้จักคนกว้างขวางมีเครือข่ายมากพอสมควร มีรถพร้อมที่จะรับส่งคนงานเหล่านี้ได้ คนงานส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายในวัยผู้ใหญ่ เมื่อผู้รับงาน ซึ่งนับว่าเป็นผู้นำ ได้งานมากก็จะมาบอกต่อแก่สมาชิกในกลุ่มที่เคยร่วมงานกัน คนใดว่างก็

ไป คนงานหรือชาวบ้านเหล่านี้จะมีงานทำอยู่ตลอดปี แต่ก็จะมีเวลาพักบ้าง ไม่นาน เวลานั้นก็คือช่วงที่ไม่มีงาน บางคนก็ติดตามสล่า (ช่างสร้างบ้าน) ซึ่งเป็นคนในหมู่บ้าน ไปเป็นลูกมือให้ มีทั้งงานภายในหมู่บ้านเอง บ้านใกล้เคียงและในเมือง ส่วนกลุ่มที่ยึดอาชีพที่เรียกว่า หัตถกรรมนั้น มีหลายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มขัดไม้แกะสลัก กลุ่มนี้จะติดต่อกับพ่อค้าแถวหมู่บ้านถวาย ซึ่งขึ้นชื่อในเรื่องของการขายของที่เป็นผลิตภัณฑ์จากไม้ จะมีนักท่องเที่ยวมาแวะซื้อหาวันละมาก ๆ ชาวบ้านในหมู่บ้านถวายเองทำไม้กัน ไม่มีแรงงานพอ พ่อค้าก็ต้องนำมาจ้างคนในบ้านเบือ เพราะอยู่ไม่ไกลกันนัก (ประมาณ 3-4 กิโลเมตร) หมู่บ้านบ้านถวายก็ยังอยู่เขตอำเภอหางดง นอกจากเหตุผลที่อยู่ใกล้กันแล้ว อีกเหตุผลหนึ่งคือ ชาวบ้านในบ้านเบือมีฝีมือในการขัดไม้ เพราะได้รับการฝึกและมีประสบการณ์จากโรงงานเซรามิคในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ที่เคยเข้าไปรับจ้างในโรงงานเซรามิคแห่งนี้ จะออกมารับทำงานอิสระคือ การขัดไม้ ยกเว้นคนที่มีอาการแพ้ฝุ่นและเป็นผื่นคันก็จะไปทำอย่างอื่นแทน นอกจากขัดไม้แล้วยังมีกลุ่มลวก ทุบไม้สิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ ลักษณะเป็นกล่องหรือกระปุกเล็ก ๆ กลุ่มนี้มีกลุ่มเดียวในชุมชน แต่มีสมาชิกมาก (10 กว่าคน) เป็นความสัมพันธ์กันในลักษณะนายจ้างและลูกจ้างด้วยนอกเหนือจากการเป็นเพื่อนบ้านและญาติ กลุ่มบ้านอมลีน บ้านแจกัน บางครั้งก็ไม่อาจเรียกว่ากลุ่มได้ เพราะมักจะทำกันเฉพาะในครัวเรือน คือแม่กับลูก หรือ แม่คนเดียว แต่ระหว่างคนที่ปั้นด้วยกันก็มักจะพูดคุยกันบ่อยในเรื่องของวัตถุดิบที่นำมาปั้น (ดิน) เพราะต้องไปซื้อจากที่อื่นมา บางครั้งก็ซื้อรวมกันพร้อม ๆ กัน คนที่ยึดอาชีพส่วนใหญ่เป็นคนแก่ ชาวบ้านหลายครอบครัวเคยปั้นอมลีน คนโทใส่ น้ำ หม้อใส่ น้ำดื่ม ชาวบ้านได้รับอิทธิพลจากหมู่บ้านเหมืองกุง ที่เป็นหมู่บ้านใกล้เคียงตั้งอยู่คนละปากถนน แต่ฝีมือไม่ดีเท่าเขา พอโรงงานเซรามิคมาตั้งขึ้นในหมู่บ้าน (พ.ศ.2516) ชาวบ้านก็เลิกปั้นกันเกือบหมด ปัจจุบันเหลือเพียง 5-6 คนเท่านั้น และไม่ได้ปั้นตลอดปี ปั้นเฉพาะฤดูกาลที่ว่างจากการรับจ้างเท่านั้น การขายนั้นจะมีพ่อค้าประจำมาซื้อถึงบ้าน หรือ ไม่ก็ขายให้กับแม่ค้าในหมู่บ้านเอาไปขายที่ตลาดอีกต่อหนึ่ง

3. กลุ่มสนใจในศาสนา

กลุ่มนี้มักจะอยู่ในวัยผู้สูงอายุทั้งหญิง-ชาย ในวันสำคัญทางพุทธศาสนาบุคคลผู้สูงอายุมักจะไปสวดมนต์ไหว้พระทำบุญกันที่วัดเป็นประจำ ไม่มีหัวหน้าหรือผู้นำ แต่เมื่อมีข่าวการทำบุญที่ไหนเมื่อไร ผู้ที่สนใจในเรื่องนี้มักจะมานั่งคุยกันที่บ้านของผู้อาวุโสท่านหนึ่ง ที่มีตำแหน่งเป็นกรรมการ

หมู่บ้านฝ่ายศาสนาและวัฒนธรรม และเป็นมัคคนายกด้วย ส่วนลูกหลานและวัยรุ่นอื่น ๆ ก็จะไปทำบุญกันที่วัดเมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น

4. กลุ่มเหมืองฝาย

เคยได้กล่าวถึงแล้วในเรื่องของความเชื่อที่ว่า กลุ่มเหมืองฝายในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงจากเดิมมาก ปัจจุบันกลุ่มนี้แทบไม่เหลือให้เห็น ให้ศึกษากัน เหลือแต่คำเล่าของคนเฒ่าคนแก่เท่านั้น แต่ชาวบ้านก็ยังพูดถึงกลุ่มนี้อยู่ ทราบว่าถึงแม้ว่าพิธีการจะเปลี่ยนแปลงไปหรือล้มเลิกไปแล้ว ผู้ที่เป็นในอดีตปัจจุบันก็ยังมีชีวิตอยู่และตกทอดตำแหน่งนี้แก่ลูกชายวัย 42 ปี ที่ยึดอาชีพทำนาเป็นหลัก แต่บทบาทของแก่เหมืองที่นับว่าเป็นผู้นำตามธรรมชาตินั้นลดลง ไม่เหมือนในอดีต เพียงแต่การชักชวนผู้ทำนาด้วยกันมาล่องเหมือง (ทำความสะอาด) และจัดสรรน้ำเท่านั้น น้ำที่ได้มาจากระบบชลประทานของรัฐที่นับวันจะน้อยลง เช่น ในปีนี้ชาวบ้านไม่สามารถปลูกพืชในภาคฤดูแล้งได้เลย เพราะทางชลประทานแม่แดงแจ้งมาว่าน้ำไม่พอ ชาวบ้านก็จะไม่เพาะปลูกกันเพราะเสี่ยงกับภาวะขาดทุน

5. กลุ่มหนุ่มสาว

กลุ่มหนุ่มสาวในบ้านเขื่อนในอดีตเคยมีบทบาทมาก เพราะหนุ่มสาวเป็นกำลังสำคัญของหมู่บ้านทั้งในด้านแรงงานและความคิด เพราะในสมัยนั้นหนุ่มสาวจะใช้แรงงานอยู่ในหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ โอกาสจะออกไปนอกหมู่บ้านไม่ค่อยมี ไม่ว่าจะเป็นการออกไปทำงานหรือออกไปเรียนหนังสือ หน้าที่ต่าง ๆ จึงตกเป็นของคนกลุ่มนี้โดยเฉพาะเป็นตัวแทนในการพัฒนาหมู่บ้าน ตัวแทนในเรื่องของการทำบุญที่เกี่ยวข้องกับวัด จะมีเครือข่ายสัมพันธ์กับวัดในหมู่บ้านอื่น ๆ มีการแลกเปลี่ยนตอบรับกันตลอดเมื่อบ้านหนึ่งบ้านใดมีงานบุญ บรรดาหนุ่มสาวเหล่านี้จะไปร่วมกันเป็นกลุ่ม กลุ่มหนุ่มสาวในบ้านเขื่อนในปัจจุบันไม่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด หนุ่มสาวแตกกระจายไปเรียนหนังสือ ประกอบอาชีพขายแรงงานในเมือง จนไม่มีเวลามาประกอบกิจกรรมดังกล่าว ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงฐานะกลุ่มเพราะคนเก่าได้แต่งงานไปแล้ว คนใหม่ที่ได้รับเลือกไม่ค่อยมีบทบาทและไม่สามารถที่จะรวมกลุ่มให้เข้มแข็งได้ กิจกรรมการตอบรับในด้านการทำบุญจึงตกอยู่กับคนในวัยผู้ใหญ่ที่ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านต้องมาประชุมกันร่วมกับพระที่วัดว่า จะต้องปฏิบัติกันอย่างไร

แนวปฏิบัติที่ชาวบ้านทำกันอยู่ที่ผ่านมานั้น จะแบ่งชาวบ้านออกเป็นกลุ่ม ๆ (7 กลุ่ม) แล้วเปลี่ยนเวรผลัดเปลี่ยนกันไปร่วมงานบุญนอกหมู่บ้านที่เข็ญมา และยังคงเปลี่ยนแปลงจากเดิมในเรื่องของสิ่งของและเงินที่จะต้องนำไปฮ้อม (ร่วมทำบุญ) ตามที่เขาเคยมาทำกับทางวัดและหมู่บ้านของเราไว้หรือต้องมากกว่านั้น ทางคณะกรรมการเห็นว่า เป็นการสิ้นเปลืองขึ้นไปเรื่อย ๆ ไม่จำเป็น ต้องเอาตามนั้นก็ให้เปลี่ยนข้อตกลงกันใหม่ รวบรวมตามแต่ศรัทธาได้เท่าไรเอาเท่านั้นและนำเอาไปพอเป็นพิธีไม่ให้ขาดความสัมพันธ์กันก็พอแล้ว และส่งชาวบ้านไปเป็นตัวแทนไม่ต้องไปก้มมาก เพราะถ้าหากไม่มากเจ้าภาพก็ต้องต้อนรับมาก เป็นการสิ้นเปลืองกันไปอีก

6. กลุ่มแม่บ้าน

กลุ่มแม่บ้านในบ้านบ่อเคยตั้งกันมาหลายครั้งแล้วล้มลุกคลุกคลานมาตลอด ไม่มีอะไรเป็นกฎเกณฑ์แน่นอน เป็นกลุ่มที่ทางอำเภอมาริเริ่มให้ก่อนเมื่อเกือบ 10 ปีที่แล้วและล้มลุกคลุกคลานมาตลอด แต่มาปีนี้ทางพัฒนากรได้นำสิ่งของประเภทเครื่องครัวมามอบให้กลุ่มแม่บ้านอีกครั้งหนึ่งให้ทางหมู่บ้านรวบรวมแม่บ้านใหม่อีกครั้ง โดยให้นางบานเย็น น้อยแดง ซึ่งเป็นประธานกลุ่มคนเก่าเป็นคนจัดการรวบรวมสมาชิก แต่อย่างไรก็ตามยังไม่เห็นว่ามีการประชุมหรือรวมกลุ่มขึ้น ชาวบ้านกล่าวว่า ที่ผ่านมามีแม่บ้านส่วนใหญ่จะไม่มีเวลามาประชุมหรือทำกิจกรรมร่วมกัน เวลาที่มีคนมาสอนทำอาหารหรืองานประดิษฐ์ต่าง ๆ ไม่ค่อยมีคนสนใจ ต่างคนก็ต่างต้องทำงานของตน ทางอำเภอเห็นว่า เป็นกลุ่มที่ไม่เข้มแข็งก็เลยไม่ให้ความสนใจ ต่อมาเมื่อไม่นานมานี้ ทางอำเภอก็เริ่มเข้ามาให้ความสนใจเรื่องพื้นที่ที่จะตั้งกลุ่มขึ้นอีกครั้ง โดยนำสิ่งของอุปกรณ์มามอบให้ผู้ใหญ่บ้านไว้เพื่อมอบให้กลุ่มแม่บ้านไว้ใช้ จะเห็นได้ว่ากลุ่มที่มีทางการมาแนะนำสนับสนุนหรือจัดตั้งจะไม่ค่อยเข้มแข็ง และล้มลุกคลุกคลานมาตลอด แม่บ้านบางคนบอกว่า "กลุ่มแม่บ้านในบ้านนี้ไม่ได้เรื่องเพราะไม่มีเสื้อทีม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มแม่บ้านเหมือนหมู่บ้านอื่น ๆ" แต่เมื่อถามว่าถ้าหากมีเสื้อทีมจะเข้มแข็งหรือไม่ ก็ได้รับคำตอบว่า ไม่น่าเหมือนกัน คนหลายคนก็หลายจิตใจ บางคนถ้าไม่ได้ผลประโยชน์ก็จะไม่ร่วมมือ

นอกจากความสัมพันธ์ที่มีลักษณะของกลุ่มที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกิดจากคนสองฝ่ายมาสัมพันธ์กันด้วยเหตุผลทางธุรกิจ เรียกได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากการ

แลกเปลี่ยนหรือการทำธุรกิจร่วมกัน ในบ้านเบ็อกมีอยู่หลายกลุ่ม เป็นความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้า ภายนอกกับชาวบ้านในหมู่บ้าน ก็จะพบปะกันเฉพาะเวลาที่มีการจ้างงานกันเท่านั้น เพราะต่างคน ต่างต้องทำงานของตน ความสัมพันธ์จะเป็นลักษณะผิวเผิน ไม่ลึกซึ้งต่อกัน ไม่มีความสัมพันธ์กันใน เรื่องส่วนตัวของกันและกัน มีการต่อรองกันได้ แต่ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเกิดความไม่พอใจก็จะเปลี่ยน คู่แลกเปลี่ยนทางธุรกิจไปเลยก็มี ทั้งสองฝ่ายมีความไว้วางใจกันพอสมควร เป็นต้นว่า การติดค่า แรงไว้ก่อน ค่อยมาจ่ายให้ทีหลังหรือไม่ก็จ่ายเงินเป็นเช็ค ชาวบ้านเองก็มีความซื่อสัตย์คือใน บางครั้งของที่นำมาจ้างนั้นมีจำนวนเกินจากที่นับจริงก็จะคืนให้เจ้าของไป หรือไม่ก็ขี้ดให้ฟรีไปเลย แทนที่จะยกยกออกไว้ ส่วนพ่อค้าก็เลือกชาวบ้านที่มีความตรงต่อเวลาทำงานได้เสร็จทันตามต้องการ ไม่จู้จี้กับค่าแรงมากนัก จะมีการต่อรองกันบ้าง ไม่มากนักเพราะส่วนใหญ่จะรู้ราคากันอยู่แล้ว

นอกจากนี้ยังมีธุรกิจอย่างอื่นอีกเช่นธุรกิจด้านที่ดิน นายทุนจากภายนอกที่เข้าไปซื้อที่ดิน ของชาวบ้านบริเวณนี้ไว้ หมายถึง ในบ้านเบ็อกเองและหมู่บ้านใกล้เคียง ก็จะมีนายหน้าภายใน หมู่บ้านเป็นคนจัดการให้ทั้ง ในขั้นตอนของการซื้อและเมื่อทำเป็นที่ดินจัดสรรแล้ว ก็จัดการเรื่องขาย ต่อด้วย ความสัมพันธ์ของคนกลุ่มนี้จะมีมากกว่ากลุ่มแรก มีการชวนกันไปรับประทานอาหารกันบ้าง เป็นบางโอกาส เพราะผลตอบแทนมากเป็นธุรกิจใหญ่ ที่สามารถทำเงิน ได้ดีทั้งสองฝ่ายนายทุนและ นายหน้า ซึ่งนายหน้าจะมีความสัมพันธ์กัน ในหมู่นายหน้าด้วยกันอีก เรียกว่ากินกันหลายต่อทีเดียว

สังคมชนบททั่วไปในภาคเหนือจะมีชาวบ้านประเภทหนึ่ง ในชุมชนที่ชอบเล่นการพนัน ซึ่งมี มาตั้งแต่อดีตเพราะฉะนั้นคนกลุ่มนี้ก็มักจะรวมตัวกันอยู่เสมอ ซึ่งสมาชิกในวงการพนันของชาวบ้าน ในบ้านเบ็อกมีอยู่หลายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเล่นไฮโล กลุ่มเล่นสลุทเกอร์ และกลุ่มเล่นไพ่ ทั้งสาม กลุ่มมีเครือข่ายสมาชิกที่มาจากหมู่บ้านใกล้เคียงด้วยเป็นบางครั้ง ไฮโลและสลุทเกอร์นั้นเล่นกัน เกือบทุกวัน ส่วนการเล่นไพ่นั้นนาน ๆ จะเล่นกันสักครั้ง การเล่นไพ่นั้นมาตั้งแต่อดีต เพียงแต่ เวลาและสถานที่แตกต่างกันกับปัจจุบัน ในอดีตชาวบ้านจะเล่นไพ่เฉพาะเมื่อมีงานศพเท่านั้นและจะ เล่นต่อไปอีกประมาณ 2-3 สัปดาห์ เป็นการอยู่เป็นเพื่อนผู้ที่สูญเสียคนในครอบครัวไปให้คลาย เศร้าและลดความเสียใจลง ชาวบ้านเรียกลักษณะการอยู่เป็นเพื่อนนี้ว่า "เฮือนเฮ็น" แต่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะมืงานศพหรือไม่ชาวบ้านจะชวนกันเล่นถ้าว่างงาน ซึ่งชาวบ้านที่ว่างจากการทำงานส่วน

ใหญ่เป็นผู้ที่มีอาชีพรับจ้างทั่วไปก็จะรวมตัวแอมเล่นกันที่บ้านใดบ้านหนึ่งในหมู่บ้านนั่นเอง ส่วนสนุกเกอร์มีโต๊ะในหมู่บ้าน เด็กวัยรุ่นและผู้ใหญ่บางคนไปเล่นกันทุกวัน การเล่นไฮโลนั้นก็มีการเปิดวงกันบริเวณลานบ้านที่มีที่ว่าง เพียงเล็กน้อยก็สามารถเล่นกันได้แล้ว แต่ถ้าหากมีงานโดยเฉพาะงานศพ จะมีการเล่นกันอย่างเป็นทางการ 10-20 วง โดยมีเจ้ามือมาจากหลายแห่งทั้งในหมู่บ้านใกล้เคียง ในอำเภอ ต่างอำเภอและต่างจังหวัดก็มี การสื่อสารข่าวคราวของคนในวงการพนันนี้จะแพร่ได้เร็วมากและทั่วถึง เป็นลักษณะปากต่อปากฝากบอกต่อกันไป เวลาเมื่อมีงานที่ใดบรรดาเจ้ามือทั้งหลายก็จะได้เจอหน้ากันเป็นที่คุ้นหน้าคุ้นตากันดี ในวงการก็มีการแข่งขันกันเล็กน้อย เช่น มีตัวแทนที่เป็นพวกเดียวกันคอยเป็นหน้าม้าลงเล่นด้วย เป็นการเรียกลูกค้าให้เข้าร่วมเล่น นอกจากนี้เจ้ามือยังมีบริการเก้าอี้เล็ก ๆ ไว้ให้ลูกค้านั่งเล่นอย่างสบาย ๆ อีกด้วย

การเล่นการพนันของชาวบ้านยังเป็นที่นิยมอยู่มาก แต่เฉพาะคนกลุ่มเดียวเท่านั้นที่ชอบเสี่ยง หลายคนขยันทำงานหาเงินแต่ได้เงินมาเท่าไรก็เอาไปเล่นการพนันหมด เมื่อเงินหมดก็ทำงานต่อ ผู้สูงอายุในบ้านบางคนเห็นว่าการพนันเป็นสิ่งไม่ดีมอมเมาประชาชนก็เคยตักเตือนชาวบ้านที่ถือว่า เป็นลูกหลานแต่พวกเขาก็ไม่ยอม เชื่อฟังคงจะเป็นลักษณะคำกล่าวที่ว่าผีการพนันเข้าสิง เมื่อได้ถามผู้ที่ชอบเล่นการพนันที่เป็นหญิงหม้ายสาวคนหนึ่งว่าคิดอย่างไรถึงชอบเล่นการพนัน เขาบอกว่ามันก็สนุกดีกับการเสี่ยงวันไหนดวงดีก็ได้เงินมาก ถึงแม้จะเสียก็เป็นเงินที่เขาหามาได้เอง ไม่ได้คิดเก็บไว้เพื่ออนาคตแต่อย่างใด ตอนแรกที่เริ่มเล่นใหม่ ๆ เวลาเสียเงินไปก็เสียตายบ้างเหมือนกันแต่ตอนนี้ได้หรือเสียก็ทำใจได้ว่าถึงเวลาเสียก็เสียแต่วันหลังอาจจะโชคดีก็ได้ เขายังกล่าวอีกว่า การเล่นการพนันนั้นจะเป็นคนที่รวยไม่ทนจนไม่นาน ความสัมพันธ์ระหว่างคนในวงการพนันนั้นส่วนใหญ่จะผูกพันด้วยเงิน ไม่มีการเห็นอกเห็นใจกัน แต่ก็ยินยอมให้กู้ยืมกันได้ หลายครั้งที่พวกเขาพบกับการโกงกันในวงมีเรื่องทะเลาะวิวาทกัน บางคู่ก็ตกลงกันได้ ที่ตกลงกันไม่ได้ถึงกับฆ่ากันตายคาวงก็มี

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรในชุมชนกับชุมชน ในที่นี้จะกล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ถึงแม้ว่า สมาชิกในชุมชนจะห่างวัดขึ้นทุกที แต่วัดก็ยังนับว่าเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชนอยู่ และเป็นเพียงสถาบันเดียวที่ยังอยู่ในชุมชนแห่งนี้ เพราะในบ้านเราไม่มีโรงเรียน

สถานีนามัย ศาลาเอนกประสงค์ หรือสถานที่อย่างอื่นที่เป็นจุดรวมชุมนุมคน ดังนั้น ชาวบ้านจึงใช้วัดเป็นที่ประชุมพบปะกันนอกเหนือจากการพบปะกันในวันสำคัญทางศาสนา ในวันสำคัญทางศาสนา หรือวันพระปกติ ชาวบ้านผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะไปวัดฟังเทศน์ฟังธรรมจากพระ โดยจะไปตอนสาย ๆ หลังจากที่ตอนเช้าได้นำข้าวไปถวายพระครึ่งหนึ่งแล้วกลับบ้าน พอตตอนสายก็ไปกินอีก ส่วนวัยรุ่นและคนในวัยผู้ใหญ่ก็ไปทำงานกันตามปกติ ในวันปกติที่ไม่ใช่วันพระ ก็จะไม่มีการไปวัดแม้แต่ผู้สูงอายุ ดังนั้นพระและสามเณรในวัดจึงไม่มีข้าวฉัน ชาวบ้านในบ้านแบ่งได้แบ่งเวรกันส่งอาหารถวายพระกัน โดยแบ่งเป็นกลุ่มตามลักษณะการตั้งบ้านเรือนบริเวณใกล้เคียงกันก็อยู่กลุ่มเดียวกัน เมื่อถึงเวรของกลุ่มตน เมื่อก่อนจะเลือกตัวแทนผลัดเปลี่ยนกันไปรวบรวมอาหารไปส่งวัด แต่ปัจจุบันชาวบ้านไม่ค่อยมีเวลา จึงจ้างสมาชิกคนหนึ่งไปชุมนุมเป็นคนออกหาข้าวแกงทุกวัน ชาวบ้านก็จ่ายเป็นเงินให้เมื่อถึงเวรของกลุ่มตน จะเห็นว่า การทำบุญของชาวบ้านมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไป เช่นเดียวกับการทำบุญในวันสงกรานต์ ซึ่งในวันนี้ ชาวบ้านลานนาทั่วไปให้ความสำคัญในวันนี้นักมาก เพราะถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของพวกเขา ทุกคนจะกลับเยี่ยมบ้านเกิดและแสดงความเคารพแก่ญาติ ผู้อาวุโส ในวันที่ชาวบ้านจะไปทำบุญกันที่วัดอย่างหนาแน่น ชาวบ้านเล่าว่า เมื่อก่อนสนุกสนานมาก กลางวัน หม่ม-สาวหรือผู้ใหญ่จะพากันไปชนทรายไปที่วัด ด้วยความเชื่อที่ว่า ในรอบ 1 ปีที่ผ่านมามีบุญได้ไปทำบุญที่วัด เวลาเดินกลับดิน หรือทรายในบริเวณวัดอาจติดเท้าออกมาได้ ดังนั้น พวกเขาจึงต้องนำไปคืนให้วัดในวันสำคัญดังกล่าว และการชนทรายเข้าวัดทำให้งานสนุกสนานขึ้นด้วย ในอดีตจะมีการก่อกองทรายเป็นรูปต่าง ๆ บางครั้งก็มีการแข่งขันกันด้วย การชนทรายเข้าวัดในลักษณะดังกล่าวไม่มีอีกแล้ว แต่ชาวบ้านก็ยังไม่ยอมละทิ้งประเพณีเก่า พวกเขาจึงจ้างรถบรรทุกทรายแล้วไปเทไว้ที่วัดแทนการชนด้วยตนเอง โดยการรวมเงินกันครอบครัวละ 10-20 บาท จะเห็นว่า ความเชื่อดังกล่าวยังมีอยู่ในหัวใจของชาวบ้าน แต่ทว่า สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวย ทรายในลำเหมืองในหมู่บ้านไม่มี หายาก และชาวบ้านเองก็ไม่มีเวลามากนัก จึงใช้วิธีดังกล่าว

ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ชุมชนบ้านเข็มมีการปรับตัวในด้านการผลิตสูง จาก 2 ยุคที่ผ่านมา ชาวบ้านในบ้านเข็มยังมีอาชีพทำนากันมากกว่าปัจจุบัน โดยชาวบ้านส่วนใหญ่หันไปประกอบอาชีพอื่น ๆ เพราะเงื่อนไขและสาเหตุที่ได้กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่า เมื่อชุมชนได้รับผลกระทบจาก

การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ได้ติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนอื่น การแพร่กระจายของวัฒนธรรมต่าง ๆ ก็ได้หลัง ไทล่เข้าสู่ชุมชน ทั้งจากคนภายนอกนำเข้าไปและบุคคลภายในชุมชนออกมารับไปปฏิบัติ เกิดการผสมกลมกลืนและเลียนแบบกันขึ้นระหว่างชาวบ้านในชุมชน กระแสทุนนิยมอุตสาหกรรมได้แผ่ขยายเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะชุมชนบริเวณชานเมือง สิ่งที่มีมองเห็นได้ง่ายที่สุดที่ชุมชนมีการปรับตัวคือ การทำมาหากินที่เปลี่ยนจากการเกษตรไปเป็นการรับจ้างและอาชีพอื่น ๆ อีกหลากหลาย ส่วนผู้ที่ยังคงยึดอาชีพทำการเกษตรอยู่ก็ได้เปลี่ยนรูปแบบวิธีการผลิตที่แตกต่างไปจากเดิม มีการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ ส่งผลไปถึงการลงทุนที่สูงขึ้น ทำให้ชาวนาที่เช่านาผู้อื่นทำในบางปีประสบกับภาวะขาดทุน ส่วนชาวนาที่ทำนาของตนเองจะไม่ค่อยมีปัญหา

จากการที่ชาวนาเปลี่ยนอาชีพจากการทำนาไปเป็นรับจ้างและบริการอื่น ๆ นั้น พวกเขาเล็งเห็นแล้วว่า การทำนาแล้วขายข้าวปีละเพียงครั้งเดียว เมื่อเทียบกับการรับจ้างซึ่งมีรายได้เป็นรายเดือนแล้ว พวกเขาพอใจที่จะเลือกงานรับจ้างมากกว่า ถึงแม้จะไม่ค่อยมั่นคงแต่พวกเขามั่นใจว่า การจ้างงานมีมากมายในยุคนั้น ดังนั้นเมื่อพวกเขาไม่พอใจกับงานที่ทำจะลาออกแล้วเปลี่ยนงานทำอยู่บ่อย ๆ เมื่อประมาณ 5-6 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านหนุ่มสาวกลุ่มหนึ่งไปรับจ้างถึงนิคมอุตสาหกรรมลำพูนเลยทีเดียว แต่ทำอยู่ได้ไม่นาน เนื่องจากต้องเดินทางไกลและเสียค่าใช้จ่ายมากและเหนื่อย จึงลาออกมาทำงานในเมืองเชียงใหม่และในชุมชน ชาวบ้านสามารถช่วยเหลือพึ่งตนเองได้จากอาชีพรับจ้าง ถึงแม้ว่าจะไม่ทำให้พวกเขา ร่ำรวยก็ตาม แต่ก็ไม่ทำให้เป็นหนี้ใคร ชาวบ้านที่มีอาชีพรับจ้างในชุมชน ส่วนใหญ่มีฐานะปานกลาง ส่วนผู้ที่มีฐานะดีมักจะมีการศึกษาสูง จะมีโอกาสออกไปทำงานในเมืองกันเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ครอบครัวเหล่านี้ไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กับครอบครัวอื่น ๆ ในชุมชนเท่าใดนัก นอกจากในวงญาติ จนบางครั้งดูเหมือนจะมีการแบ่งชนชั้นทางสังคมกัน ลูกหลานของผู้ที่มีฐานะปานกลาง ไม่ชอบที่จะพูดคุยกับลูกหลานผู้มีฐานะดี จะแบ่งแยกกลุ่มกัน แต่สำหรับคนในระดับผู้ใหญ่ที่เป็นพ่อ-แม่ ก็ยังพบปะพูดคุยกันเป็นปกติ ครอบครัวที่มีฐานะดีในบ้านบ่อ จะเป็นครอบครัวเก่าแก่ในชุมชน และยังคงสภาพการดำเนินชีวิตที่เหมือนเดิม แต่ลูกหลานมักจะนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ครอบครัวเสมอ

ในยุคนี้ ประเด็นการแลกเปลี่ยนไม่มีความสำคัญเอาเสียเลย ไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งของ เครื่องใช้หรือการแลกเปลี่ยนแรงงานที่เป็นลักษณะการลงแขก ทุกคนให้ความสำคัญในค่าของเงินเป็นการตอบแทนจากการทำงานมากกว่าการได้รับความผูกพันกันทางด้านจิตใจ ชาวบ้านบางคนพูดว่า น้ำใจกินไม่ได้ น้ำเงินเท่านั้นจึงจะใช้ได้ ขอเพียงให้มีเงินอย่างเดียวสามารถเนรมิตอะไรก็ได้ เงินคือพระเจ้า ถ้าลองไม่มีเงินเมื่อไรก็อดตาย ชาวบ้านบางคนให้ความเห็นว่า การทำงานแบบช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานกันเป็นสิ่งที่ดี แต่เมื่อลักษณะงานเปลี่ยนไป จึงไม่รู้จะช่วยกันได้อย่างไร ถ้าหากยังเหมือนเมื่อก่อน พวกเราก็ยังอยากจะทำงานลักษณะนั้น นั้นแสดงว่า จิตสำนึกในการอยากช่วยเหลือซึ่งกันและกันยังมีอยู่ในหมู่บ้าน เพียงแต่จิตสำนึกไม่สามารถทำให้เกิดความสัมพันธ์ขึ้นได้ถ้าหากขาดการปฏิบัติ นับวัน ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนคงจะเหินห่างกันมากขึ้น จึงอดที่จะสรุปไม่ได้ว่า เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงนั่นเอง ที่ทำให้ชุมชนต้องปรับตัวเป็นเช่นนั้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

เงื่อนใยและองค์ประกอบทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของชุมชน

การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวที่ปรากฏดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น มีเงื่อนใย ปัจจัย และองค์ประกอบที่สำคัญหลายสาเหตุ หลายองค์ประกอบด้วยกัน แบ่งได้เป็นปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกชุมชน

1. เงื่อนใย ปัจจัยภายนอก

ผลจากการพัฒนาของรัฐทั้งแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อีกทั้งนโยบายของรัฐ ที่มีจุดมุ่งหมายที่ต้องการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค โครงสร้างพื้นฐานแก่ชุมชน การขยายตัวของเมือง การพัฒนาส่งเสริมให้เมือง เชียงใหม่ เป็นเมืองท่องเที่ยวและส่งออกหัตถอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำให้มีการจ้างงานมากขึ้น แรงงานส่วนใหญ่อยู่ในชนบท เพราะฉะนั้นเมืองจึงต้องดึงแรงงานเหล่านั้นมาใช้เพื่อผลิตสินค้าให้ได้ตามต้องการ นอกจากความต้องการแรงงานดังกล่าวแล้ว ในภาคของการบริการ ได้แก่ ร้านค้า โรงแรม บริษัทห้างร้านต่าง ๆ ก็เป็นตัวการดึงเอาแรงงานจากชนบทเช่นกัน ในเมื่อความต้องการแรงงานมีมาก ชาวบ้านส่วนหนึ่งมีความคิดว่า การใช้แรงงานในเมืองสามารถทำให้พวกเขาสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้จากค่าตอบแทนเหล่านั้น และดีกว่าการยึดอาชีพทำนาซึ่งบางครั้งก็ขาดทุน บางครั้งก็ได้ค่าตอบแทนไม่คุ้มค่า นอกจากชาวบ้านเลือกประกอบอาชีพรับจ้างแทนการทำนา พวกเขาจึงขายที่ดินซึ่งมีราคาแพงมาก เพื่อนำเงินซื้อสิ่งของต่าง ๆ และฝากธนาคารไว้เป็นหลักประกันส่วนหนึ่ง

ส่วนเกินจากภาคเกษตร ยังคงเป็นพื้นฐานของรัฐไทยในการอำนวยความสะดวกในการพัฒนาในภาคอุตสาหกรรมโดยการ โยกย้ายผลผลิตส่วนเกินและแรงงานส่วนเกิน และโดยผ่านรายได้จากการส่งออกที่มาจากภาคเกษตร กลไกที่ใช้ในการ โยกย้ายส่วนเกินนี้รวมถึงกำไรของพ่อค้า ผู้ให้กู้เจ้าของที่ดินให้เช่า ระบบธนาคาร ชาวบ้านเกิดการอพยพเข้าสู่อุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานมาก ตัวอย่างเช่น อุตสาหกรรมทอผ้า การผลิตชิ้นส่วนทางอิเล็กทรอนิกส์ และสินค้าบริโภคขนาดเบา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในเขตชนบท ภาพทั่วไปที่เกิดขึ้นก็คือ ความสัมพันธ์แบบทุน

นิยมได้แทรกแซงเข้าไปสู่ชนบทมากขึ้น

ความเจริญทางด้านเทคโนโลยีก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านรับเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการเกษตร เช่น ใช้รถไถ ไถนาแทนควาย ชาวบ้านเห็นว่า การใช้เครื่องจักรสามารถทุ่นแรงทุ่นเวลา จึงนิยมใช้กันมากในปัจจุบัน การทำนาจึงไม่ใช่งานหนัก เช่นในอดีต

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ชาวบ้านส่วนหนึ่งออกไปประกอบอาชีพรับจ้างภายนอกชุมชน แต่ก็มีจำนวนหนึ่ง เลือกที่จะประกอบอาชีพภายในชุมชน ชาวบ้านกลุ่มนี้มีความรู้สึกว่าการทำงานในบ้านของตนเอง มีความสะดวกสบายใจมากกว่า มีอิสระ ไม่ต้องเสียเวลาและเสียค่าเดินทาง ต้องเสียเงินซื้อเสื้อผ้าแต่งตัว และอื่น ๆ ชุมชนสามารถเลือกที่จะทำงานในโรงงานหรือทำเองที่บ้านก็ได้ พวกเขาไม่ตื่นตระหนกที่จะไปแสวงหางานทำนอกบ้าน พวกเขายังคงเชื่อว่า ถึงแม้จะได้รับเงินตอบแทนมากกว่า แต่ถ้าหักค่าเดินทางและอื่น ๆ แล้ว อาจสู้ทำอยู่ที่บ้านไม่ได้ เงื่อนไขปัจจัยที่ทำให้ชาวบ้านมีทางเลือกที่จะประกอบอาชีพในชุมชนเป็นเพราะว่า ชุมชนอยู่ไม่ไกลจากแหล่งงานที่พ่อค้าจ้างมาจ้าง สามารถรับส่งสินค้าได้สะดวก และการที่มิโรงงานเข้ามาตั้งถึงในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่ง ไม่ต้องออกไปประกอบอาชีพนอกชุมชน นอกจากนั้น โรงงานนี้ยังเป็นสถานที่แห่งแรกที่ฝึกอาชีพให้กับชาวบ้านในบ้านเข็บ เพราะก่อนหน้านั้นชาวบ้านไม่มีฝีมือในการทำสินค้าหัตถกรรมและไม่มีความคิดที่จะทำมาก่อน เมื่อโรงงานมาตั้งและรับคนงานเข้าไปทำงาน ชาวบ้านได้ฝึกฝนฝีมือจากโรงงานและได้รู้จักกับแหล่งงานที่จะไปติดต่อด้วย ทำให้ชาวบ้านเห็นช่องทางในการทำมาหากินได้เอง โดยไม่ต้องเป็นลูกจ้างของโรงงานตลอดไป และยังมี การถ่ายทอดให้แก่เด็ก ๆ เยาวชนรุ่นหลังที่จบจากโรงเรียนประถมศึกษาภาคบังคับแล้วไม่มีโอกาสศึกษาต่อ ส่วนเยาวชนที่มีโอกาสได้ศึกษาต่อในระดับสูง จะมีโอกาสได้รู้จักกับคนภายนอกและเพื่อน ๆ มาก จึงมีการชักชวนกันไปทำงานที่อื่นกันมากกว่าจะกลับเข้ามาทำในชุมชน

2. เงื่อนไข ปัจจัยภายใน

ผู้นำ

โครงสร้างของชุมชนในอดีต มีผู้นำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านเลือกกันเอง ให้เป็นผู้ดูแลความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน ชาวบ้านเรียกกันว่า แก่บ้าน เมื่อใครมีเรื่องเดือดร้อนหรือเกิดการขัดแย้งขึ้นในชุมชน แก่บ้านจะเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความไว้วางใจในการตัดสินแก้ปัญหา ในชุมชนหนึ่งชาวบ้านจะเลือกผู้ที่มีความสามารถในแต่ละด้านไว้อย่างน้อยด้านละ 1 คน ไว้ทำหน้าที่ ต่อมาเมื่อระบบราชการได้กำหนดให้ชุมชนมีผู้ดูแลที่เป็นตัวแทนของรัฐ ผู้ที่เป็นแก่บ้านแต่เดิมก็หมดความหมายลง ปัจจุบันนี้ เวลาใครมีเรื่องอะไรก็จะแจ้งแก่ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นผู้รับ ถ้าแก้ปัญหาไม่ได้ในระดับนี้ ก็จะดำเนินเรื่องสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ จนอาจถึงระดับศาลเลยก็ทีเดียว การที่รัฐได้เลือกผู้นำไว้ในชุมชนเพื่อเป็นตัวแทนของรัฐ ตัวแทนเหล่านี้ก็ต้องทำงานเป็นหูเป็นตาแทนรัฐ ทุกเดือนหรือเมื่อมีเหตุการณ์สำคัญ ทางอำเภอซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาในระดับสูงกว่าจะมีการนัดประชุมผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ดังนั้น ผู้นำเหล่านี้จึงได้ออกไปสัมผัสกับนอกชุมชนและได้นำสิ่งใหม่ ๆ มาสู่ชุมชน รัฐให้อำนาจหน้าที่แก่ผู้ใหญ่บ้านในการรับฟังและตัดสินเรื่องต่าง ๆ ภายในชุมชน รวมทั้งคอยดูแลทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นของรัฐด้วยเหมือนกัน ผู้ใหญ่บ้านเปรียบเสมือนเจ้าของบ้าน ถ้าหากมีบุคคลภายนอกเข้ามาเยี่ยมจะหน้าที่คอยต้อนรับ จะเป็นผู้รู้เรื่องทุกอย่างภายในหมู่บ้านเป็นอย่างดี ในกรณีของบ้านบ่อตัวผู้นำที่เป็นทางการ เป็นผู้ติดต่อคบหาสมาคมกับนายทุนภายนอกที่เข้าไปหาซื้อที่ดิน ในหมู่บ้าน โดยผู้นำจะเป็นผู้แนะนำ ติดต่อกับเจ้าของที่ดินให้นายทุน เป็นตัวกลางระหว่างพ่อค้านายทุนกับชาวบ้าน ทำให้การค้าขายที่ดินภายในบ้านบ่อคล่องขึ้น ทำให้ที่ดินในชุมชนเปลี่ยนมือเร็วขึ้น

ในด้านบทบาทของผู้นำที่ก่อตั้งกลุ่มธรรมชาติขึ้นมา ก็มีหลายกลุ่ม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มร่วมกันประกอบอาชีพ สมาชิกภายในกลุ่มจะช่วยเหลือทำงานกันเพื่อให้ทันกับความต้องการของพ่อค้าที่จ้าง ส่วนใหญ่ผู้นำของกลุ่มจะเป็นผู้รับงานมาแล้วแจกจ่าย แบ่งกัน去做 ผู้นำจะเป็นผู้ที่กว้างขวาง ได้ออกไปติดต่อกับภายนอกชุมชนบ่อยกว่าบุคคลอื่น กลุ่มที่รวมกันนี้ส่วนใหญ่สมาชิกที่

เข้ามาร่วมมักจะเป็นกลุ่มเครือข่ายกันมากกว่าคนนอกเครือข่าย และมีความความผูกพันในฐานะที่เป็นพี่น้องกันด้วย ไม่ใช่ร่วมงานกันเพียงอย่างเดียว การที่ตัวผู้นำเป็นผู้ที่มีโอกาสติดต่อกับภายนอกมากกว่าบุคคลอื่น เมื่อเขาได้พบเห็นอะไรที่เห็นว่าเหมาะสมกับชุมชนของตนก็นำมาปฏิบัติ และชักชวนสมาชิกในชุมชนและญาติร่วมด้วย เมื่อบุคคลอื่นเห็นว่าสิ่งนั้นน่าสนใจกลุ่มก็จะปฏิบัติตามและค่อย ๆ เกิดการยอมรับกันเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นกลุ่ม

กลุ่ม/องค์กร

กลุ่มหรือองค์กรในบ้านนี้มีทั้งที่จัดตั้งและกลุ่มตามธรรมชาติ กลุ่มจัดตั้งได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มฌาปนกิจ เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้ จะมีระเบียบกฎเกณฑ์มาก เกิดขึ้นโดยการจัดตั้งจากทางราชการและชาวบ้าน มีการเลือกคณะกรรมการกลุ่มเพื่อทำหน้าที่ภายในกลุ่ม ส่วนกลุ่มธรรมชาติได้แก่ กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มเครือข่าย กลุ่มเหล่านี้ไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์ภายในกลุ่มมากนัก เป็นการตกลงใจของคนภายในกลุ่มว่าจะทำอะไร อย่างไร มีการปรึกษาหารือกัน กลุ่มอาชีพ มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของชุมชนสูงมากและขึ้นอยู่กับตัวผู้นำด้วย ภายในกลุ่มสมาชิกจะเลือกผู้นำเอง บางครั้งผู้นำเป็นลักษณะที่ผู้อื่นให้ความไว้วางใจมากที่สุดในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องภายในกลุ่ม กลุ่มนี้จะยังมีน้ำใจต่อกันมากกว่ากลุ่มที่เป็นทางการ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่า การรวมกลุ่มมักจะเป็นญาติพี่น้องกันมาร่วมกันเป็นส่วนใหญ่ โดยปกติกลุ่มเครือข่ายจะมีการร่วมประกอบกิจกรรมภายในหมู่บ้านอยู่แล้ว จึงทำให้กลุ่มอาชีพนี้มีลักษณะเป็นธรรมชาติมากยิ่งขึ้น กลุ่มนี้จะเป็นตัวช่วยยับยั้งไม่ให้สมาชิกในชุมชนย้ายแรงงานออกไปไกล ๆ เช่น ในกรุงเทพมหานคร และในเมือง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การปรับตัวในแต่ละยุคในด้านการผลิต ความเชื่อ และความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน มีความแตกต่างกันน้อยตามกระแสการเปลี่ยนแปลง แสดงในรูปตารางวิเคราะห์เปรียบเทียบการปรับตัวในแต่ละยุคได้ดังนี้

วิเคราะห์เปรียบเทียบการปรับตัวในแต่ละยุค

	ยุคผลิตพอยังชีพ	ยุคผลิตเพื่อขาย	ยุคการผลิตแบบหลากหลายและขายแรงงาน
การผลิต	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนประกอบอาชีพทางด้านเกษตร - วิธีการผลิตแบบดั้งเดิม ปลูกพืชหลักเพียงอย่างเดียว - ใช้แรงงานคน ลัตว์เป็นหลัก - ผลิตสิ่งของเครื่องใช้เอง - มีการแลกเปลี่ยนสิ่งของ 	<ul style="list-style-type: none"> - ประกอบอาชีพทางการเกษตร - ใช้เทคโนโลยีการผลิต เพื่อต้องการเพิ่มผลผลิต ปลูกพืชหลายอย่าง - มีการจ้างแรงงาน - มีการแลกเปลี่ยน / ซื้อขาย 	<ul style="list-style-type: none"> - การประกอบอาชีพทางการเกษตรเหลือน้อยมาก - ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ - ประกอบอาชีพที่หลากหลาย - มีการจ้างงาน - ซื้อขาย ینگพาดตลาด - มีการซื้อขายกันทุกอย่าง
ความเชื่อ	<ul style="list-style-type: none"> - นับถือผี - พิธีกรรมเกี่ยวกับการผลิตเข้มข้น - ความเชื่อเรื่อง ศาสนาเคร่งครัด 	<ul style="list-style-type: none"> - นับถือผี - พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรลดความเข้มข้นลง - ศาสนาเริ่มลดหย่อนลง 	<ul style="list-style-type: none"> - นับถือผี - หายไป - ลดหย่อนลง

	ยุคผลิตพอยังชีพ	ยุคผลิตเพื่อขาย	ยุคการผลิตแบบหลากหลาย และขายแรงงาน
ความ สัมพันธ์ใน ครอบครัว และชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - เทนียวแน่น พึ่งพากัน ภายในชุมชน - มีความจริงใจต่อกัน - มีน้ำใจ แลกเปลี่ยน - มีเวลาพบปะ ร่วม กิจกรรมภายในชุมชน - ระบบเครือญาติ เหนียวแน่น 	<ul style="list-style-type: none"> - การพึ่งพากันลดน้อยลง - ลดน้อยลง - ไม่ค่อยมีน้ำใจต่อกัน - การร่วมกิจกรรมลดน้อยลง - ระบบเครือญาติยัง เหมือนเดิม 	<ul style="list-style-type: none"> - เชิงธุรกิจ - ความสัมพันธ์ระหว่าง สมาชิกในชุมชนผิวเผิน - ไม่มีเวลาร่วมกิจกรรม กับชุมชน - กลุ่มเครือญาติยัง เหนียวแน่น กว่ากลุ่มอื่น